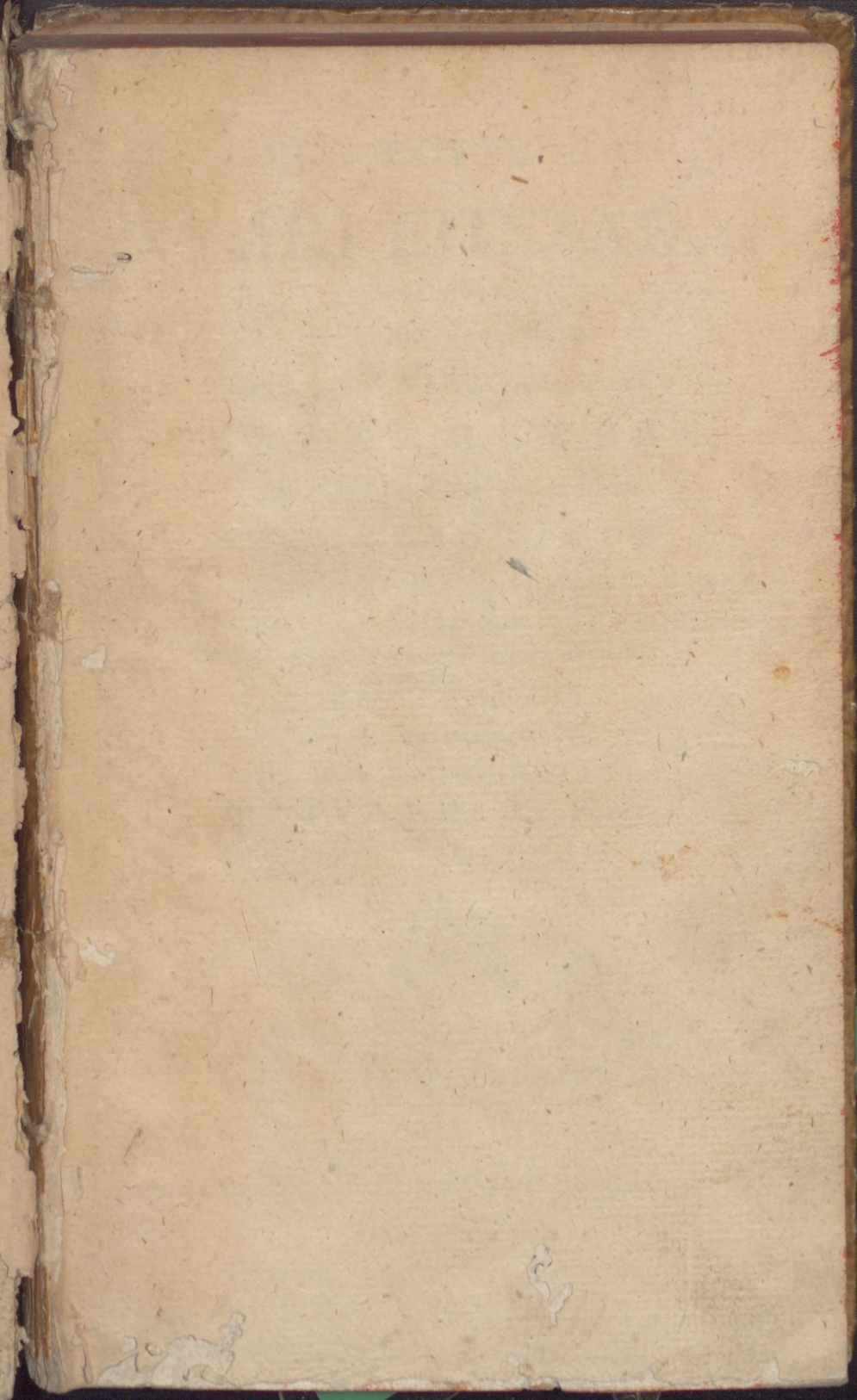

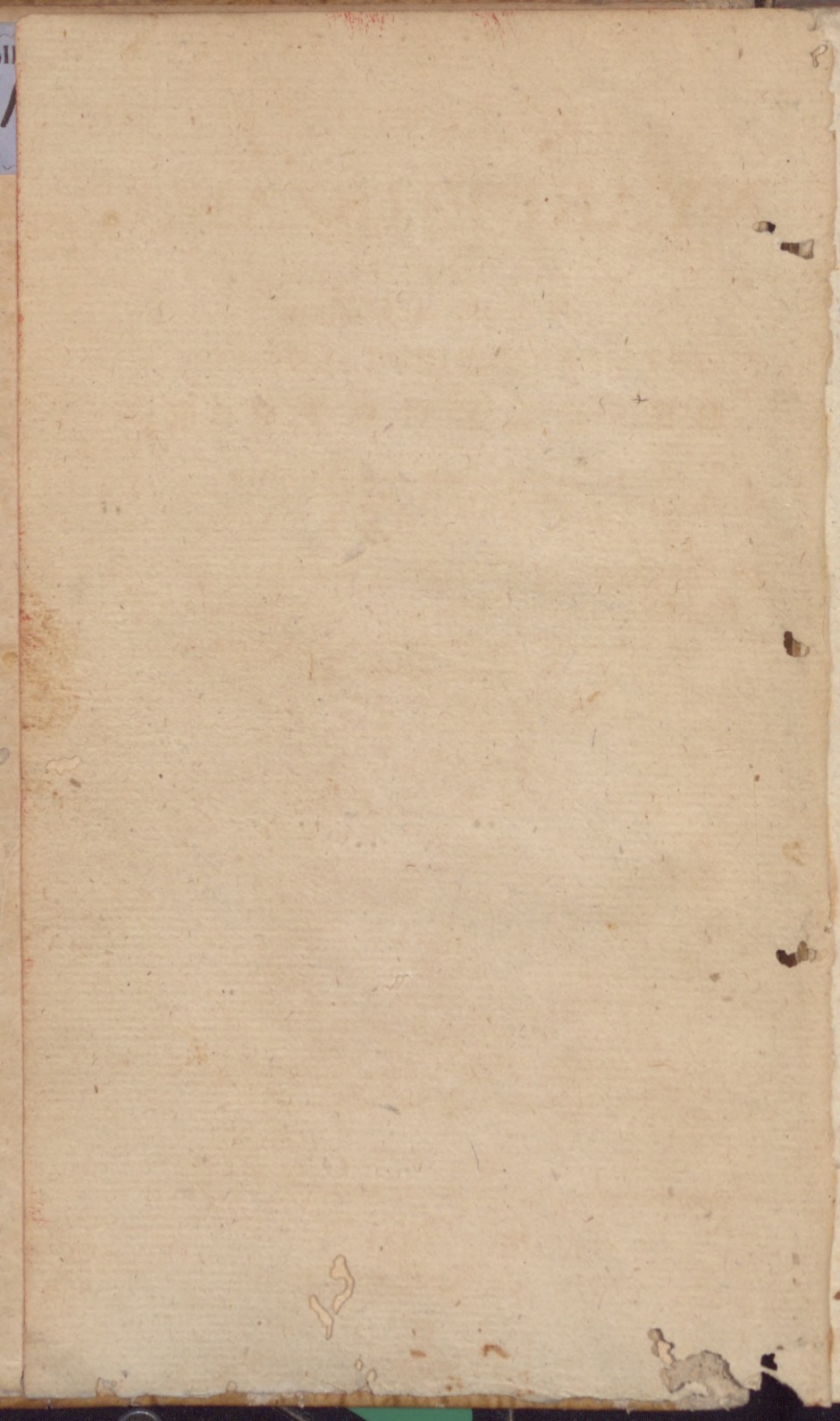
Micro. O.

144.

Mirod. O.

144

904630

LEG-RÖVIDEBB NYÁRI ÉJTSZAKA,

mellyben

le-íratik egy olyan

TSILLAG-VIZSGÁLÓNAK
BESZÉLGETÉSE;

a' ki a' múlt 1787dik Esztendőben

NYÁR-KEZDETKOR,

az égi testeket tsudálkozva nézegeti, azoknak
forgásaikat le-írja, és az ismérетesebb Tsillagzatok'

Neveit a' régi Pogányok Költeményjeiből, a'
nagyjából magyarrázza.

írta és most közre bocsátja

HORVÁTH ÁDÁM.

Pozsonyban,

Wéber Simon Péter betűivel

1791.

M.ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

G.TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

Ajánlo Levél

F E L S É G E S

SÁNDOR LEOPOLD

K I R Á L Y I

H E R T Z E G H E Z,

A Z N A P,

A* M E L L Y E N

O R S Z Á G'

NÁDOR ISPÁNYJÁVÁ

KIÁLTATOTT,

THE
SANDOR LIBRARY

OF THE
HISTORICAL SOCIETY

OF THE
CITY OF BOSTON

AND
THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY

F E L S É G E S
K I R Á L Y I H E R T Z E G !

*S*enkinnek sem ajánlhattam e' Magyar Könyvet, sem bátrabban, sem igazabb jussal mint Felségednek. A' környül állások is úgy tetszik úgy kívánják — de kívált — Felséged, magát a' Magyar Nemzet különös kedvellése mellett, már akkor a' Tudományok' Párt-fogójává tette; mikor az Uralkodó Felség' szívét, a' Magyar nyelv-mivelő Tár-
saság' elő-mozdítására meg-nyerte. — Ha az embereknek használni akarni, leg-ditsőbb emberi tulajdonság; (főt Angyali indulat:) bizonyára a' Tudományokat dajkálni Királyokat illet.

*V*ersebbe van itt foglalva a' Tudomány, és a' régi Kőlteményekkel kevertetik, mikor a' Tsillagzatok' nevei a' régiek meséjiből magyaráztatnak; hogy az olvasó jobban édesedjen a' Könyvhöz; — De Felséges a' Tudomány, az ég-vizsgálás, melly nélkül csak rövid életünk szakaszait sem tudnánk meg-határozni.

A' magyar nyelv-mivelő Társak közül egy az, a' ki ezt Felségednek ajánlja ; és olyan, a' ki nem ditsekedhetik azzal, hogy a' Szomszéd tudós nemzetektől vette volna, vagy a' Poézsiszt, vagy az Ég-vizsgálás' Tudományját; de azzal tsak ugyan ditsekedhetik ; hogy szembe- állott a' Berlini Királyi ég-vizsgálóval, mikor az, a' múlt 1789dik esztendőre üstökös tsillagot jövendölt ; ez a' magyar Poéta pedig a' közönséges Újság-levelekben, még azon 1789dik esztendőben 17dik napján Januáriusnak, meg-intette az említett Berlini Astronomust : hogy ne sijeessen a' jövendöléssel ; merè arra tsak a' hasonlatosság bátorította ötet — a' mint-hogy

Higye-is-el Felséged : hogy Felségtek Pártfogása alatt, alkalmas lesz a' Magyar, minden tudományoknak ki-mivelésére. És ezen reménységgel, mind a' könyvet, mind a' nyelv-mivelő Társaságot Felséged kegyelmesfégebe ajánlja

az Író.

Némelly előre szükséges

Ź E G Y Z É S E K.

Ezen Nyári leg-rövidebb éjtszaka, melly Óránként íratik e' könyvben ; vólt az 1787dik esztendei nyárkezdetkori éjtszaka, és a' munka is jobbára akkor készült. — Mi okozta, hogy eddig késett világ-elébe adatása ? nem szükség emlegetnem. — De rész szerént , szerentsés késedelem ! — A' mostani Környül-allások nem engedik ; hogy az elő-beszédet, úgy a' mint fekszik egéfszén ide iktalsam ; akkorra hagyom azt, mikor valamellyik Könyvemben, idő és for' szorítás nélkül be-tehetem. Most tsak igen röviden, veléjét írom ide azon előbeszédnek — azért ; mivel nem szeretném ; ha némelly szörfzál-hasogatók, a' nélkül fognának könyvem' olvasásához,

1. Oka adatik az említett Elő-beszédben: miért nem írtam a' Könyvet, egy egész mesében? úgy, mint vagy Ovid' a' maga *Metamorphosis*sát, vagy Athan: Kircher: a' maga *Extaticum Itinerarium*ját, a' mint annak-is

2. Miért, hogy a' mért-földeknek, napoknak, Óráknak száma, hiba nélkül ki nints téve; hanem csak olyan Természet vizsgáló beszél e'könyvben, a' kinek sem mérze mutató üveg, sem jegyző tábla nints kezében; hanem csak hirtelen nap-nyúgot-tályon a' Természet' vizsgálására fel-buzdúlván, beszédbe ered jó Barátjával.

3. Hogy a' jó ízlés ellen véteni ne-láttassam, takaródzam a' régi Görög és Deák Poéták példájival.

4. Okát adom annak is: miért kellett többre terjeszkednem a' vizsgálódás, és beszéd közben, mint a' mennyi fel-vólt téve előttem? 's mi vólt, és csak meddig vólt a' fel-tétel?

5. Mivel fokban, kivált régebben, gondosan tudakozták tőlem: hol vettem ezen verseknek nemét? megmagyarázom annak eredetét, és hogy én mennyi szabadsággal élek, vagy talám viszfza is élek: hogy tudni illik a' szó-tagok számán, a' közép meg-szakasztásonn, az egyenlő vegezeten kívül, semmi törvényt benne

me g-

meg-nem tartok, fem a' *Trochæus*' vers' mértékére,
fem a' szorossabb Magyar szépségekre nézve: mellyek
között leg-jobban meg-kötött szabadságú forma ez:

Meg-állának a' Dunának be-hártyázott habjai,

Öszve-vagynak kötve fagynak lánjtzaival partjai.

Szabadabbak azok, a' millyeneket szeretett írni Faludi;
Fillis nyugszik mély álomban 's a't. és a' millyenek ezen
könyvnek utólján is egynehány vers. Leg-szabadabbak
az illyenek, a' mellyekkel én élek, és akárminek le-
írására is leg-alkalmasabbak. — De, hogy én még
ezzel a' szabadsággal is vízfőz-élek némelly jó Barátim
vádoltak, — mikor, nem-tsak az értelmet vífzem által
egy forból más forba; hanem még az egymáshoz tar-
tozó szókat is el-fzaggatom, mint:

Igaz, hogy emberi testben az Isten meg-jelent, és

Ollyanokra tanított-meg az Isteni jelentés.

(Sőt a' Hunniásban :

A' Magyar Koronát el nyeri Mátyás, a' ,

Melly lesz nagy érdemid' meg-jutalmazása;

és egy énekben: Elébb szemér-melsen se mér, hát egy-
szer a' gyanús száj tsókot ad :) Arra is röviden meg-
van felelve : Az értelemnek által vitelére példáulú ho-
zom. Theog. ἀλοχον θῆ κεθας καὶ κακοσ ἀμύττειν ἴσχυεται. —

A' többire pedig némelly szépségeket, mint Nacte Co-
mes ! placeat Camœnarum Exile donum : 's másokat.

6. Mivel a' beszélgetés közben többek jöttek elő és szélesebben ki terjeszkedtem, mint tárgyam magával hozni láttatott : jelentem egy-két szóval ; hogy más az Írónak a' Könyv' Írásra indító oka ; más pedig a' Könyvnek tárgya : 's ugyan ezért kérem az örömet nevetőket : hogy tsúfot ne űzzenek versemből ; mikor így kezdem énekemet : Múzsám ! az Aoniai leg-magafsabb 's a't. éz különössen

7. Mi indított a' Könyv-írásra ? elő beszélem. Tudni illik

A.) Hogy meg-mutassam : hogy nyelvünk alkalmas, és még alkalmasabbá tétetődhetik akarminnek le-írására ? 's miért hogy mindent ki nem tudunk mondani ? okát adom ; a' hol szóllok a' Mester szókról is.

E.) Hogy Nemzetünknek köz népét is a' felségesebb tudományokhoz a' mennyire lehet hozzá szoktassam ; — És itt egy Jó Barátom ellenvetésire meg-felelek, a' ki azt állította ; hogy ez tsupán Tudósoknak lévén írva, talám a' jó-ízlés ellen vagyon a' Hóldról azt írni : Nem Szent Dávid hegedül ott : (ide tartozandó a' mefzlze néző üveg-be szorúlt egér' meséje is :) — Meg-vallom tehát hogy az Ovid' hibája bőven van bennem (a' ki Trist. I. et II. nugatur in re fatis luctuosa.) De hogy még most nálunk úgy kell lenni, azt is hozzá teszem, és azért kevertem a' meséket is fok helyen a' leg-mélyeb *Theoriákkal*.

C.) Hogy vers-író Társaimat is emlékeztetsem a' régi Poétákra ; a' kik többnyire, avagy csak a' javatskái, valósággal *Philosophusok*, *Physicusok*, *Astronomusok*, *Historicusok* voltak egyfzermind.

D.) Utóljára fzemem előtt forgott, a' mostani fze-me-nyílt világnak vakoskodása : mellyben, ha valaki többet tud a' köz népnél, mindjárt nagyon hajlandó, az Istennel 's vallással nem gondolásra ; holott látni való, melly nagyon illendő egy Nemes Teremtéshez hogy a' maga teremtőjét ismerje és imádja.

8. Hogy a' jó ízlést abban is röntani ne láttasam, hogy némelly mondásaim ellenkeznek egymással, azokat is előre ki-mentem ; 's a' többek közt, hogy a' Pogányok' értelmeit egy-helyt, bolond képzelődéseknek, más helyt ártatlan együgyűségnek nevezem.

9. A' Magyarságon, vagy Magyar Írásom' jóságáról hofszan írok az előbeszédben ; mellyben olyanok is vagynak, a' mellyekről három efsztendő ólta változott ítéletem, és olyanok, a' mellyeket a' már fel-állóban lévő Magyar Társaság fog el-igazítani. Utóljára

10. Intés, és fajnálkozás képpen elő hozom által-lyában a' Magyar íróknak fzerentsétlenfégeket ; és a' mi bizonyos tekintetben magamat illet ; azt ide, annak e-
gész

gész mivoltában (mivel a' Könyv, már Királyi Könyv-
vizsgáló által helybe-hagyattatott) szórúl szóra ki-írom:
— A' kinek pedig nem kell, a' kik utálják, ki-ne-
vetik, meg-vetik, azt javaslom: hogy ne olvassák;
senki sem kentelen vele, hogy tsak bele tekintsen-
is. — De ez tsak ugyan, nem *Holmi*, hogy tűz-
be vessék, a' mint bánt kéméltelenül a' most nevezett
Holmi vers darabjaimmal egy Pap Úr: hogy ki-sza-
kaszván belőle az Anyos Pálról írottakat, a' többit
meg-égette. — Ha annak a' Könyvnek még minekélót-
te világot látott volna, Királyi Cenzora, Vizsgálója nem
lett volna: ki-állnék ártatlan könyvetskémnek ham-
vaiért, azon haragos Cenfor elébe, azokkal a' versets-
kéekkel, mellyeket írt a' boldogtalan Názó Trift. L. II.

Nec liber indicium est animi, sed honesta voluntas
Plurima mulcendis auribus apta refert. — — —

Denique composui teneros non solus amores,
Composito poenas solus amore dedi. — — —

Ilias ipsa quid est? nisi turpis adultera, de qua
Inter amatorem pugna, Virumque fuit — 's a' t.

De mivel van arra gond a' felsőbbeknél; mi szabad, és
mi nem? meg-elégzem azzal: hogy, találtam tsendes

stéletű olvasókra-is, még pedig meg-élemedett idejű, Istenes életű, jámbor nyájaságú, és nagy tudományú Pap-Urakra, a' kik a' Holminek elébb az elő-beszédjét olvasván-el; semmin sem akadtak-fel, találtam olyan jó szívű barátimra-is, a' kik az igazat minden boszszúság nélkül vagy meg-mondották, vagy meg-írták, és azzal többet használtak részemre, mintha meg-égették volna; noha az égetés-is használ, mert a' Féniks madár-is úgy szokott ki-kelni. — Tsak igazán mondta azt *Theognis*:

— — — — — ἢ δὲ πᾶς ὁ Σινὺς
 ὅδ' ὅν παντα ἀνδάνει ὅδ' ἀνέχων.

Jupiter sem tettzik egy aránt mindennek, akár esék (az eső) akár ne,

A' kinek hát ez sem kell, hagyja abba, — fenki se mondja azt: hogy rajta nyerekedni akarok. — Lám fenkit sem szólítok - meg előre való fizetésért; mellyből már fokann annyira tsúfot üztek, és azt olyan nyereség kívánásnak tartják; hogy a' tudományokhoz hozzá szokott nemzetek közt, félő volna tsak említeni-is a' Magyaroknak azt a' kevély fösvénységét, mert vad emberek mondanának hennünket. — Minden jó szívű Hazafiaktól pedig, itt-is ki-kérem: hogy ha-hol tsekély írásmában, vagy rútat, vagy roszfzat találnak, közöljek velém;

XIV

velem; fokkal tartozom az egyenes ítélet - tételért; így tanulunk jobbak lenni, 's jobban írni. — A' kezdete mindennek tsekély, a' leg-tudósabb nemzetek-is gráditsonként léptek arra a' fényes póltzra; mellyre idővel a' Magyar-is reá léphet: mert meg-vallyák azt az emberi indulatok, 's hajlandóságok' vizsgálóji-is, hogy ritka nemzetben van olyan szép, és Nemes temperamentum, mint a' Magyarban; melly a' leg-felsőgebb tudományokra-is igen alkalmas.

Pozson. 12. Novemb. 1790.

HORVÁTH ÁDAM,

A' Nyá-

A'

Nyári Éjtfzakának foglalatlja

Óránként.

Nyóltzad-fél Óra.

El-kezdi a' *Vizsgáló Lélek* a' Természet' tudálását, a' nyár-
kezdeti éjtfzakábann, még nap' le-mente előtt, és így
fzöll: Mindjárt le-megy a' Nap, és következik az éjjel. —
Jer Barátom! emellyük - fel elménket és szemcinket az
égre, ezenn a' leg-rövidebb éjtfzakánn, és tudálljuk
az Isten' munkájit. — Nem olyan tilalmas dolog a' ter-
mészet' vizsgálása, a' millyennek tartják némelly vak
buzgók. — Sőt kézfíti a' leg-kereszttyénebb Lelkeket-is,
az Isten' tökéletességeiről való józan gondolkodásra. —
Mózsés ha jó természet vizsgáló nem lett volna, a' ter-
mészet' könyvét olyan böltsen nem írta volna. — Már
tsak fele látszik a' nap' tányérjának. Itt be-jön a' nap'
természeti valóságáról való tudomány. — Három - féle
mozdulása a' földnek a' nap körül; — A' régiek' meséje
a' napról; Az égnek szépsége Nap' le-ment' után. —
A' tsillagoknak erötelen világítása. —

Kilentz Óra.

A' Hóld — annak meséje — Hóldban lévő lakosok — A'
Hóld színének fel-ofztása *Langrenus* és *Ricciolus* szerint, —
és újjobban *Hévelius* szerint. — Nagylága és melfzfelfé-
ge, — Kerülete, — Változásai, — Kerülő, és ki-töl-
dott Hónapok — Arany szám — Nap és Hóld-beli fo-
gyatkozások. — A' Krisztus' halálakor rendkívül való
Nap-fogyatkozás vólt. Van e a' Hóldnak ereje a' földi-
ekben?

Tiz

Tíz Óra.

Már erősebbenn ragyógnak a' tsillagok. — A' két Göntzöl' szekere — azoknak meséji — miért látszanak egész éjjel. — mert északi tsillagok.

Tizen-egy Óra.

Perfzeus, Andromeda, Czepheus, Kafziopéja, Pegazus, Sárkány nevezetű Északi tsillagzatok, a' magok' tsillagaival együtt elő számláltatnak, — azutan az Ország' útja, Bika, Eső-hozó tsilagzat, Fijas tyúk, Oroszlány, Berenitze' haja, Herkules, az ő meséikkel együtt.

Tizen-két Óra.

Ejfel van — mi annak a' jele. — Az ég vizsgálóknak nagyobb abrantsai, és a' tizenkét égi jelek.

Ejfel után egy Óra.

Lant, Hattyú, Delfin, vagy Disznó hal, Kotsis Eriktonius, a' ketske, és a' gödölyék, Sas, Antinous, és ez utánn rövidenn a' Ló-ember, a' Hajós, Eridánus, Hal, Czet-hal, Szamár, Lúd 's a' t. tsillagzatok említettnek.

Két Óra.

Természeti tsillagok, — Bújdosó tsillagok, — és azoknak rendi.

Három Óra.

Az új *Planéta* Urania. Az égi testeknek egymáshoz való vonattatások, az Üstökös tsillagok; új tsillagok.

Negyed-fél Óra.

Hajnal — Nap' sugarok, — színek, — Istennek tsudálatos hatalma, és böltsesége.

Nyári Ejtszaka.

Kezdvén Nap - nyugta előtt.

NYÓLTZAD-FEL ÓRA.

Ilmé! már lé-nyugováshoz készíti a' Nap magát,
Hogy láthassuk éjjel az ég' több, és apróbb tsillagát.
Múzsám! Az Aoniai leg-magassabb hegyeket
Fenn-héjjazó szárnyaiddal, Hattyúként olly éneket
Zengj, az egek' bóltozatinn, mellynek kedves hangjai
Magok a' szárnyak legyenek, 's elmém' gondolatai.(1)
Éne-

(1) Virgil. felségesebb dologról akarván énekelni, így kezdi egy Ekklogáját: *Sicelides Musa paulo majora canamus.* Milton pedig, az el-veszett Paraditsomban éppen ezen szókkal él a' segedelem kérés közben: - - - ez bátor éneke, melly szokatlan szárnyakonn kíván az Aoniai magas hegyen' fellyül emelkedni. Itt is a' Poéta, a' Természetenn való tsudálkozást tévén-feltárgyúl; egy két szóval ki-jelenti énekének érdemét; szárnyakat tulajdonít a' Múzsának, mellyekkel fellyül akarja haladni a' földieket; és hasonlítja énekét Hattyúi énekléshez, ez egy-

A

ben:

Énekelly a' *Természetről*; a' melly biztos szárnyadat

Maga fogja vezérteni, 's igazgatni útadat. —

Jer velem, én jó Barátom! tsudáld a' *Természetet*,

Vagy-is tsudáld azt, a' kitől e' Világ teremtetett.

Lépjünk-fel álmatlan fzemmel, 's gyors elmével az égre;

E' leg-rövidebb éjtszakát szánjuk a' leg-jobb végre. —

Az ember' egész élete tsak vizsgálás' ideje;

Egy, valóságot képező árnyék; próba' mezeje. —

Ha ditsősfég mindent tudni, 's Isteni tulajdonfág;

Kétfég-kívül fokot tudni fzés; 's nem olyan bolondfág;

A' millyennek tartják azok, a' kik ezt nem esmérík,

'S kik a' természet vizsgálást eszekkel fel nem érik.

Valamint a' született vak, attyát sem esmérheti;

Sőt vezetőjéről sem tud mást, hanem hogy vezeti.

Mindent tsak úgy ért, 's hisz, a' mint a' tapíntás mutatja,

A' fejt, a' feketétől külön nem választhatja:

Éppen olyan világtalan, a' ki a' természetet

Nem vizsgálja, nem tudja az, kitől vett eredetet?

Tsak hallja az Isten' nevét, 's azt hogy az az ő Atyja,

'S hogy az Isten tsudálatos, azt hallásból tudhatja;

De nem látja ditsősfégét ezen tökéletesnek,

'S azt tartja, hogy nem is lehet ezt látni lelkes testnek.

Nem ám; de láthat a' Lélek olyant a' természetben,

A' mellynél tovább nem fzésfég menni a' képzeletben:

Hanem,

ben: hogy valamint a' régi, kivált Görög Poéták, a' Hattyú-
nak éneklését, *szárnyaknak kedves tsikorgásával* (*stridula ala*)
tették-ki, azt tartván, hogy a' hattyú a' szárnyával énekel,
vagy leg-alább éneklését *szárnya' tsikorgatásával* kellemete-
síti, úgy ő néki is éneklésének hangjai, 's énekének sorai,
magok l. sznek azok az egekre fel-emelkedő szárnyak, az
az, az égi testekről képzelődő magas gondolatok.

Hanem, tsak, hogy végetlennék képzelje azt magában,
 Valamit a' Természeten gondolhat egy summában.
 Mindjárt könnyen képzelheti az Isten' valófágát,
 Mindjárt könnyen el-hiheti meg-foghatatlanfágát. —
 De azért a' *Természetet* nem tartom én Istennek,
 Hanem, hogy ez tsudálatos, 's az Isten Ura ennek.
 És így, mennél a' természet szebb, és tökéletesebb,
 A' meg-foghatatlan Isten annál ditsőségesebb.
 És így a' természetet is ha mélyebben vizsgálom,
 Mi az Isten? 's millyen lehet? jobb móddal el-találom. —
 Tsak árnyékban látja még az a' Nagy Isten' hatalmát,
 A' ki tsak a' földet nézi, mint egy fenn függő almat;
 Ki a' napot mint egy tányért, 's a' ki a' tsillagokat
 Tsak úgy nézi, mint távolról tsillogó lámpásokat. —
 Igaz; hogy emberi testben az Isten meg-jelent, és
 Olyanokra tanított-meg az Isteni jelentés:
 A' miket a' testi bőltsék észszel fel nem értenek,
 'S fok, ha tsak azt meg-érthették, hogy nem lehet-
 tetlenek.
 Szép hát, ha világosodik az elme szent Írással,
 Mint a' szem *üveg lent sével*, vagy éjtszaka lámpással; (2)
 De a' szem-üveg, a' szemet noha világosítja,
 Könyv olvasni a' tudatlant soha meg nem tanítja.
 Könyv a' természet; Olvasás az ennek vizsgálása,
 Betük a' teremtettt dolgok, kiknek öfzsze rakása
 Mind meg-aunyi értelmes szót, és sorokat tsinálnak,
 Mellyekből a' bőltselkedők fok igazat találnak.
 Kik már ama' szem-üveget ha fel-teszik magoknak;
 Ezek, okos imádói a' mélyféges titkoknak. —
 A 2 'S hát

(2) *Üveg-lentse*, lens optica, alább szem-üvegnek-is fog neveztetni.

'S hát Mózsest, a' gondviselés mi nagyra készítgette?

Hogy Farahó' udvarában taníttatni engedte:

Nem adhat vala-é páltzát más köz Zsidó kezébe?

A' mellyel útat készíttsen a' tenger' mélyfégébe: —

Ha más lett volna írója a' Teremtés' könyvének,

Sok mai hitetlen böltsek abból tsúfot üznének.

De mikor az Isten' Lelke, és titkos esmérete,

A' természeti bölt szemehez olly üveg szemet vete;

Mózsés a' Teremtés' könyvét olyan böltsen találja,

Hogy azt a' Keresztyén hiszi, és a' Pogány tsudálja.

A' természeti tsillagok' leg-sebesebb fúgára,

Három esztendőök alatt jön onnan a' föld' hátára:

Tsak a' naptól fok idő kell, míg ide el-érkezik,

Test a' tűz, 's hogy idő nélkül haladjon, ellenkezik. (3)

Isten, a' világosító állatokat a' *nappal*,

Még a' világosság után teremte harmad-nappal.

Hogy lehetett világító test nélkül világosság?

Felelj most; a' böltselkedést gúnyoló vak-buzgófág!

De, bezzeg tudta ám Mózsés; hogy először kezdetben

Mennyet, földet tsinált Isten, *Mindent* a' természetben.

Egy *sűrűzavart*, mellyben minden eredetek és magok

Vóltak, volt *világosság* is, volt *nap*, *hóld*, és *tsillagok*.

Ez

(3) Az ég-vizsgálóknak sokféle tapasztalásaikból világos az, hogy a' tűznek mozdulása vagy terjedése, idő haladékkal esik-meg. (*Successivus est motus, non instantaneus*) Igaz, hogy némelly újjabb tapasztalások, ezen régibb állításból ki-vont következtetéseket meg-gyengítették, de az tsak bizonyos, hogy *valaminek egy helyről más helyre által menni*, terjedni, és még-is ennek a' mozdulásnak, haladásnak, *idő haladék nélkül lemi*, egymással ellenkeznek, hogy pedig a' tűz, vagy különösebb értelemben a' világosság, egy helyről más helyre *megy*, vagy terjed; az tagadhatatlan.

Ez vala az az ékesség nélkül való és pusztá.

Mellyből osztán a' részeket apródonként k' húzta (4.)

A 3

Ezen

(4) Ollyan szépen írja ezt Ovid' Metam: az első Mefében: hogy lehetetlen el-hinni, hogy a' világ' Teremteté-fének tudománya a' Pogányokra a' Régi Atyáktól ne ment volna által. *Igneae convexi vis, & sine pondere caeli Emicuit, Summaque locum sibi legit in arce* — igen is. — Mózsés azt mondja: Első naponn teremtette a' világosságot. *Proximus est Aër illi levitate locoque* Ovid; igen is, Mózsés azt modja: Első naponn teremtette a' világosságot. *Proximus est aër illi levitate locoque.* Ovid. igen-is — Mózsés: második naponn a' ki-terjesztetett erősséget vagy levegő eget; nevezé azt úgymond égnek — *Densior his tellus elementaque grandia traxit, & pressa est gravitate sui* Ovid. Igen örömet el-híszem, hogy Ovidius, minden égi testeket illyen vastag durva, föld természetűeknek hitt lenni; mellyeknek mindenike nehéz vólt, *pressa est gravitate sui*, és mindeniknek a' maga kerületében leg'alábbnak kell lenni, és ő nála felsőbb a' levegő ég, 's annál is felsőbb osztán a' világosság; és így e' szerént ez az a' mit Mózsés mond: Teremté napot földet 's a' t. — *Circumfluit humor ultima possedit, solidumque coërcuit orbem.* Ovid. az az Mózsésként, el-választotta a' száraz földet a' tengertől. — Meg-jegyzésre méltó; hogy Mózsés nem mondja a' hat napok közül sohol is, hogy teremtett volna Isten földet: hanem hogy nevezé a' ki választott szárazt földnek és, kezdetben mondja: hogy teremtett mennyet és földet, de még ez Chaos vólt — nem járóké úgy? mint Neuton, a' mennyei jelenések magyarázásával; ha azt mondom: hogy a' földet is tsillagnak hitte Mózsés, és különös munkája vólt Istennek, mind ebben mind a' több égi testekben, leg-alább a' Planétakban, el-választani a' szárazt, a' tengertől, es úgy adott osztán a' negyedik naponn világosító erőt, minden égi testnek a' maga neméhez képpest. Az semmit sem tesz, hogy Mózsés elébb említi a' harmadik napi munkát az égi testeknél, Ovid' pedig utóbb. — ha ollyan jó leveg szeme lett volna Ovidiusnak is mint Mózsésnek, ő is világosabban írhatott volna. — Vagy ha minden Reveltio nélkül

Ezen ült mint egy tojásonn, 's mind addig meleggette (5)

Az *Ur' Lelke*, míg részenként, hat nap ki költögette.
Ki-választotta első nap' e' testből egy Summában,

Valami tsak világosít, e' szörnyű karikában,
Lehetett hát már Mozs esként, első nap, *réggel 's este*,
A' nappal világos, az éj letétes színnel festve.

Azután válogatta még külön e' nagy testeket,

Szabván azoknak állandó 's rendes kerületeket:

'S mivel azon égi testek mellyek világítanak,

A' földel ugyan azon egy *Mindenségben* vóltanak,
Ott vólt hát már a' Sűgár is, és tsak szem kellett néki,

Mindjárt meg telhettek' azzal a' szemnek üredéki.

'S

nélkül a' Neuton' oskolájába járt volna, melly szép képzelődései lettek volna neki; hogy a' Chaosban, az a' szüntelen való szapora mozgás, az egymáshoz hasonlóbb természetű részeket, egy gombolyagba kevervén; egyik lett föld, másik hód, harmadik nap, 's a' t.; de ezen nagyobb tagok is (ex vi centripeta & centrifuga;) mozogni kényszerítetvén; és a' napnak mint közép pontnak erejétől vonattatván, a' körül kezdetek fordulni. — Ő hozzá jobban illet volna, mint keresztyén Poétához.

(5) Mert ezt teszi az 1. Mózs. 1: 2. *Az Úrnak lelke táplálja vala a' vizeket.* Virgilius is azt mondja Aen: L. VI. v. 724. *Principio cælum ac terras, camposque liquentes, Lucentemque globum, Lunæ Titaneæque Astræ, Spiritus intus alit. Cælum ac Terras eget és földeket, Campos liquentes Tengereket, Lucentem Lunam, (non lucidam) mert a' naptól veszi fényességét; Titania astræ napot és tsillagokat.* Vallyon ha Virgilius magamagyarázhatta volna meg a' maga verseit, nem úgy értette volna e, hogy *terras Földeket, Planetákat. Titania Astræ Természeti tsillagokat*, a' millyen a' Nap is, mert tudom; hogy Virgilius Philosophus vólt, es külömben szégyenlett-vólna is Poéta lenni.

'S mihelyt a' részetlen lélek a' testbe bele lépett,
 Talált a' fzem' tükörében le-festve minden képet. —
 Vallyon tehát a' világi böltsség' fzeretete
 Isten előtt olyan nagyon meg vettetett lehet e?
 A' millyennek vak - buzgóan képzelte azoktól,
 A' kik minden böltselkedést tilalmaznak magoktól;
 Sőt a' gyülekezetből is ki tiltanak némelyeket,
 Ha hisznek lábbal mi felénk fordult nemzetségeket. —
 Oh nem — soha a' Böltsség meg - nem homályosítja
 A' fzemet, sem soha Istent nem hinni nem tanítja.
 Nem böltsek; tsak a' böltseknek fajtalan majmolóji,
 És az igaz Isten helyett ő magok' imádóji
 Mind azok, a' kik valamit lelvén a' természetben
 Ollyant, a' mit meg-nem-foghat más a' gyülekezetben,
 Pók-ként az olyan füvekből vad mérget szopogatnak,
 A' mellyekből a' méhetskék lépes mézet rakhatnak. —
 Ha fel-hág a' földi Lélek az egek' magassára,
 Melly szép következtést tsinál az Isten' hatalmára!
 Melly nagyon kéntelen hinni! hogy e' testek' ezere
 Magától nem lett, 's nem forog, hanem vagon mestere.
 'S melly végetlen e' Mesternek hatalma 's böltssége,
 Mellyet e' nagy Alkotmánynak mutat temérdekfége.
 El-tel a' Lélek, örömmel - közös - tsudálkozással,
 'S vallást tesz Teremtőjéről ilyen fel - kiáltással,
 Melly meg - vizsgálhatatlanok az Istennek útai,
 'S végére mehetetlenek böltssége' titkai!
 Jer hát! e' rövid éjtszakán tartsuk nyitva fzemünket,
 És ismerjük munkájiból hatalmas Istenünket.
 Nevezzük a' Pogányoknak bolond képzéseiteket,
 Kik nagyon vakonn követték mesés vezérjeiket.
 Mint tett az okos meséből vallást a' tudatlanság?
 'S mennyire el-hatalmazott ez vak bóldogtalanság?

Nári Ejszaka.

De, melly szép igazán tudni mind azt a' Keresztyénnek?
Mellyeket a' hajdaniak mese' színnel festének.

N Y Ó L T Z Ó R A.

Már tsak fele része láttzik a' *nap'* nagy tányérjának,
Fele alá bújt látásunk kis határozatjának,
De még a' *nap'* kerektségét látják azok egészszén,
A' kik nálunk odébb laknak a' nap-nyúgoti részen,
Söt vagyon olyan tártomány, a' hol éppen most van dél,
Van olyan, nap kelet felé, a' hol éjjel van, 's éjféli.
Mert kerek a' mi földünknek, és gömbölyű formája
Tsak hogy a' heves nap' útján szélessebb karikája.
Két felől két közép ponton mintegy bé van horpadva,
A' Tolyással ellenkező gömbölyű formát adva.
E' két horpadáson által nyúl a' világ' tengelye,
Ez a' föld fundamentoma, 's mozdúlhatatlan helye,
Mellyre a' földet Dávidként Isten úgy építette, (6)
Hogy az nem mozdul, bár a' föld forduljon körülötte.
Söt,

(6) *A' föld fundamentoma.* Ha a' teremtkori eredetre
megyünk, ennek a' fundamentomnak egésleges értelemben a'
napnak kell lenni; mert igaz ugyan, hogy Dávid Astrono-
miát nem tartozott tanítani, és így szólhatott a' mindennapi
tapasztaláshoz képest; valamint ma-is az ég vizsgálók szél-
tire emlegetik, a' nap-költét, nap' le-mentét, 's egyebeket: de
ha tsak ugyan a' Dávid' szavai, és a' természet közt egyen-
lőf'get keresünk, vagy a' földnek képzelhetetlen kitsínysé-
gű közép pontja lészzen a' fundamentom, melly meg nem moz-
dul; vagy maga a' nap, melly körül a' mi földünk egy nagy
fordulást tézzen efsztendőt által. Mert a' mint majd alább meg-
tetfzik, Neuton értelme ízerint, (mellyet még nem minden
böltsek

Sőt, ha fok ezer karikát egygyé tenni próbálunk,
 Úgy ilyen mozdúlhatatlant tsak egy pontot találunk.
 Hogy tsupán a' föld' közepe maradjon-meg egy helyen,
 'S legyen egy lassú billenés két felől a' tengelyen,
 Melly fok ezer nagy testeket meg-menthet a' forgástól,
 És ezek között a' napot újjabb karikázástól.
 Hanem már ez nem kerület lesz, hanem tsak billenés,
 A' nap' útja tengelyében tsak lassú odébb menés.
 Tehát ez a' gömbölyű föld fordul azon tengelyen,
 A' nap körül, mint egy nyársra húzott test a' tűz helyen,
 Nap-keletnek fordul pedig ez nagy föld' kerekfége,
 'S mihelyt szemünknek árnyékot vethet gömbölyűsége.
 Azt mondjuk: hogy le-ment a' nap — vagy a' mint ré-
 gen hitték,
 A' lovak a' nap' szekerét a' tengerbe merítették.
 Mert a' Régiek a' Napot Fő Istennek vallották.
 És *Fēbus*nak, az az, élők világának tartották.
 Ez a' *Fēbus* *Jupitertől* fíja vólt *Látonának*,
 De az Urát féltő *Júnó'* kegyetlen haragjának
 Engedvén a' Föld; szegénynek olly helyet nem engedett,
 A' hol szülylön; hát *Látona* tengerre kerekedett.

bőltsék hisznek, de a' leg-együgyűbb elme-is el-híhet) a' földnek tengelye, *axis telluris*, sem egészszen mozdúlhatatlan, — a' közép pont-is odébb megy, esztendő által egyet körül, ha pedig a' napnak-is engedünk mozgást a' maga tengelyiben, (mert kell engednünk) úgy már fundamentomnak tökéletes értelemben, vagy annak a' nagy helynek kell lenni, mellyet a' napnak temérdek testébe foglal: vagy a' testnek valószínűs, és ismét ugyan azon testnek tsak más testekhez intézett mozdulása között való különbségre kell szorúlnunk. (Ad distinctionem inter motum verum & apparentem, solus enim motus apparens cadit sub sensus.)

El-ment *Délus'* Szigetjébe, a' hol *meg-vonta* magát,
 És ott szülte ezt az égnek leg-fényesebb tsillagát.
 'S minthogy *Oczedn'*, a' tenger szánta-meg e' beteget;
 Most-is, mikor nappal a' nap bé-futotta az eget:
 A' tengerbe rejti magát éjjeli nyugalomára,
 Ama' *bújkáló Szigetbe* rejtett Anyja' módjára. —
 Mások állították lenni *Hiperion'* Fijának,
Titán nevet adván, ezen *Titán'* Onokájának,
 Sebessen futó lovakat fogtak a' szekérébe,
 Mellyek ragadják, ki szabott útja kerektségébe;
 Míg az *Oczeán'* tengerbe bé-víszik éjtszakára,
 A' hol időt vesz reggelig maga' nyugodalmára. (7)
 Onnan küldi-el előre a' *Hajnalt* hír mondónak,
 Hogy mindjárt el-érkezését jelentse Apollónak.
 Az *órák* rendes szolgái, kik bé-fogják lovaikat,
 És ki-rendelt mért földekre osztják a' Nap' útjait.
Rhódus volt ez nap Istennek mintegy múlató helyje;
 És nem volt az esztendőnek olly homályos ideje,
 Hogy ott a' Nap ne fénylene; *Ródiát* itt nemzette,
 Mellynek születését arany tseppekkel tiszteltette.
 Ajándékul a' lakosok Szigetjek Istenének
 Egy temérdek magaslagú réz képet építenek:
 Mellyet

(7) Ezt a' mesét a' leg-együgyűbb Keresztyén-is ki-neve-
 ti, mivelhogy ha a' nap éjtszaka nyugszik, mikor megy hát
 vízfzra nap-nyugotról nap-keletre? és még-is a' böltselkedést
 tsúfoló Keresztyének mernek építeni okokat, a' szent Írásnak
 szinte ilyen hasonlatosság szerint való szavaiból, annak bi-
 zonyítására, hogy a' nap fordul, a' föld pedig veszteg áll.
 Dávid-is a' napnak ágyas házat tulajdonít, mellyből mint vö-
 legény reggel fel-kél; tehát a' nap fordul; holott itt-is hasonló
 a' nehézség; és így ez is csak *allegoria*, nem pedig ollyan szóllás'
 formája, a' mellyből természeti igazságot kellyen tsinálni.

Mellyet a' Világ' tsudái közt egyiknek tartának,

De a' mellyet a' Szeretseny Hadak ösfze rontának. —

A' vízbe fült-é hát a' nap? Óh nem — a' régifégnek

Meséje ez, .hogy illy szegény Istene van az égnek.

Áll ez a' nap, és ha fordúl a' maga tengelyében, (*)

Fordúl 's nagy testeket forgat a' maga megyéjében.

Ha a' mint sok bóldog elne meg-mérni 's hinni merte,

Nagyobb a' nap,mint ez a' föld majd negyven ezerfzerte,
(Ricciol.)

'S ha ez a' nagy nap a' földtől nem egy két tenyérynire

Van, hanem több mint tizen nyóltz milliom mértföld-
nyire, (Cassini.)

Így a' nap, ha megy, Puskából megy-é? vagy repül, 's
szalad,

De minden pertzentés alatt hat száz mértföldet halad.

Melly

(*) Hogy a' nap a' maga tengelyében fordúl; azt a' természet' törvényje-is magával hozza; de a' napban látfzó molskok-is (maculæ) azt bizonyítják. Heveli szépet ír ezekről in *Senelograph*. (mellyből talám a' nap' testének mivóltára-is következtet tsínálhatunk) *Maculæ in Disco Solis contentæ, nihil aliud sunt, quam compacta aliqua, & obscura materia, nostris terrenis nubibus non dissimilis, ac una cum Sole mobilis; faculæ his admixtæ, sunt lucidissimæ Solis partes, quæ distinctis locis atque temporibus, magis magisque in Sole conspiciuntur; umbræ illæ, quæ corpus facularum sequuntur, & cum lucidis permiscuntur, varietate, forma & magnitudine variantur in superficie Solis, instar fumi, & nebulæ, quibus Sol hinc inde quasi obductus, tamquam speculum, tactu, vel habitu oris inquinatum appareat.* — *Cosmiel Kircherus* vakmerően beszéll sokkal tsudálatosabbakat a' nap' testéről; mint egy idő jártával elő jönni szokott nyavalyákat ('s paroxysmusokat) tulajdonít a' napnak. Vide *Athan. Kirchevi Itinerar. Exstatic. Cap. 5. De itinere ex globo Mercurii in Solem. §. 3.* Mozog a' Nap *Newton* szerint a' maga' tengelyjén kívül-is igen keveset.

Melly idő alatt, ha föld fordul a' tengelyében,
 Én csak két száz ötven lépést haladok tetejében.
 Ez hát könnyebben lehető, de amaz lehetetlen,
 Ez akárkinék hihető, amaz el-hihetetlen. (*)
 Hanem vagyon még a' földnek másféle két mozgása,
 Mellytől függ már az eisztendő' szakaszi' változása.
 Míg mindennap' tengelyében egyet egyet tekerül,
 Eisztendőnként a' nap körül egy nagy karikát kerül,
 Még pedig úgy ejti magát oldalast a' nap felé,
 Hogy fekvése szerint *távasz, nyár, ősz, és tél* jön
 elé,
 Azomban olyan egyenest meg-örizi tengelyét,
 Hogy az, a' mint fel-emelve van, el nem vesztí helyét.
 Most csaknem a' fejünk felett látjuk a' napot délben,
 Úgy hogy mintegy három olyan magassan jár mint
 télben,
 Ez az oka ezen nyári rekkenő melegségnek,
 Itt is a' *szeg-mérték*, erőt ad, mint a' nehézségnek (8)
 Nagyobb hévféget vet a' nap, a' hegyek' oldalára,
 A' mellyeknek egyenesen néki tüzik lúgára,
 Mint a' melly lapos térséget mintegy résút érdekel,
 A' hol jól meg nem akadhat, 's csak mellette tsúszik-el.
 És

(*) Én fellyebb csak Cassini szerint tettem-fel a' napnak a' földtől való leg-kisbbsz mérszszeségét, *distantiam minimam*; a' mint azt Volfius ki-írta Ozanamból. Hát ha a' Hirus Parallaxisa szerint veszem, még sokkal mérszszebb esik a' nap, és lesz a' mérszszesége mintegy 29564220 német mértföld.

(8) *Szeg-mérték*, Angulus rectus, — lctus perpendicularis est vehementior, azért a' nap nyárban melegebb, mint télben, holott mérszszebb van tőlünk.

És így mennél magassabban van a' nap fejünk felett,
Mennél jobban fzélyel nyílik, 's nagyobbúl a' fzege-
let, (9)

Annál hevesebb az idő, 's annál világossabb-is;

Add hozzá: a' mi földünkön a' nap annál hosszabb-is.
A' mint a' *Nap* minden délben magát fellyebb emelé,

Odébb megy a' nap-kelet-is, és nyugot észak felé.

Mert a' nap bár emelkedik, útjától nem távozik,

Hanem ha a' föld' tengelye magassabbra változik,

Az az, tészem, hogy ma délben fellyebb van tíz únyival

A' nap, mint vólt ugyan délben ez előtt egy hónappal.

Fellyebb van hát tíz annyival, hat, hét, 's nyóltz órakor-is,

Meg-tartván ezt az egyenlő emelkedést akkor-is.

Odébb van a' nap költe-is mint amaz észak felé,

De nagyobb a' külömbözés már itt, mintsem dél felé, (10)

Mert a' mint az észak-pontot a' tartomány emelé,

Ahozképest a' nap költe résútosan megy elé.

Úgy hogy tél-kezdetől fogva, egy egy kitsinyt mindennap'

Elébb kél, 's későbben nyugszik nyár kezdetéig a' *Nap*.

Ma leg-hosszabb vólt, és hosszabb vólt mintegy nyóltz
órával,

Mint az el-múlt esztendőben vólt Karátsony havával.

És meg-egygyez az akkori leg-hosszabb éjtszakával

Ez idő, mellyet tett a' nap, ma nappali útjával.

A' nap

(9) Angulus elevationis Solis supra Horizontem, crescit, & accedit ad angulum rectum, Sole versus Solstitium æstivum ascendente.

(10) Horizon in Sphaera obliqua fecat Æquatorem, per consequens Circulum diurni itineris Solaris ad angulum obliquum; ergo ortus Solis hodiernus, ab ortu hesterno, majori arcu distat in circulo Horizontis, quam elevatio (in specie culminatio) Solis hodierna, ab hesterná, in circulo meridiani.

A' nap akkor annyira vólt fel-emelkedve délben,
 A' mennyire most le-nyomúl a' föld alá éjféiben. —
 Nézzed a' nappal meg-hevült 's melegült levegő ég,
 Most-is a' napnak le-mente után melly tüzesen ég;
 Szebb-é ennél bár akármelly mesterféges rajzolat,
 Mellyet a' természet felett imád sok bal gondolat.
 Itt a' fényes a' pirossal, a' fejér ég-szín késsel, (11)
 A' tűz a' hűss levegővel külömb külömb mértékkel,
 Melly gyönyörű színre festik az egész nap - nyúgotot,
 És melly nagyon ditsóítik a' Hatalmas Alkotót. —
 Kényeskedj most fényes Ródus! az aranyos tseppekkal,
 Kevélkedj Tétis! tengeri szem tsiklandó színekkel.
 Hord elő mesés régiség! minden költeményidet,
 A' mellyekkel külön külön tzipráztad Istenidet.
 Itt van az mind egy tsumóban, sőt szebb ez végetlenül,
 Mind annál, a' mit leg-szebbnek hittetek esztelenül.
 Ez leg-alól leg-tüzesebb, szürkébbetske középett,
 Ég szín fellyebb, a' hová még a' nap-súgár nem lé-
 pett. (12)
 Ez az a' napot követő, 's meg-előző pirotság,
 A' reggeli, 's est-hajnali homályos világosság,
 Mellynek súgárjai télben ritkábbak 's rövidebbek,
 Soká tartnak meleg nyárban, és sokkal fényesebbek.
 Fényes-

(11) Itt a' színeknek keverése, tsak a' szemnek tekintése szerint íratik-le, majd utól a' színek jobban meg-magyarázatnak.

(12) Nap Súgár, az az, olyan súgár, a' melly szürkületet, *crepusculumot* okozhatna; mert külömben hátrább meg fog tetfszeni, hogy magát az ég színt-is a' nap' súgára tsinállyá; melly, úgymint, a' mindenféle súgárokból öszsze kevert fejér szín; az üres semmibe, sötétségbe, vagy fekettségbe keveredvén, ég színt mutat.

Fényesebbek, mert a' hofzszú's meleg nap meg-riktítja
 A' levegőt, 's föld alól-is fűrűbben pirosítja.
 De hofzszabb-is, főt most egész éjtszaka tart világá
 Itt, és a' hol van a' napnak hasonló magaslága.
 Mert ez a' fény tart mind addig, míg a' nap a' föld alatt,
 Más-fél főt tizta időben két órányira haladt.
 Most pedig leg-hofzszabb nappal, mikor kezdődik a' nyár,
 Közép éjjel a' föld alatt a' nap tsak annyira jár,
 Hogy ha onnan egyenesen útját fel-felé vennié,
 Útját más-fél óra alatt a' föld színig el-menné. (13)
 A' tsillagok is most nem olly fényessen tündöklének,
 Mint télben, mikor erősebb fúgár nem áll ellenek,

K I L E N T Z Ó R A.

Inkább fejr, mintsem piros fénnye van a' Hóldnak-is,
 Mert a' nap-fény változtatja fényességét annak-is. —
 Ez a' *Hóld* nem természettel fényeskedő égi test,
 Tsak ollyan színt mutat nekünk, a' mint néki a' nap fest.
 Nem tsupa lapos kerekfég ez az ő karikája,
 Mert néki-is mint a' földnek gömbölyü a' formája.
 Sőt illyen föld természetü az ő valósága-is,
 Föld ő, vagynak hegyek, völgyek, és tengerek abba-is.
 Nem

(13) Denotatur hic arcus cœlestis, quem describeret Sol, si media nocte per meridianum ascenderet ad Horizontem, qui est æqualis culminationi Solis in Solstitio hiberno; absque regulari astronomico calculo ad captum communem $1\frac{1}{2}$ horis æquiparatus: Quia revera per $1\frac{1}{2}$ horas percurrit Sol arcum $22^{\circ} 32' 42''$. Ergo mentionatum arcum meridiani, media nocte percurreret apud nos spatio $1^h 13' 48'' 17'''$. in quantum elevatio Poli nota est

Nem Dávid hegedül hát ott, a' mint régen képzeltük,

Mikor azt gyermek korunkban kéz tapsolva tiszteltük.*

Lehet — mert Dávid-is bõlts vólt, hogy õ néki-is szabott

A' Hóldban, mint más bõltseknek *Riktziol* egy darabot;

Mert az emberi bõltssesfég mind addig-törckedett,

Hogy a' Hóld' magasfágáig, 's fellyebb-is emelkedett;

Le-hozta szemünk elébe, 's le-rajzolta részeit,

Sõt meg-is mérte bizonyos öl számokkal hegyeit. (14)

'S hogy könnyebben bánhassanak az ott lévő helyekkel,

El-nevezték mind azokat, külömb külömb nevekkal.

Langrénus, és *Ricciolus* minden kerületeknek

Urat adtak, 's fel-ofztották a' Hóldat a' Bõltseknek.

De mivel ott még magoknak részt azok-is kérhetnek,

A' kik még most bõltselkednek vagy ezután születnek,

Ők pedig a' Hóld részeit úgy ki-tudták kutatni,

Hogy ott már *Amerikdra* nehezen találhatni,

Vagy, ám — ha az újabb bõltsek semmit sem kíván-
nának,

A' régiek közt határos perek támadhatnának.

Heveli tartván ezektől, maga néki kerüle,

Es a' bõltseket mind egyig ki-tagadta belüle.

A' föld' formájára ofztá a' *Hóld'* minden részeit,

Adván azoknak a' földi tartományok' neveit,

(Jút

* A' gyermekeknek szokása tenyereiket öfzfze verve örülni a' Hóldnak és a' maga-gondolatlan Dajkák többnyire magok tanítják hasonlókra a' gyermekeket, kérlelés közben. Ez pedig valóban régi Pogány eleinktől reánk szivargott czeremoniának kovászfza. Mikor még napot, hóldat, tsillagokat imádtunk, vagy a' mi leg-előszőr szemünkbe tünt.

(14) Hevelius egy hegyet a' Hóldban $\frac{1}{4}$ némiét mértföldnek talált; az az: 2500 ölnék.

(Jut hát itt a' Magyar-nak-is egy darab, ha ki-mettség,
'S lehet itt a' Böltsékekkel-is társalkodni, ha tettzik.)

Nem vala már egyéb híja a' bölts gondolatoknak,
Hanem, hogy végire járjon a' Hóldi lakosoknak.

De még addig nem találtak olyan jó üvegeket,

Mellyekkel a' Hóldban vadat látnánk vagy embereket;
Neuton úgy meg-javította a' Gergely Síp-üvegét, (*)

Hogy ha azon nézzük által a' Kaszás-tsillag' egét,
Egy lyuk látszik a' mellyékén az Orion' kardjának,

Mellyet sokan hisznek lenni Mennysors' ajtajának.
De a' Hóldban nem mutatott még az-is embereket,

Noha ha jól gondolkodunk, el kell hinnünk ezeket.
Hihető, hogy ezt akarta vizsgálni egy valaki,

Ki mikor a' vastag üveg-sípon nézett volna ki,
Mellybe egy kis egér szorúlt, 's tán meg-is döglött bele.

Tsak-nem el-hitte, hogy a' Hóld Egerekkel van tele.
Az, ha nem éppen bizonyos, de hihető igazlág,

Hogy a' Hóld nem éppen minden nélkül való pusztafág,
Ha emberek laknak benne, melly nem gondolhatatlan,

Nagy Oriások lehetnek, avagy tsak nagy szemek van.
El-térnek pedig a' Hóldban a' lakosok, 's Országok,

Mert egész földet tennének negyven-hat hóld világok.
Tsak tizen-háromszor nagyobb a' Földnek kerekfége,

Mint a' Hóldé, négy száz nyóltzvan mértföld a' szélesfége,
A' Földtől a' Hóld van negyven-nyóltz ezer mértföld-nyire, (**)

De a' napból nézván, alig látszik két tenyérnyire.

A' Hóld-

(*) Síp-üveg, Telescopium; ha egészen ki nem térsi ezt az értelmet, elég van ilyen más nyelvekben-is.

(**) Heveli, az ő előtté már fel-jegyzett hely-külömbözésekből, parallaxisokból, ennyinek találta a' hóldnak középsízerü

A' *Hóld* a' *föld*nek különös egy bújdosó tsillaga,
 És míg a' *Föld* a' temérdek *napot* kerüli maga,
 Emez a' *Földet* kerüli a' maga hónapjában,

Kerekded, de tolyás forma hofzszúkás karikában.
 És mivel meg-fényesíti a' *Nap* a' fél-oldalát,

A' mint szemünk vagy egyenest, vagy oldalast oda lát,
 Úgy szoktunk ítélni a' *Hóld'* rendes változásiról,

- *Hóld* újfága', tölte', fogyta', négy rendes *fertály*jiról.
 Nézd bár most: míg fél pirossa nintsen karikájának,

Meg-látfzik kerülete-is homályos oldalának.

Melly még fokkal ki-tetfzhetőbb, és feketébb volt újján,

Mikor még a' vékonyka szarv, jobb felől a' hátulján.

Nem vehetett úgy, az *újság'* egy két első estvéjén

Eröt, a' bal és homályos oldala' feketéjén;

Hónap után ha világos lefzsz egész hasonn-fele,

A' pirossabb fél, amannak olly takaró fedele

Lefzsz; hogy egészfzen el-tünik a' feketébb oldala,

'S *fél* lefzsz a' *Hóld*, a' melly *újján*, és *töltén* egész
 vala.

És e' lefzsz az első *fertály*; azután *hasasodik*,

S' egy hét múlva meg-is *telik*, és ez lefzsz a' második,

Akkor látfzik leg-pirossabb tüzzel világossága,

Fel-éri a' nap kerekét, 's haladja-is nagyfága.

De kezd fogyni lassan lassan az egészfzen meg-tölt *Hóld*,

'S *fél* lefzsz a' harmadik *fertály*, valamint az első volt.

Míg a' *Földet* be-kerülvén az utolsó *fertályra*,

Változik az egész piros, *egész* kerek *homályra*. —

Ha

meszfzefégét a' földtől; vagy-is 28-szor nagyobbak, mint a'
 föld' vastagsága. Neuton szerint pedig még meszfzebb van;
 úgy mint 52030 mértföld = 60½ S. T.

Ha már a *föld*, mint a' *nap*-is mindég egy helyben álna,
 Így a' *hóld*-is minden töltén rendes helyre találna.
 De mivel míg a' *Föld* körül a' *Hóld* egygyet tekerül,
 A' *Nap* körül a' mi földünk mind odébb odébb kerül,
 Mindég el-marad egy-egy kis darab a' *hóld* útjában,
 Hogy ez három test egymásnak lehessen irányjában.
 Próbálták régen elegenden, de hibás számvetéssel,
 Hogy a' melly tsorbát ejt a' *Hóld* a' *föld* körül menéssel
 Meg-egyeztetnék, a' naptól be került esztendőkkal
 Özfze vetvén mind kettőnek útjait az időkkel.
 Azt a' *Hézakot* két napra és mintegy öt órára
 Számlálták; mellyet a' *Hóldnak forduló hónapjára* (*)
 Kell tóldani, hogy a' napnak és földnek irányjában
 Eshessen, 's már a' *hóld ezen ki-tóldott hónapjában*
 Mintegy harminzad-fél napot szokott mind özfze menni
 De ne - hogy a' hónapokhoz fél napot kellyen venni,
 Felét huszon-kilentz, felét harminz nappal számlálták
 És a' *hat tele 's hat üres hónapot* így találták.
 De több lévén ez a' hónap, harminzadfél napoknál
 Egy nap' tóldás esik, minden harminz-két hónapoknál.
 Ezenn fent-maradt részeknek özfze számlálásából,
 'S minden özfze tóldozásban talált új új hibából
 Lett, ama' híres *Arany-szám* a' *Méton'* találása,
Tizen-kilentz esztendőnek új elő fordulása.
 De még ennek is találván *Gergely Pápa* hibáját
 Hozzá adta a' maga szép és könnyű *Epaktájdjt.* —

B 2

Bol-

(*) *Forduló hónap.* Mensis Periodicus; *Ki-tóldott hónap.* Mensis Synodicus. *Plena Lunatio Tele hónap;* *Cava lunatio Uter hónap.*

Bóldog Isten! tsak Te vagy Bölts; mi bár mint böltselkedünk,

Leg-szebb találmányinkban-is új új tsorbát szenvedünk, Te, a' Te mindent teremő nagy Hatalmú kezettel

E' nagy mindenfég forgását olly böltsenn rendelted-el. Mi tsak ez egy test járását el-alig-találhatjuk,

Ezt pedig ez alkotmányban tsak por-szemnek tarthatjuk. Érzed e? már véges Lélek! millyen az a' Végetlen?

Itt, itt, látfszik mint tükröben ama' képzelhetetlen. — Tsak-ugyan annyit nekünk is e' Fő Mester enged, és

Annyira ment már a' ferény emberi böltselkedés, Hogy jó formán ki tsinálta, 's szedte rendel pennára, A' mi szorossan tartozik az idők' szakaszfára.

Tudja már okát 's idejét a' *fogyatkozásoknak*, Mellyeket ez három testek okozhatnak magoknak.

Ha úgy esik a' *Nap* és *Hold* között a' *Föld* középen, Hogy egy-másnak ellenében keresztül esnek éppen:

Szükséges-képpen tsorbája esik a' Hóld' színének, Mellyet *Hóld' fogyatkozásnak* nem azért nevezének,

Mintha abból egy darabot valaki el-mettzene, Hanem, hogy a' nap sűgárnak a' Föld alván ellene,

A' gömbölyű Föld' árnyéka, amaszt meg-fetétíti, És kerekenn egy darabját, mint egy kikerekíti. —

Ha a' Hóld, a' *nap' útjánál* fellyebb 's alább nem menne, Minden rendes Hóld töltekor Hóld fogyatkozás lenne.

De járván a' Hóld mint a' nap szélelőbb kerülőben, Nem lehet több fogyatkozás háromnál esztendőben. —

De, kérdés: ha tsak homályos a' Hold' gömbölyűsége, És a' nap sűgáritól van minden ő fényesége,

Hogy vagy on hát, hogy a' nap is néha meg-fogyatkozik, Tán hát a' nap is a' Hóldnak vagy költsön adakozik,

Vagy

Vagy a' naphól, néha néha egy darab ki párázik,

Vagy vizsgáló szemekkel a' levegő ég játszik, —

Nem — a' nap' fogyatkozások' rendel következése,

'S annak mindég az új hóldal való meg-egyezése,

Bizonyítják, hogy a' napnak minden fogyatkozása,

Tsak a' *Hóldnak a' Föld és nap közibe lett botlása.*

Nem fogyatkozik-meg a' nap, 's meg sem homályosodik,

Hanem abból szemünk elöl egy darab el-fogódik,

És mikor a' Holdonn által tekintünk a' nap-felé,

A' fényes napban a' fetét *hóld* kerül szemünk elé.

'S a' mint a' tolyás formájú görbe kerületekenn

Változnak a' megszifégek e' nagy három testekenn;

'S a' földtől a' hóld közelebb a' nap megszibebb távozik.

Úgy tetszik, hogy a' nap' egész fénnye el-fogyatkozik,

Ha pedig leg-közelebb jár hozzánk karikájában

A' nap, de a' *hóld* leg-meszibebb jár hoszfúzás útjában,

Kiszebbnek tettván a' távolý esett hóld' karikája,

A' fényes nap közepében úgy fetétül homályja,

Hogy azomban köröskörül tündöklík világosan, (15)

Egyébkor pedig környéke van be mettzve hasasan, —

B 3

Tehát

(15) Az az ; a' Hóld a' Földet, valamint a' Földj is a' Napot, nem egész igazi kerekseében, circulusban, hanem tolyás forma hoszfúkas görbe lineában (in Curva elliptica.) kerüli; mellyben mikor a' nap leg közelebb esik *Perigeum*nak hívják, és így akkor leg-nagyobbnak-is láttván a' tányérja, ha a' hóld köztünk és a' nap közt közél esvén hozzánk kisebb tányért mutat mint a' nap; a' nap tányérjának környéke fényes marad; a' közepe pedig, a' melkorát a' hóld árnyékos, vagy is fetét teste, be boríthat, fetétnek látszik; és így mi a' napban a' hóldat látjuk; mikor pedig a' nap leg-meszibebb

Tehát a' melly nagy *nap-fogyás* a' Krisztus' halálakor
Vólt, az nem vólt természeti, mert *hóld' tölte* vólt
akkor.

A' természeti nap-fogyta tsak ezer mértföldnyire

Tart, de akkor az egész föld fetétben vólt többnyire.
Szólj most Pogány! de szólj Zsidó! 's hidd-el hogy a'
Keresztyén

Méltán építheti hitét a' Kristusnak Keresztjén. —
De tekintsünk szemesebben a' Hóldnak két szarvára,
Miként keljen rá ismerni növésire 's fogytára.

Ha látszanak a' szarvai nap-keletre hajolni,

Vagy, ha azokat bal-kézzel lehetne meg-markolni;
Ha nap kelet-felől vagon a' Hóld' fetétes része,

Vagy, ha elébb fel-kél a' Hóld, mint a' nap el-enyésze,
Akkor nő, és telik, és már vólt új-hóld; de ellenben

Ha szarvai, a' már le-ment nappal állanak szemben,
Ha arra van a' fényesse, a' merre a' nap-költe,

Akkor a' Hóld fogyatkozik, 's meg-vólt már a' hóld'
tölte. —

Ha most üveg-íliponn néznénk a' Hóld' fényes szarvának
Belső hajlássait, azok tsipkéssen látszanának.

Val-

szebb van, *Apozaumnak* nevezik; és akkor a' meszsziféghez-
képpest kisebb léven a' tányérja; és a' hóldnál kisebbnek
tetszván, egészfén-is el-boríthatja a' hóld. — Mivel hát a'
nap fényes test; és azt a' hóld tsak el takarja; inkább le-
hetne a' nap fogyatkozást, *föld-fogyatkozásnak* nevezni; már
Kepler és *Cassini* kezdték is tanítani, miképpen kellyen ki-ta-
lálni, annak a' homályoságnak nagyságát, melly Kerek for-
mára, a' hóld gümbölyü teste miatt, árnyékot vet a' föld-
dön.

Vallyon tudták e' ezt? azok, kik a' régi mesékben
 Szarvat festettek Diána homlokára az égben :
 Kik a' *Nappal* a' *Hóldat* is bizonyos nevezettel
 Istennek hitték, 's imádták Isteni tisztelettel,
 A' *Hóldat* a' *Fényes* Napnak tartván testvér Húgának,
 Mint *Jupitertől* született gyermekit *Latónának*
 'S itt homályossan, valamelly *háromságot* majmoltak,
 De már itt a' bõlts mesélõk magok is vakok voltak.
Didna volt itt a' földön, *Hekate*, *Hóld* az égben
Prozerpina a' Pokolban a' fetétes mélységben. (16)
Luna talám *tele hóld* volt *Diana hóld'* növése,
Proserpina a' *hóld'* fogyta 's fetétbe rejtezése.
 Mert mikor ez nekünk fetét, fénylik másutt másoknak,
 Mint *Prozerpina* oda lent, a' meg-hólt boldogoknak,
 A' kit *Plútó* Feleségül ragadott-el magának,
 Mivel ezen füstös Pokol' fekete Királyjának.
 Kitõl az égi Istenek, mint-egy ifzonyodának,
 Nyomorúlnak feleséget Szép-szerént nem adának.
 'S olly jól esett neki ez az erőszakos ragadás,
 Hogy ennél tsak *Vulkánusé* volt a' szebb házasodás.
 Mert e' szurtos Kovátsnak is *Vénus* felesége lett,
 És így ketten kérkedhettek minden Istenek felett.
 (Vagyon ma is fok *Plútónak* ilyen szép szerentséje,
 De többnyire *Vulkánusnak* *Vénus* a' menyetskéje) —

(16) Terret, Iustrat, agit, Proserpina, Luna, Diana,
 Ima, suprema feras, sceptro, fulgore, sagitta. *Demster*,

A' hóldnak *Proserpina* nevezete alkalmatosfágot adott, a'
Proserpina másik Históriájának elő-hozására, de a' szerént már
 nem *Didna* léfzen *Proserpina*, és nem *Jupiternek*, hanem *Czé-*
resnek leányja.

Sok gondot ád a' bõltseknek a' *hóld'* azon ereje,
 Mellyet változtat, sok féle változása' ideje.
 A' fát, ha *hóld'* töltén vágják, hamar meg-szúósodik.
 Így hát talám a' nedveség a' *hóldtól* fokásodik.
 Lehet a' növényekben tapasztalni 's magokban,
 Hogy a' *Hóld* szerént változást mutatnak õ magokban.
 Lehet e? hogy e' durva test olly meszirõl érdekel,
 Mellyet már sok próbált elmék, fõt fok bõltsek hittek-el.
 Sõt lehet e? hogy mikor nagy 's sűrű a' *Hóld'* udvara,
 Esõ következzen, vagy hó, vagy zápor, vagy zuzmara.
 Ha látom a' *Hóldnak* *tízta*, és *fejéres* világát:
 Jövendõlhetem-é abból az idõ vídámságát?
 Ha *veresül* a' tányérja: Kérdés: ha hajt-é fzelet?
 Ha *kalvány*, ád-é esõre vagy hóra igaz jelet?
 Ezek még a' mi levegõ-egünkõtõl meg-lehetnek,
 Mellyek előre a' *Hóldnak* ollyan formát festhetnek.
 De már a' *Hóld'* *fertályai*, különös erejének
 Ha igazak, hogy 's mitsoda okai lehetnének? —
 Ha reménylném hogy a' Bõltsek abban nem ellenkeznek;
 Hogy az ilyen változások a' naptól következnek;
 A' *Hóldba* öltött nap-súgárt el-törném, meg-görbítném,
 'S ezzel fok kételkedésbõl magamat ki segítném:
 De, ha a' nap nem lesz oka ezen történeteknek,
 Szint-úgy, a' mint oka lehet ennél nehezebbeknek:
 Ok e' a' *Hóld*? vagy a' földdel együtt van változása?
 Kérdés — de a' dol g úgy van — a' ki nem hiszi —
 lásfa.

T Í Z Ó R A.

Ha hát van a' mi földünknek illy világos tsillaga,
 Valyon hát ez más világot világosít e maga?
 Igen is — a' serény elmék már annyira mentenek,
 Hogy ennek változásinak színt úgy képet festenek.
 Tudják: hogy ha mi a' *Hóldból* ezt a' földet vizsgálnánk,
 Ezt olyannak mint a' *Hólddat*, de nagyobbnak ta-
 lálnánk.

Tudják: ez három testeknek egy-más között forgása
 Szerént, mikor lenne *tő te fogyta*, 's *fogyatkozása*. —
 Ezen nagy testek hordozzák hármann az esztendőket, —
 Valyon azért tsinálta e tsak a' Teremtő őket? —
 De, ha a' Hóld homályos test, 's nem világít magában,
 Hanem tsak, a' mint sütt a' nap az egyik oldalában:
 Miért nevezi hát Mózsés világító állatok?

Azért, mert kedvezni akart fok gyenge gondolatnak,
 Mert, ha Földnek tette volna, fok meg-ütközne benne,
 Ha tsak, minden Parafzt ember ég-vizsgáló nem lenne.
 De ha együgyüenn írt is, nem hazudott Mózsés itt;
 Mert világosíthat az is, a' mit a' nap fényesít;
 Sőt hasznosan világosít, mert mig a' nap feni vagyon,
 Meg-látszik ugyan, de gyenge világa vagyon nagyon.
 De mivel már le-ballagot jól a' nap a' föld alá,
 Helyre ált a' *Hóld* 's az eget egészszén el-foglalá.

De mi már annak az oka, hogy az emezt meg-győzi?
 Az e; hogy a' *hóld* a' fényjét a' *naptól* költsönözi?
 Oka az is; de ha volna magától fényeskedő,
 Az erősebb fényességnek még is mindég enged ő.
 A' természeti tsillagok, (mellyeket a' böltseknok
 Nagy része még eddig gondolt valóságos tüzeknek)

Noha magok, természeti fényekkel tündöklenek,
 Nappal, a' nap fényje miatt éppen meg nem tettzenek.
 Ez előtt egy órával-is még tsak allig fénylettek,
 'S már most, hogy a' nap alább ment, ezek - is erőt
 vettek.

Mutatja már a' *kis medvét* az észak' farkalatja,
 'S Rúdjánál fogva az *által-tengely* körül forgatja;
 Mert *szekér* forma e' *medve*, mellynek négy kerekei
 Az ég' északi Sarkának négy tsillogó tüzei,
 Rúdja mutat *három fényes*, mind ölfze *hét tsillagot*,
 A' mellyről *Septentrión*nak nevezik az északot.
 Ez tsillagzatot, inkább-is *kis göntzöl szekérének*
 Mondhatjuk, mint a' régiek' meséjéből *medvének*, (*)
 Kik a' fok fél Istent, kiket ama' költött Istenek,
 Halandó ágyas társoktól orozva költöttek,
 Ha a' szük palota miatt az égbe nem vihették,
 Leg-alább fellyebb emelték, 's tsillagzatokká tették.
 A' mi itt *kis medvét* mutat, vagy szekeret az égen,
 Azt mondják; hogy egy szép leány *Czinozúra* volt
 régen.

Ki azoknak száma közül az egekbe költözött,
 A' kik nevelték Jupitert muzsika zörgés között.

Némel-

(*) *Göntzöl szekér*. Így neveztetett a' mint hitelesen tart-
 ják Göntzöl nevű Magyar Emberről, a' ki tsinálta leg-elő-
 szőr a' négy kerekű szekeret. Ez az ember a' harmadik ki-
 jövetelkor jött-ki Scithiából a' Magyarokkal, és Zoltán Fe-
 jedelem' idejében a' négy kerekű szekéren-is aze az igazítást
 tette, hogy a' rúdját meg-görbítette; méltán nevezzük hát
 ama két tsillagzatot, négy kerekére, 's görbe rúdjára nézve
Göntzöl szekérének.

Némellyek ismét, mind a' két göntzöl' szekere felől,
Egy, más szépen ösfze szőtt, font költeményt hoz-
nak elől.

Likaonnak Arkádia' akkori Királyjának,

Mikor a' költött Istenek ember bőrben járanak,
Kalifztó vólt neve egyik igen szép leányjának,

Ki *Nimfája* 's követője vólt a' szüz *Diánának*.

Jupiter a' ki fok szüzből paráznakat tsinála,

A' szüz *Didna'* képiben meg-jelent egyfzer nála;
És meg-tsalván nyomorúttat tsalárdúl költött képpel,
Ez az otsmány nős-parázna vele hált a' szüz-széppel,

Szüzeség' Isten Afzfzonya lévén a' szüz *Diána*,

Társaitól tökéletes szüzeséget kívána;

Kalifztóban- is e' motskos vétket nem szenvedhette,

És medvévé változtatván *Kalifztót* meg-büntette.

De gondja vólt *Jupiternek* maga szeretőjére,

És ugyan tsak mind *Didna'* mind *Júnó'* ellenére,
Fel-ragadá a' vólt szüzet durva medve képébe,

'S helyheztette az északi tsillagok' feregébe.

Jupitertől Kallifztónak Arkás fija született,

Annak-is képe *kis medve* formára tseréltetett;

'S közel a' maga Annyához az égbe ragadtatott,

És ez az mi régenten *kis medvének* tartatott.

Kik egy formán ifzonyodván egymásnak formájától,

Hátrál *Kalifztó Arkástól*, és *Arkás* az Anyjától;

Mert szaladnak egymás előtt, és a' farka végével

Kalifztó tsak nem ösfze ér *Arkás* fija fejével.

Így bántak az elmés költők a' tudatlan közféggel,

'S így jutalmaztattak fok rút vétket a' fényesféggel.

Sőt a' magok költeményjét meszfzebb-is terjesztették,

Mikor az ég vizsgálóknak még azt-is meg-fejtették;

Honnan

Honnan van? hogy a' föld alá soha sem ereszkedve
 Télen nyáron egész éjjel fénylik mind a' két medve.
 Mert úgy mond Júnó könyörgött ama' nagy Otzeánnak,
 Hogy ne adjon nyugvó helyet Férje háló társának.
 Hanem hogy meg-fzünés nélkül amaz által-tengelyen,
 Vízbe lezendő tisztulás nélkül hadd kerengeljen.
 Szép mese — de valósággal csak az az oka ennek,
 Hogy a' melly nagy tengely körül minden tsillagok
 mennek;
 Az ránk nézve úgy fel vagyon emelve észak felé,
 Hogy annál fogva a' vízbe nem megy a' medvé belé.
 Azoknak a' lakosoknak, a' kik a' nap útjában
 Laknak; mivel föld-színt fekszik e' nagy tengely,
 hofszában;
 Úgy látszik, úgy kel, 's úgy nyugszik e' két göntzöl
 fzekere,
 Valamint a' több tsillagok' fent tsillogó ezere.
 Azoknak, valamint nekünk a' *kos*, *bika*, *kettős* jel
 Éjjel napot változtatva jön mind a' két medve fel.
 A' kik még a' tengelly végnél laknak, vagy lakhatnának,
 Ha ott el-fzenvedhetetlen hidegek nem volnának,
 Azok fél egész esztendőnn tsillagot nem láthatnak,
 Olyan helyén állván e' nagy gömbölyű bólozatnak,
 A' mellyről a' nap a' földet föld-színt látszik kerülni,
 Egy fél esztendőnn fenn járni, a' másikon el-ülni.
 Mert azoknak látásoknak igaz határozatja,
 Ama' tsigás nap útjának a' közepét mutatja;
 És így a' melly idő nálunk nap, 's éj egyenlőséget
 Tsinál, az okoz ő náluk fél esztendőss nap véget,
 És alája tsúfzván egyszer a' *nap* a' *föld* színeinek
 Az éjtszaka áll helyébe a' *nap* fényesfégenek

Akkor

Akkor, a' hideg északi tengely végenn lakozók

Látnak fél tsillagos eget, mert látشانak mind azok,
Valamellyek a' kis medve' farka' végétől fogva

Tsillognak a' nap' útjáig, de mind föld színt forogva.
Föld-színt, vagy-is minden órán egyenlő magasságra

A' Föld-színhez, a' mint értém elébb a' nap világra.
Azoknál hát egy tsillag-is el nem nyugszik, 's fel nem kél,

Hanem fél egész elztendőn körös körül kerengél,
Úgy a' másik tengely-véghez közel való térségnek,

A' másik fél - felé látfzik e' szörnyű kerekfégnek.

Mi pedig kikenél az *által-tengely fel van emelve*,

Azokat a' tsillagokat el-nyúgodva 's fel-kelve

Látjuk, mellyek meszfszebb vagynak a' nagy tengely végétől

Mint a' tengely-vég, az észak tályéki föld színétől (17)

De a' mellyek az északi ponthoz 'közelebb esnek,

Azok, mivel a' fordulást kell hinnünk kereknek,

Fel-fem-kelenek; 's a' föld alá soha le sem mehetnek,

Hanem ha a' nap jól le megy, mindjárt fényesked-
hetnek.

A' mellyek a' Déli ponttól hasonló meszfsziségre

Vagynak; azok nekünk nem is látsznak jönni az égre;

Ettől van hát a' *két medve*; mindég, fényeskedese,

Hogy nálunk annyira van fel a' tengely' emelése,

Hogy a' medve a' nagy tengely körül forgolódtában,

Soha sem ütközik bele a' föld lúzába alljában:

A' mint több tsillagzatok is, ki félig, ki egészen

Egész ejjel tündöklének fent az északi részen.

TIZEN.

(17) Omnes Stellæ inter quas & Polum, ma or arcus meridiani subtenditur, quam est Elevatio Poli nostri, nobis oriri & occidere videntur.

TIZEN • EGY ÓRA.

Mivel most, mikor leg hofzszabb a' nap', 's kezdődik a' Nyár,

A' világ' tengelye körül a' *Nap* olly' magassan jár,
Hogy nyoltz Oránál több időt nem múlat a' föld alatt;
Északi résznek hivatik pedig az a' farkalat;

Melly a' végső tsillagától a' *kis medve'* farkának
Tart a' leg-felső fogáig a' nap-út' Grádittsának. (18.)
Hát a' mellyek az északi tsillagzatok' sorában

Leg-felsők, 's tsak-nem a' Rákkal járnak egy Karikában,
Azoknak, mikor leg-fellyebb fordul is ker kfégek,

Más-fél-orai tsillag út alig van a' *mélységek*; (19.)
És így ha nap le-mentekor mindjárt tündökölhetne

A' tsillag, 's addig fénylene, míg a' nap fel-nem-kele.
Minden északi tsillagot kit egy, kit más órában,

Szemlélhetnénk a' leg-kurtább de tiszta éjtfzakában.
Még az elmés régifég is mesés költeményiben

Azokat rakta az égnek felső szegeletiben,
A' kiknek szép virtusai 's nagy tselekedetei

Méltók, hogy mindég vizsgálják a' halandók' szemei.
Mint *Herkules* erőt jelent, *Nemes szívet* *Perseus*.

Delfin tanit *Szónakozást*, *Böltésseget* *Orfeus*.
Mert többnyire az északi részt ezeknek engedték

A' mesék, 's mindég előttünk fénylő példakká tették.
Per-

(18.) Intelliguntur Constellationes Boreales, inter Polum nempe, et maximam Zodiaci elevationem, vel Tropicum Cancri interjacentes.

(19.) *Mélység*. Profunditas infra horizontem maxima, gradibus meridiani numerata, scilicet in hoc casu, opposita Culminationi.

Perszeust a' mesék mondják a' *Jupiter*' Fijának,
De az Anyja halandó vólt, az *Argós*' Királyjának
*Akrius*nak leánya *Danaé*, kit goromba

Atyja, hitván félelemből be-zárt egy réz toronyba,
Azt tanulta, a' nyomorúlt, a' jövendő mondóktól,

Hogy ő egytől a' *Danaë* méhéből származótól
Meg-öletik, — de az értz közt híjjába tartogatta,

Jupiter a' zár alatt-is az útát ki-kutatta.

Bé-szált arany tsepp formában *Dánaë*' kebelébe,

Kitől egy vitéz gyermeket fogadott - is méhébe,

Perszeust kit az Istenek' különös kedvezése

Ollyan nagygyá tett, a' millyen nagy vólt a' születése,

Minerva egy tükröt adott néki, az az, bõlts elmét,

Vulkánus kardot, jelentvén fok vitéz győzedelmét.

Merkurius kezét lábát szárnyakkal segítette,

És így a' nagy észt fris kézzel szerentsésebbé tette.

És ez a' bõldog természet, szánakozó szívével

Szerette a' szerentsétlent següni erejével.

Úgy nyerte Felelégét-is *Andromédát* magának,

A' ki a' Szeretseny Ország' akkori Királyjának

*Czéfesus*nak leánya vólt; a' ki szegény ártatlan,

(Azért, hogy *Kaszziopéja* az ő Anyja, hallatlan

Szépsegével a' tengeri *Nimfák* felett kérkedett)

Egy tengeri kősziklához meg-köttetve szenvedett.

Ezt *Perszeus* meg-mentette, Felelégül-is vette,

Sõt e' felett *Jupitert*ől azt-is meg-érdemlette,

Hogy amaz irigy tengeri *Nimfák*' bolzszúlágára,

Ipa, napa, felelége ('s maga-is utóljára)

Az égbe keltek, 's fénylenek fenn ragyogó tüzekkel

Czéfesus, *Kaszziopéja*, *Andromeda* nevekkal.

A' vén *Czéfesus* mint meleg országba születtetett,

A' hideg élfaki pontnak lábbal állt, 's hátot vetett.

A'

A' *lis medve* farkának van vetve mind a' két lába.

'S magas homloka fel-felé nyúl az *Ország' útjába*. (20)

Szépséget *Kaszziopéja* most-is nagyon neveli,

Királyi szék formában ül, két kezét fel-emeli;

Öt igen szép tsillagja van ez deli tsillagzatnak,

Mellyek már jól fent ragyognak, és kettős V-ét mutatnak.

Talám különös szépsége ez *Kaszziopéjának*.

Nem régen-is szúrta szemét valamellyik *Nimfának*,
Ez előtt két száz tizenöt esztendő utóljában,

Ezen szép *Kaszziopéja* deli tsillagzatjában,
Látzatott egy isméretlen új tsillagnak világa,

Mellynek olyan volt mint *Vénus*, mind fénye,
mind nagysága.

Andromeda-is nem mezsze vonúlt édes Anyjától,

Három fényes tsillagja van, egy elől, kettő hátúl.

Az elsőt, melyet tartanak *Andromeda'* fejének

Festik egyfzersmind a' böltsek *Pegazus'* köldökének,
Ez a' két tsillag egymással öfzse méltán ragadott,

Mert ezen *szárnyas lónak*-is lételt *Perseus* adott.

Mellynek már más meséje van. — Egy vizek Istenének

Forczisnak három különös leányi születének;

A' kik közt *Medúza* vala olyan szép tekintettel,

Hogy *Neptunus* nem gondolván azzal a' tisztelettel,

A' mellyel tartozott volna *Minerva* templomának,

Mikor ott a' buzgólkodók leg-jobban áldoznának

Meduzára fel-gyúlt tüze' melegét nem állhatta,

Vele hált; de ezt *Minerva* tsúfúl meg-boszfúllotta.

Rút kígyókká változtatta hajzálit *Medúzának*

Úgy, hogy valakik rá néztek kövekké változának.

Per-

Perszeus nagy ellenfége lévén az ilyeneknek,
 Az ember ellen akármí móddal kegyetleneknek,
 A' *Vulkánustól* nyert karddal, és tükrös paizsával
 Szokása szerint vitézül meg-víva *Medúzával*.
 Rettentő kígyókkal rakott fejét el-tsippentette,
 De e' ditső győzedelmet másik tsuda követte:
 A' nyakából ki-folyt vérből egy szárnyas ló 'született,
 'S ez az, a' mi *Pegazus*nak meséssen neveztetett.
 Mikor a' fene *Khimérát* üldözte, és nyomozta,
Bellerofon, *Bellerofont* ez a' hátán hordozta,
 De futtában a' gyors lovat *Ammon* meg-ijesztette,
 Nagyott szökött, 's *Bellerófont* a' földre le-vetette.
 Maga fel-reppent az égbe, és tsillagzattá vála,
 Mellyben négy fényesebb tsillag egy *négy szeget* formála.
 Mellyek látszanak a' többi hűsz tsillagok' forába,
Lába-szárán, szárnya hegyén, a' nyakán, 's a' szájába.
 Ama' *Meduza'* fejének hajdani tehetlége
 Hólta után-is meg-maradt, 's *Perszeus'* vitézlége
 Ezzel-is fokkal nagyobb lett, hogy azt a' Paizsára
 Függesztvén, ellenféginek éle vele kárára.
 Mikor ezt a' Nagy Atlásnak fordította elébe,
 Meg-merevült 's egy szörnyű nagy kőszikla nőtt helyébe.
Perszeus még az égbe-is fel-vitte ezt magával,
 Úgy tetfzik, mintha egy fejet tartna egyik karjával,
 A' mellyet az ég vizsgálók most *Algolnak* neveznek,
 A' jövendő mondók pedig ettől fokot kérdeznek:
 Mikor a' halál mivóltát korán a' születésből
 Jövendőlik, és többnyire bolond könnyen-hívésből
 Úgy tartják, hogy akasztó-fa, 's fej-vétel következik
Algolból, 's azért az *Algolt ördög fejnek* nevezik, (*)

De

(*) Ptolem. Gentil. verbo 73.

De majd az északi ponttól nagyon-is el-távoznak,
 Míg a' régi költeményes mesékben fáradoznak:
 De — hát nem illőbb-e tudni ezeknek értelmeket?

Mint értetlenül pengetni nyelvünkön ez neveket.
 Leg-közelebb van északhoz a' *Herkules'* farkánya,
 S' mivel maga-is *Herkules* tsillagzat, meg-kívánja,
 Hogy emlegessük-meg ötöt azon történetekkel,
 Mellyekből gazdagúlt az ég számos égi jelekkel.
Herkules Amfitrionnak született *Alkmédtől*;

De az Atyja *Jupiter* volt; ki ezen jó Anyától
 Engedelmet szerelemre semmiként nem lelhetvén,
 Meg-tsalta; tündéres képpel *Amfitriont* tettetvén.
 Nehezen szenvedte Júnó ezt-is, főt többek felett

Ezt, hogy a' nő paráznának megint új gyermeke lett.
 Küldött ellene két kígyót meg bõltsõben fektében,
 De a' gyermek széllyel tépte mind a' kettõt mérgében.
 De végre *Minerva Júnót* mind addig kérlelgette,
 Hogy *Herkulest* meg-szoptatni az ölébe fel-vette.

Hihetõ: a' boszszús gyermek az emlõt meg-harapta,
 Kinek-is a' tsetsét *Júnó* a' szájából ki-kapta,
 El-folyt a' tej, mellyből hofszú fejrélég lett az égen,
 A' mellyet most *ország útnak; tej útnak* hívtak régen,
Herkules fel-nevelõdvén, nagy dolgokat vitt végbe,
 Hogy noha fél lsten vólt-is, méltán menjen az égbe.
 Mikor a' *Neptúnus* Isten' tûz okádó *Bikája*,

Görög országra küldetett; mellynek tsak a' formája
 Sok vitéznek kéz halál vólt, *Herkules* küldettetett
 Ellene; kitõl e' fene bika meg-is öletett,

Hanem *Neptunus* a' maga tûz okádó bikáját
 Fel-ragadván: tsillagokkal szépítette formáját,

És a' tsigás nap' útjában ez az a' második jel,
 Kit *Neptúnus* tûz okádó formába ragadott fel,

Tüzes

Tüzes szájában hét apróbb tsillagotskák látszanak,
 Kit *Hiades* eső hozó tsillagzatnak tartanak. (21)
 Tám a' tenger Istenének a' tűzhöz szerentséje
 Nem lévén, úgy adott eső hajtó erőt beléje;
 Ez hét közt a' leg - nagyobbik a' *szeme* a' *bikának*,
*Palilitzium*nak hívják, 's hajdan *Aldebarán*nak.
 Van még más hét tsillag, ezen *bika'* tsillagzatjában,
 Kik közt mi tsak *hatot* látunk egy fjas tyúk formában
 Ovidius-is egy helyenn elméssen vagdalódzik, (*)
 Hogy hetet mondanak úgy mond, de tsak hat talál-
 kozik.

Azomban nem rég Riktzio!l' síp-üvegen nézve-ki,
 Láta a' tyúkot, hogy ötven tsirkéje vagyon néki.
 Másik tette Herkulesnek, melly leg-nevezetesebb
 Vólt, 's az abból lett tsillag-is tsak nem leg-tetfzete-
 febb.

Ez; hogy a' Hóldnak egéből le-esett vad állatot
 Meg-ölte, melly egy temérdek nagy *Oroszlányt* mu-
 tatott.

Melly mivel az égből szállott, az égbe vízfza-is ment,
 És talált a' nap' útjában lakó helyt tsak nem leg-
 fent. (**)

Kilentz fényes tsillagja van, de kívált kettő nagyon
 Fényes, mellyeknek egygyike éppen a' szíven vagyon,
 (*Basiliskus*nak-is hívják 's némelylek *Királykdnak*)
 A' másik éppen végén van az *Oroszlány'* farkának.

C 2

Ha

(21) *Hyades*. *Nimfák* voltak; a' kik nevelték *Bakbust*; *Szemele* idétlen szülte-el *Bakbust*; de *Jupiter* bele varta a' maga ágyékába, ahol a' születésnek rendes idejét ki-töltötte, azután ezen *Nimfáknak* adatott nevelni.

(*) Ovid. Fast. L. IV. Quæ septem dici, sex tamen esse solent.

(***) Tsak nem leg-fent; quia caucro proximus,

Ha már annyira távoztunk, addig vissza ne menjünk,
 Észak felé; hanem arról egy kis meg-jegyzést tegyünk,
 Hogy nyóltz formátlan tsillag van az Oroszlány farkánál,
 Mellyet kiki a' minek hisz, 's minek nevez, magán áll.
 Régen hitték egy részének az *Oroszlány* farkának,
 A' mostaniak nevezik *Berenicze* hajának.
Ptolemeus vala Férje ezen *Berenicze*nek,
 A' ki hogy szerentsét nyerjen hadakozó Férjének,
*Vénus*nak igen gyönyörű haj-fürtötskét szentele,
 Nyert-is tsak hamar Férjének szép győzedelmet vele.
*Kallimakhus*tól ez hajról szép Görög vers íratott,
 És ez a' mint Konon mondja az égbe ragadtatott.
 De menyjünk már észak felé — *Herkules*t utóljára
 El-küldik, a' szép *esthajnal* kertje' bé-rontására;
Júnó arany alma-fái ez kertben tartattanak,
 A' mellyekre az *esthajnal* Leányi vígyáztanak.
 Kitsínylette a' szerelmet még ekkorba magához
Herkules, hogy ő az által fért volna az almához.
 Nem-is vólt, mint *Thézeus*nak szerelmes tekintete,
 Kit a' szeg-lik bolygó-házba *Ariadne* vezete.
 Tsak a' kardja' 's buzgányjában áll vala vitézsége,
 A' mint azt meg-is kívánta akkori ellenfége.
 Mert egy hét fejű *Sárkány* vólt a' kert-ajtó' őrzője,
 Hétszeres tűz okádással fok szív el-rettentője.
 De meg-bírt az erős vitéz példátlan erejével,
 És meg-is hartzolt vitézül e' hét fejű fenével.
 Meg-ölte azt; és azután *Atlás*' segítségével
 Kapott arany almát; a' ki még temérdek kezével
 Szedte az Öttse' almájit, 's pihentette karjait,
Herkules tartá az eget, 's forgatta tsillagjait.
 Ez a' *Sárkány* az, melly el-nyúlt a' *Medvék* közt hoszfára,
 És bajnokja' győzedelme' meg-bizonyítására,

A' *Herkules*' lába alá vetette tüzes fejét,

Reszketi vaskos buzgányját, és szégyenli erejét.
Többi teste, hol egyenest, hol görbén, 's szegletesen,

A' nagy, és kis medve között el-nyúl tekervényesen;
Manilius úgy énekli, hogy noha köztök fekszik,

De kívül-is mindenikre vizont rá tekerefzik:

'S őrzí tüzes tsillagokkal, hogy öszsze se tsúfíszanak,

Se egy mástól, 's a' helyekből ki ne mozdúlhassanak. (22)

De hát *Herkules* hogy van? hogy *Jupitertől* származott,

Még-is mint holmi vad-állat tsak tsillaggá változott,

Lám *Apolló*, és *Diána* a' *Jupiter*' fattyai

Azt mondják: Istenek voltak még pedig a' nagyjai.

Meg-tölt az ég, nem tért bele *Herkules*, és *Júnónak*

Írígylége sokat ártott ez erős bajvívónak.

Annyira ment utóbb *Júnó*, *Vénus*' mesterfégevel,

Hogy ez az erős Férjűü nem bírt annak tüzével.

És ditsősféges életét olyan tsúfíú végzette,

A' mi a' fél Istenféget éppen meg nem illette:

Vaskos Olajfa buzgányját az *Omfale*' rokkáján

Tserélte-fel, 's az Oroszlány bőrt piperes ruháján.

A' kinek erejét minden fene állat reszkette,

Fejét e' tsalfa fene-vad' lába alá vetette.

Dejanirát boldogtalan felettébb meg-szerette,

És midőn *Akhelóus*sal veteledett érette,

Ez, mivel *Tétis*' fija vólt, utóbb folyó vízzé vált,

Hogy el-búvjon *Herkulestől*, 's el-kerülje a' halált.

A' vízenn már a' nagy vitéz által-úfzni próbála,

Hát ímé egy *Nefzszus* nevű ló-ember elő álla,

(22) Has interfusus circumque amplexus utrinque
Dividit, & cingit stellis ardentibus anguis
Ne coeant, abeantque suis a sedibus unquam.

Barátságos szolgálatját szép szerint ígérgette,
 Hogy át viszi *Dejanirát*, és meg-is tselekedte:
 De a' szegény *Dejanirán* míg Ura késik menni,
 Erőszakot akart *Nefzszus* a' túlsó parton tenni. —
 Nyilat kap *Herkules*, mellyet reá löni úgy talált,
 Hogy a' Fajtalan fél ember egyszerre halálra vált.
 De *Nefzszus*, hogy hólta után késő hoszszút állhasson,
 Le-veti véres palástját, 's rá beszéli titkoson
Dejanirát, hogy olly erő van ez véres ruhába,
 Hogy ha *Herkules* azt fogja hordozni a' nyakába,
 Soha *Dejanirán* kívül mást nem fogna szeretni,
 Könnyű pedig a' szerelmest illyekkel el-hitetni, —
 Szót fogada: bóldogtalan! de jaj! — meg-tsalatkozott, —
 Mikor a' szegény *Herkules* Éta' hegyén áldozott,
 Által küldé a' palástot szerentsétlen Férjének;
 Rá-vette; 's titkos ereje *Nefzszus* mérges vérének,
 Hirtelen minden tagjait mérges tűzzel hevíti,
 'S a' meg-győzhetetlen erőt el-erőteleníti.
 A' mérges mardosásokat nem bírván utóljára,
 Rá ugrik, az áldozatra meg-gyújtott rakás fára.
 És győzhetetlen tetemét maga porrá égette,
Filoktetus jó Barátja hamvait el-temette:
 Vagy tsak akarta; mert Atyja *Jupiter* fel-ragadta,
 És az északi tsillagok' rendébe be iktatta.
 Egy igen fényes tsillaga vagyon tsillagzatjának
 A' mellyet neveznek most is *Herkules'* homlokának.

TIZEN-KÉT ÓRA.

Mig a' régi mesék körül folytatom beszédemet,
Úgy tettik; ha a' tengely-vég-pontra vetem ízememet,
Abban az egyenességben, melly a' medve farkától
Van, 's a' ízemembe tsapodik a' *Polus*' fugárától
És így a' mint által megyen a' nagy világ-tengelye,
Fent ragyog egy lineában az *Osiukhus*' feje.
Melly tsillagnak éjfél mutat ilyen forma állása,
Mikor a' Tavasznak nyárra kezd lenni változása.
Ez *Osiukhus*t magyarul hívják kígyó tartónak,
'S ez nálunk bizonyos jele a' tsillag' vizsgálonak,
Hogy mikor ez nyár kezdetkor van a' dél' irányjában, (*)
Ha nap keletttül 's nyugottól a' maga nagy útjában
Egy-arányú mészfeszégre fel-nyúl, fel - emelkedik,
El-múlik már fél éjtzaka, és az éjfél kezdetik;
Tavasz kezdetkor hasonló jel az Oroszlány' farka,
Máskor más, mivel az égnek két végső tengely' farka
Úgy láttatik e' fok ezer tsillagokat forgatni,
Hogy ránk nézve a' helyjeket láttatnak változtatni.
C 4 Tsak

(*) A' mint az elő beszédben-is meg-jegyeztetett, olyan természet vizsgáló vagy tsudáló beszél itt, a' kinek kezében, sem valamely ég vizsgáló eszköök, sem más készülétek nincsenek. Itt *Osiukhus*ról az mondatik, hogy Jun. 21-dikén éjfélnben van a' Dél lineáján, melly pedig már akkor el-haladt egy kevéssé. Olvasván a' Nyári éjtzakának ezen részét nagy Tiszteletű Szerdahelyi Úr, a' Budai Meridiánushoz képest tökéletesebb számba vette: hogy nem éppen 12. órakeresztés hanem 11. óra 22. minutakor vagyon az α . *Ophiuch* a' dél lineáján, nyárkezdetkor. — Külömböz ugyan valamita' Füredi hely hoszfza a' Budaitól.

Tsak a' tengely' végtől való melfszeség nem változik,
 Noha az is el-hihető hogy ott is találkozik
 Némelly foká következő és észre vehetetlen

Változás, melly már fokaknál, nem éppen esméretlen.
 Elég az, hogy minden tsillag a' Délnek lineáján
 Minden nap egyszer által megy — de hogy most éjszél
 tályán

Az *Ofukhus* feje van ezen egyenességbe

Máslzor más; azt a' természet mikeppen vízi végbe?

A' napnak, vagy is a' földnek *tulajdon mozdulása*

Az az, a' nagy tengely körül esztendei forgása,

Külömböz a' többi testek útja hamarságától,

(Noha én idegen vagyok a' tsillagok útjától)

A' föld mindennap odébb megy tsak-nem egy egész foggal,

A' Tsillagok semmivel sem, vagy ha mivel nem fokkal,

A' melly tsillag hát meg-egyez, ma a' nap támadtával,

Tizen öt nap múlva elébb kél mintegy egy órával.

És így elébb megy éjszélben a' *délnek irányjára*. (23.)

Melly időt egy hónap alatt számlálunk két órára.

Egyik tengely-végtől fogva a' másik tengely végre,

Ha egy nagy abrontsot vonunk fejünk felett az égre,

Azt hívjuk *Meridiánus'* vagy Dél lineájának,

Melly két egy arányú ofztályt tesz a' nap járásának:

Mikor fellyülről jár a' nap 's ezt a' pontot el-éri,

Delet tsinál, és a' nappalt éppen két felé méri.

Mikor pedig ennek alól jár által ellenében,

Akkor vagyunk mi éjszélben vagy az éj közepében.

Ez az egyik nagy *Linea* ez az egyik nagy kerek,

Mellyel meg-külömböztetik laktokat az emberek:

Éjszak-

Északról Dél-felé nyúlik a' földnek szélessége. (24)

A' hosszának kelet felől nyugotig van a' vége.

És így a' Dél' lineája a' hány helyet át-vága,

Mind azon lakó helyeknek mind-egy a' hosszúsága.

És ezen Dél' linedjdn a' mint megy alá vagy fel,

Annyit különböz egymástól szélességére a' hel.

Alá vagy fel annyit téfzen, mint észak vagy Dél felé,

A' mint az illyen szóllásban a' magyar nyelv is belé

Tanúlt már, mert az északot szoktuk hívni fel-fzélnek,

És közönségesenn al-fzél nevet adunk a' Délnek.

Miért? mert, nálunk a' tengely fel-lévén emeltetve,

Fel-felé való névvel van az észak neveztetve.

Ez hát a' Dél' lineája, mellynek át-ellenében

Alól járván a' nap, jutunk az éjnek közepében:

Most jár éppen azonn helyenn a' nap' temérdeksége,

A' mint-hogy most van az éjnek leg-nagyobb tsendesége.

*Mellyben, menny, föld, minden állat, 's ember nyug-
szik tsendesesen,*

A' mint a' régi mesék is el-hitték ezt helyesen,

Szegény Názó! hazájából mikor számkivettetett,

Ezzel teszi ki a' tsendes éjféli nevezetett:

El-halgattak; mind az ember', mind az ebek' zajjai, (25)

Mikor ő néki szegénynek sokasodtak jajjai.

A' házi madarak között, egy van olyan érzékeny,

A' Kakas; melly az éjfélről sem lehet feledékeny.

Ő szegény, talám a' régi mesés költeményekkel,

Nem tsak a' Hajnalt kéntelen jelenteni énekkel,

C 5

Melly-

(24.) Latitudo, & Longitudo Locorum.

(25.) Jamque quiescebant voces hominumque canumque.
Trist.

Mellyre ama' Vénus és Márs Istentől büntettetett,
Mikor emberi formája madárra tseréltetett.

Azért; hogy a' nap el-jöttét korán nem jelentette,
Mikor magát Vénus mellet Márs az Ágyba' feledte.
Mert (a' mit most nem hiszünk, de hajdan fokann hittek-el)
Ember vólt a' *Kakas*, melly most madár módra énekel.

Ezt rendelték magok mellé mint-egy ajtónn állónak,
Márs és *Vénus*, mikor ketten áldoztak *Kupidónak*.
De meg-unván hajnal felé a' fok álmatlanságot,
El-feledte hírül adni nekik a' nap-világot.

El-jön a' *Nap* 's a' fetétet fényre hozó szemével
Nézi: mint alszik a' lankadt Vitéz a' Menyetskével.
Ösfze gyűjti feregessen az égi Isteneket,

'S *Vulkánust*; ki hogy szégyennel büntesse szerelmeket,
Minden Kovács mesterségét hirtelen elő fzedte,

Czérna szálnyi vékony lántzal úgy által tekergette,
Hogy Parázna Hitvefsének bűnös Pajtássa mellett

Mind-addig mezítelenenn Ágyba fekünni kellett;
Mig a' több Isten Katzagott e' kettőnek tsudájánn:

Mint jart az erős a' széppel a' puhaság' párnáján?
Fel-ébred egyfzer a' Zajra *Vénus* 's el-mosolyodik,
Szóllítja a' lankadt *Mársot*, hogy már világosodik;

Márs fegyverre termett karját fel-emelni akarja, —

Nem bírja — tekint,—hát meg-van lántzolva erős karja,
Nem-bírja lankadt inait az erős győzhetetlen,

Kötve tartja egy vékony lántz, és eszre-vehetetlen,
Így kerít a' gyönyörűség fok erőset hálóba —

Akar-ki írta ez mesét igazat írt valóba.

Meg-haragszik a' vitéz Márs az álmos vígyázóra,

Parantsol; 's a' szegény *Kakas* változik azon szóra,
Sisakja tarélyjá válik, fegyverei tollakká,

Álmas szeme valahányszor kiált be-hunytá, vakká;

És

És álmassága örökös meg-büntettetésére

Kéntelen most is vigyázni az éj' minden rélzére;

'S neki a' tsendes éjfélnem tud álmodni parantsolni,

Szem be-hunyva is kéntelen szegény Kukorékolni. —

Óh éj-fél! Óh tsendes álmom! melly az el-bádjadtakat

Meg-nyugtatod; te vagy e az? a' ki ama' lovakat,

Mellyek a' napnak szekerét hirtzolja; Istállóba

Zárod; és ismét be-fogod a' piros hajnallóba.

Óh ártatlan együgyűség! melly ama' bölts mesékbe

Valónak vélte, hogy a' nap nyargalózik az egbe:

De oh szerentsés Böltseség! melly úgy tsinált meséket.

Hogy a' titkokonn keveset gondolkodó elméket

Olly együgyű gondolattal meg-tudta elégíteni;

Holott méltó okonn hinni lehet, 's nem tsak gyanítani;

Hogy az, eleitől fogva tudva vólt a' böltséknél,

Hogy a' szélyvel néző szemnek úgy tettzett föld-
széleknél

Sokkal bővebb és gömbölyű ez a' nagy föld' formája,

A' mint ezt ma fok útazó valóban úgy találja.

Vóltak ugyan okoskodók, kik, vagy önként haboztak,

Vagy kéntelen is a' földnek más formát álmadoztak,

De hát, régen Káldeában, hogy tudták fel-jegyezni

A' tsillagok forgásait? meg lehet e fejteni?

Egyenes tudományokat? ha azt hiszszük fölölök;

Hogy a' föld' gömbölyűsége el-vólt rejtve ő tőlök. —

Tháles a' nap, és föld-béli fogyatkozások fölöl

Előre meg-jövendőlte; mikor kerülnek elől?

Tudta hát okát ezeknek; 's hogy a' földnek Árnyéki

Kerekese; hát teste is gömbölyű vagy on néki.

De fokkal többre mont régen a' nagy szorgalmatosság.

És a' tökéletességre törekedő okosság,

Az órának billegője *Neutont* meg-tanította,
 Ki annak szaporaságát fok helyenn próbálgatta,
 Hogy a' nap' útján dombossabb mint az által tengelyenn
 A' Föld, 's tizen-hét mért-földel hosszabb azonn a'
 helyenn.

A' nagy földnek vastagsága; a' hol szeglet mértékre
 Rá sűt a' nap, mint a' hova ama' jeges vidékre
 Nem-is szolgal a' fűgára: itt egy kétsinyt lapossabb
 A' földnek gömbölyűsége; amott pedig *tágassabb*. (26)
 És így, a' tolyás formával, a' miképpen nevezik
 Többnyire; a' föld' formája egészszén ellenkezik.
 Úgy is illik, mert a' meleg szélesít természettel,
 És így a' hol a' nap sűti állandó kerülettel,
 Dombossabnak kell ott lenni a' föld gombolyagjának,
 Mint a' két tengely-vég körül be horpadt oldalának.
 Úgy kerül pedig ez a' föld a' nap körül tsendessen,
 Hogy a' nap' meleg fűgára oda el-ne-érhelsen,
 A' hol a' kit tengély vég van; ottan örökös telek
 Vagynak; ellenben a' meleg tizenkét égi jelek

Szen-

(26) Ez az a' mi fellyebb is egy-két szóval említettett;
 — ezt ugyan gyanították a' régibb böltsek is; — de kö-
 zelebb *Neuton* már meg is határozta, a' billegésből (*ex*
oscillatione) hogy a' Föld az *Aequator* alatt leg-vastagabb, és
 ha ott a' földet által szűrnák, úgy hogy az *aquatornak* egyik
 pontjától fogva a' másik által ellenbe lévőig, a' föld köz-
 pénn által egyenes *linea* menjen, ez a' *linea* 17. mértföldel
 hosszabb lenne, mint a' földnek tengelye, vagy, a' föld kö-
 zepén egyik pólustól a' másikig által menő *linea*: és ez az
 a' mi fellyebb mondatott, hogy a' föld formája gömbölyű
 ugyan; de a' tolyással ellenkező gömbölyű formát adva: mert a'
 hol a' tolyás hosszúsútság, ott a' földnek két vége be van hor-
 padva; a' közepe pedig dombossabb.

Szenvedik a' napnak hevét; — Azok a' tsillagzatok

Mind bizonyos szakaszokra 's hónapokra mutatók;
Ezek a' *tizenkét jelek*, a' mint körül kerítik

A' Földet, magok abrantsát olyan formán görbítik.
Hogy ez a' napnak járását által metzsi szegletre,

Leg-fellyül a' *Rák* mászott-fel erre a' kerületre,
Mellynek a' leg-első pontja az, a' hol most a' nap jár,

Ez, egy által-léphetetlen, 's olyan örökös határ,
A' mellyre fel emelkedvén megint le megy vízszára

A' nap, a' tizenkét jelek több, 's alsóbb gráditsára.
Ez szegletnél egy kis abrants van, vagy olyan kerekfég,

A' millyent a' földre egy párt gondolt ki a' böltsétség,
Ezt a' *Rák* jegyről nevezik *Rák' jegy' fordulat-*
jának;

A' másik az alsó részénn van a' bak tsillagának.

Ez a' kit abrants egy-mástól van 700. mért földnyire,

'S e' közt, mint egy széles Póla a' föld kerületére,
Rá tekerült a' tizenkét jeleknek szélessége,

'S ennek közepénn van a' föld' olyan temérdekfége,
Melly már egy *leg-nagyobb abrants Aequator*nak ne-
vezik (*)

Mivel az éj' a' *nappallal* éppen ottan egyezik,

A' hol a' tizenkét jelek résútos kerülete'

Abrantsával, ez az abrants két-helyt ketté metzete.

Egyik az első *Kör* jelnek vagy on első pontjánál,

Másik a' hatodik jelnél, a' *mérték'* tsillagánál.

Emez

(*) Nem tsak azért leg-nagyobb, hogy közönségesen ez a' négy, Horizon, Meridianus Ecciptica, Aequator, leg-nagyobb abrantsoknak *Circuli maximi* neveztetnek, hanem különösen a' földre nézve leg-nagyobb az aequator — quia Diameter major 17. milliaribus, mint a' Horizoné; az Ecciptica már valamivel kisebb, ama' kettő pedig leg-kisebb.

Emez ősz kezdetkor méri az éjt 's napot két felé,
 Egyenlően; amaz pedig tél végével jön elé.
 Ez jelekenn a' nap útja' *tsigdssan* görbülése (27)
 Szerént van hát a' *tavasx*, *nyár ősz* 's tél következése,
 Mellyeket a' közép jelek, hónapokra osztanak,
 Úgy, hogy az elsőb hónapból egyharmadrészt kapjanak,
 A' másikból pedig kettőt; mint karátsony havába
 Két harmadrész belé esik a' nyilas tsillagába,
 És a' harmadik harmadonn már a' *Bak* jegy kezdődik,
 Mellynek, az esztendő mint-egy harmadonn végeződik.
 Hol vagytok hát? Közép jelek! mellyeket el-hagytalak
 Az *Oroszlány*, *Szûz*, *Skorpio*, *Nyilas*, *Vízöntő*, *Halak*,
 A' Herkules meséjében elő hozott nagy *Bika*,
 'S a' *Kettős* kinek egyikét élteti a' másika.
 Ezek a' nap' gráditsai; a' meleget ezekenn
 Oszlja télben-nyárban, kisebb, vagy nagyobb mérté-
 kekenn.

ÉJFÉL UTÁNN EGY ÓRA.

Az éjfél félbe szakasztá azokról vólt képzésem,
 Mellyeket éjfél előtti mesés emlékezésem
 Azért raka az északi tsillagok' feregébe:
 Hogy a' régi érdemesek mindeneknek szemebe

Tün-

(27) *Csigás*, olyan forma tsigás, a' millyenenn a' kü-
 zönséges bor prések fel 's alá tekertetnek, olyan lineát
 tsinál a' 12 ógi jelek' gráditsainn a' nap; mert a' mai nap
 költe a' hólnapival soha sem egyez meg, sem a' mai nap-
 nyugta a' tegnapival; hanem mindenkör elébb megy: nem
 ugrik pedig odébb egyszerre éppen nap költekör vagy nyug-
 takör, és így tsigásan kell neki tekerülni.

Tűnjenek; és egész éjjel szem előtt ragyogjanak,
És előttünk érdemeik például forogjanak.

Menjünk hát vilzsa szemünkkel az északi sarokra,

De ha reá emlékezem minden tsillagzatokra;

Nem egy illy rövid, hanem sok és hosszú éjjeleknek

Dolgot ad magyarázása a' sok mesés neveknek.

Mellyek hajdan földiekből ég' lakosivá lettek,

'S az, égben egyért vagy másért tsillogást érdem-
lettek.

Tsak a' mihez hozzá kezdtünk, azt járjuk-el szemünk-
kel,

Míg a' tsillag a' föld alá's mi munkára megyünk-el. —

Amott fent *Herkules* mellett látízik a' *Lant*, 's mellette

Orfeus, a' ki azt hajdan hangosan veregette.

Most madár formája vagyon, *Hattyúnak* neveztetik,

Melly öt kereft tsillagokban repülni szemléltetik.

Tudom: soka *Arionnak* adják e' tiszteletet;

Kit a' *Delfin* hátára vett, mikor környül vetetett

A' tolvajoktól; melly ötet tán azon ég' sarkába

Vitte, 's az ő zengő lantját éppen a' szomszédjába.

De elégedj-meg *Arion*! Te a' te *Delfineddel*, —

Az-is tsillag — ezt a' hattyút *Orfeustól* ne vedd-el.

Te pedig én *Orfeusom*! ez gyermek Onokádnak,

A' ki gyakran majmolgatta hangját a' te Hárfádnak,

Engedd-meg: hogy a' miről tsak kételkedve szóllanak

A' régibb mesék; verseim el-tökélve mondjanak

Téged *Czignus*' tsillagának; — ki erre érdemesebb?

Vagy ki verse volt valaha, mint a' tiéd, nemesebb?

A' *Hattyú* szárnya' tollait tsikorgatva edessen

Hangzik; — a' te bölts írásid engem olly szerelmesen

Érdeklenek; hogyha lantod nem hangzik-is mellette,

Szívem a' szánakozásra olly érzékenyvé tette:

Hogy

Hogy azokról szerentsétlen ested jutván eszembe,
 Bánat tsoprozik szívembe, és könnyv tseppek szembe.

Te vagy az az egyetlen egy, a' ki sem nem erővel,
 Mint *Herkules*: sem hü-bájos boszorkány kísérvél,
 Mint *Éneás*, sem mint szegény *Thézeus* nem híjjába
 Mennél-le ama' mélységbe, a' némák' hajlékába.

Hanem ékessen szóllásod, 's példátlan böltsesféged,
 Vízfsza-is, mind a' kapuig szerentséssé tett téged.

Te vagy az ég', vagy ha tettzik, Jupiter' Leányinak
 Remek születte; kinek mind tizediknek, 's Férjfinak

A' *Parnaszfszus*, 's az ott lakó kilentz *Múzsák'* serege
 Helyt enged, 's mért nem engedne hát a' tsillagok' ege?

Eager vólt, egy folyó víz *Orfeus'* nemző Atyja,

Anyja *Kalliope* Múza — fok lant' édes hangzatja
 Harsogtatta ama ' kettős *Parnaszfszus'* hegy' tetejét,
 'S úgy tisztelte új lakossa születése' idejét.

Anyja' lelke' tehetlége olly bőven engedtetet

Ennek, az egész természet tsudájára született
*Orfeus*nak, hogy lantjának hangjai hallására

Kövek, hegyek, erdős bértzek öfzve gyültek tsudára,

Szelídültek énekére a' havasok' vadai,

És a' kies ligeteknek éneklő madarai

Repdestenek lantja felett, szedvén a' szép hangokat,

Emberi kéztől engedvén taníttatni magokat. —

Mit akartál bölts régifég! jelentení ezekkel?

Az Orfeust illyen ditső képre festő színekkel. —

Hogy az ő nagy böltsesfége, és ékessen szóllása

Azokat, a' kiknek a' vad vég széleñn van lakása,

A' *Hirkáni Tigriseknek* mássa vad embereket,

'S a' bárdolatlan kö forma érzéketlen szíveket

Úgy

Úgy meg-tudta szelídíteni, hogy a' sivatagságot

Meg-fzokott vad emberekből tsinálna *társaságot*.

A' meg-engesztelhetetlen haragot meg-gyengíté,

'S békélhetetlent, magát meg-győzhetni segíté. —

De óh fájdalom! a' ki bírt illy spép tehetségekkal,

A' kinek kötött frígye vólt majd minden Istennel.

Nem követte benne *Híment* a' *Szerentse'* Istene,

Sőt kétfzer-is erőszakos fordúlást tett ellene;

El-vefztette *Euridiczét* szerelmes feleségét,

Ki midönn a' kegy-Szüzekkel a' zöld erdő' térségét (28)

Egy-korban, fétáló helyül választotta magának,

Bokában, febbez nem fzokott gyenge bőrű lábának,

'S éltének-is vefztére lett egy mérges viperának

Éles foga: — szerentsétlen! kinek *Orfeussának*

A' leg-mérgesebb vadakat szelídítő hangjai

Nem lehettek a' méregtől febjének orvosai.

A' ki másoknak született bóldogítatásdra,

Nem szolgálnak tehetségi a' tulajdon hasznára.

Eager! óh bóldog Atya: Segíthetnél Fíjadnak,

Ha vízi kígyó lett vólna neme e' fene vadnak,

Melly meg-ölé szép menyedet — De hát Te! a' Mú-
zsáknak

Egygyike, Te szerentsétlen Anyja a' Muzsikának

'S *Orfeusnak*, *Kalliope!* ha a' te mesterednek

Apollónak lelkét vetted, annyiban, hogy versednek

Nemessek lantos hangjai; — miért *Fébus'* lelkének

Orvosi tudományi- is, úgy által nem menének

Beléd?

(28) Mások azt mondják, hogy Ariszteus Arkádia' Kí-
rályja, erőszakot akart vólna tenni, Euridiczénn, és az előtt
futván a' szegény Aszfzony, akkor hágott kígyóba.

Beléd? hogy Fiad abból-is részesülvén, e' fene
 Tsúfzó állat' mérge ellen más orvos ne kellene.

Ah! változás nélkül kies Parnaszszusi térségek!

Vallyátok - meg: hogy azok a' vízfzás ízetlenségek,
 Az égben az Istenek közt talám akkor lehettek,

Mikor az én *Orfeusom*, 's *Euridiczém* születtek,
 Ti tudjátok, mivel magas lakozástok teteji

Addig nyúlnak, a' hol laknak az égnek Istenei.
 Sőt ti, mint akár az *Ammon'* akár az ég' leányi

Vagytok az Isteni magnak igazi maradványi,
 Igaz-é, hogy a' gyűlésben a' *Mómus'* panaszszára, (29)

Az Isteneknek egygyenként kitsinyjére nagyjára
 Törvény tétetett: hogy senki hivatalt ne viseljen

Egynél többet, annak pedig igazán meg-feleljen.
 Hogy Fébus, vagy orvos légyen, vagy a' jövődöt
 mondja,

Vagy tsak lantra, cziterára, 's más-ra ne legyen gondja.
 Úgy kell lenni *Kalliope*! külömben meg-menthetted
 Vólna a' Pokol' útjától ez kedves egy születed'.

De! Bóldogtalan Orfeus — mikor már énekével

Semmire sem ment' kedvesse' útnak indúlt lelkével,
 Mikor látta, halálára szegény *Euridiczének*,

Hogy a' vadak, 's érzéketlen kövek öfsze-jövének,
 Mellyek hallván a' holt felett siránkozó éneket,

Hozzá adták érzékenyül a' magok' nyögéseket, —
 Nints haszna úgymond — el-megyek szerelmem' hazá-
 jába, —

Hazájába, — a' félelem' fetétes hajlékába.

Fel-keresem el-tűnt lelkét kedves *Euridiczémnek*,

Enged talám a' mord Király tsendes éneklésemnek.

Megy

Megy hát a' *Tenarus*' hegye' rettentő barlangjába,
 A' hol tágas ajtó nyílik a' holtak' Országába,
 Lantját a' vad ajtónn állók' előtt úgy verdegeli,
 És azt a' három fejű eb, olly édesen füleli,
 Hogy lafsanként mély álmra szenderedik hangjától,
 Mint az *Eneás*' bű-bájos mézes pogácsájától.
 Sőt *Minós* a' ki a' holtak' tetteit számlálgatja.
 Felejt *Orfeus*hoz szólni, tsak a' hangot halgatja.
 Maga *Plútó* sem a' holtak' Siralmát nem ügyeli,
 Sem amá' bődögabb mező' lakosit nem kémleli,
 Hanem tiszta szín, aranyból vert Királyi székében
 Fél könyökre dült, s szokatlan mosolygás költ szemében.
 Meg-tölté kegyetlen szívét a' szerelmes hangokkal,
 'S mintegy irigyli azokat közleni a' holtakkal,
 Irigyli: hogy a' bús ének *Euridiczt* hangozva,
 Fel-gyűlnek *Euridiczével* a' holtak' csoportozva. —
*Prozerpind*nak a' gyászos hangzat 'szívét szaggatja,
Orfeus 's ez a' keserves fors eszébe juttatja,
 Miként kereste ötlet-is szerelmes Anyja régen?
 Hogy kénytelen Királynévá lett e' fetét térségenn. —
 'S talám ha ez nem lett volna, *Plútó*, még életében
Orfeust le-tartóztatta volna ezen megyében.
 De félt *Plútó*: ne-hogy a' mit *Thezeus* nem tehetett,
 Meg-tselekedje *Orfeus*: 's a' meg-szelídítetett
 Királynében vissza-vágyást 's töle-idegenséget
 Gerjeszsen, és haza-vigye mind a' két Feleséget.
 Végét sem meri hát várni siralmas énekének
 Hanem illy móddal életet enged *Euridiczének*,
 Ha a' Férje még fel nem ér vele a' föld hátára
 Vissza nem tekint a' Pokol fetétes Országára.
 El-is ment tsendes lépéssel által a' Harpiákonn,
 'S a' Kilentz tekerületű folyó-víz tsatornákon,

A' tűz okádó Bikákat 's félig ló embereket

Meg-haladja 's minden nehéz és retteneteseket, (*)

A' Czerberust, kit le-menet édes Férje' hárfája

El-altata még akkor-is el-aluva találja, —

Tsillogott már a' nap fűgár az ég' menyezetjéről

Az életet *Euridicze* érezi már meszléről,

Sőt már a' Küszöbre lépett nyomába hív Férjének,

Tsak egyedül a' vólt hátra, hogy még egyet lépnének. —

De óh Orfens' álmoként el-tűnő bődösága!

És *Euridicze*t meg-látni maradhatatlansága!

Vagy félénksége, az el-ért végenn meg nem álhatta.

Hogy a'barlangba a' mellynek mélyjét már meg-haladta
Vizfsza ne nézzen; — nem vólt rest a' vizfsza tekintésre

Az örvény az el-nyert rabot ismét vizfsza nyelésre —

Sirasd már kétszer óh Orfeus! a' mit egyszer sirattál,

Egyet kétszer el-vesztettél 's kétszer Özvegy maradtál.

Kétszeresítsd siralmadat bölts éneked' hangjával,

Keményítsd magánosságod' a' kietlen pulztával.

A' hol az Örömtől üres egyedül-valóságban

Szedd özfze, valahol kétes barát van e' világban.

'S ha kétfzeri Özvegyféged arra tett érdemessé,

Tégyed szomorú lantodat olyan ditsőségessé,

Hogy már nem tsak az ész nélkül valók 's érzéketlenek,

Nem tsak a' nyilas szerelmek, 's a' tsalóka Sirenek,

Legyenek kötött rabjai 's halgatói hangodnak,

Hanem lakos társai-is kétszer meg-hólt pároznak

A'

(*) Senki se vesse szemére Orfeusnak; hogy ő arra jött vizfsza-is, a' merre le-ment; 's miért nem ment a' Virg. *Eneissében* a' hatodik könyvben meg-irt ajtónn; mert akár merre jött volna, a' Feleségét minden képpen el-vesztette volna, ha a' Plútótól parantsolt vizfsza nem tekintést meg nem állat-ta volna.

A' Pokoli néma lelkek, 's testek' sikek Árnyéki,

Sőt maga-is *Prozerpina*, 's Plútó Királyi széki
Felejtven a' holtak felett setétben országlani,

Fel-jöjjenek a' Te gyászos énekedet hallani. —

Oh! nem — keseredett szíve el-felejtí ezeket.

Hangzik ugyan bús hárfája szomorú énekeket,
De minden énekét ejti ellenére *Himennek*,

Vénusnak, 's minden illy formán kedveskedő Isten-
nek.

Ellent mond, az Afzszonyokat óhajtó szerelemnek,

'S úgy mondják, hogy ellenére az Afzszonyi szép nem-
nek

Fiatl ifjakat vett-fel háló társul magának,

A' melly utóbb oka leve példátlan halálának:

Mivel a' dühös Afzszonyok boszszújokat állották

Rajta, 's testét nyomorútnak darabokra szaggatták.

Calliope, el-szaggatott tagjait öfzfze szedte,

Meg-kérte Fijának a' nagy égtől 's meg érdemlette,

Hogy *Hattyúvá* változtatván el-darabolt tagjait,

Fel-repülne 's fokasítná az égnek tsillagait.

Sőt *lantját*-is a' fényes ég fel- függeszté mellette,

És tizen-egy tsillagokkal fent ragyogóvá tette,

Egy igen szép tsillagja van a' *Lant'* tsillagzatjának,

A' mellyet neveznek most-is *Lant' fényes* tsillagának.

A' *Delfn* nem meszfele vagyon Pegazus' tsillagához:

Tálam azért 'festik közel e' szárnyas Paripához,

Mert *Arion* kinek ezzel tiszteletet tévének,

Nem utolsó lakossa vólt a' *Parnaszszus'* hegyének,

Ez mikor Olasz Országból a' tengerenn hajózott,

Görög Országba; egy tsoport tolvajra találkozott;

Kik el akarván rabolni vele lévő kintseit,

Gye gelli vala *Arion* erőtlen mentlégeit:

Hanem mintegy már meg-nyert rab nyertes ellenfégétől
 Azt kérte-ki; hogy míg mindjárt meg-válna életétől:
 Szabad legyen egy hatyúi éneket énekleni,

'S életét mintegy szomorú bútsúzó szönn végzeni.
 Engedett, szép kérelmére, a' kegyetlen, rabjának,
 Elő-fzedi *Arion*-is leg-szebb hangját lantjának,
 És azt nyelve' zengésével olly szépen kevergeti,
 Hogy a' kapzsi *Delfineket* közelebb édesgeti,
 Tapsol a' *Hal* a' víg hangonn, 's közel a' hajó körül
 Szökdétselve, jelentgeti, hogy *Arion*nak örül:
 Ki-ül a' hajó' orraba *Arion* a' lantjával,

'S egygyet olly közel édesít ketsegtető hangjával,
 Hogy onnan könnyű erővel rá ugorván hátára.

El-úfza, hordozójával a' nézők' tsudájára;
 'S nem-is szünt-meg lantját verve mind addig énekleni,
 Míg az ötet hátán hordó Delfin mintegy Isteni
 Jelentésből vezettetve, mint bizonyos tzeljára,
 Ki úfza vele, a' Tenger' Korinthusi partjára.
 És látván ezt az Istenek, jutalmat adtak ennek

A' *Halnak*, melly meg-mentője vólt a' szerentsétlennek;
 Bé-iktatták az északi tsillagzatok' számába,
 Ott ragyog tíz tsillagokkal *Pegazus'* szomszédjába.
 A' négy fényesebbnek vagyon *Ferde-négy-szeg* for-
 mája, (30)

Mellynek hasonló ötödik vontá magát alája,
 A' többi tsak alig látfzik. — Így lettek a' tengeri
 Lakosokból-is pótolva a' tsillagok' ezeri;
 Vagy-is talám ti leg-első ég vizsgálók vóltatok
 Poéták! — mert a' minémű tsudákat tsináltatok,
 Itt

(30) *Ferde-négy-szeg*, Rhombus, vagy ha hosszabb mint
 széles, Rhomboides.

Itt e' földön hasonlókat találunk az egekben,

A' felettünk világító tsillag nevezetekben.

Ti tettétek Görög Böltsek! tsillagokká, mesélve,

Kik vagy fél testel születtek, vagy sem halva sem élve,

A' *kotsis Eriktóniust* az égbe ragadtátok, (31)

Melly ha az lefzsz, a' kit Názó' mesés könyvében látok,
Annak ugyan tsak félig vólt emberi test' formája,

A' többi kígyóssan nyúlt-ki, — ez-is tenger' tsudája.

Úgy mondják: hogy Alfzszony nélkül a' Vulkánus' mag-
vából

Egy valami költ (mint Pallás Jupiter' homlokából)

És ez vólt *Eriktónius*, ki mint el-hagyattatott,

'S anya nélkül születtetett, *Etna* körül jajgatott.

Leg-jobban fülébe hatott a' firás *Minervának*,

Mivel ő-is Anya nélkül születtet az Atyjának:

Meg-fzánta hát a' kisdedet, 's bé-zárván egy ládába.

Az ötet kíséző ritka szűzek' társafágába

El-vitette, 's fel-nevelte. — De vallyon óh szép magzat!

Te vagy e a' kos jel mellett az a jeles tsillagzat,

Melly mutogatfz a' többek közt kilentz szép tsillagokat,

'S lábodnál fogva két Bárányt és azoknak Anyja-

kat, (32)

Amaz *Amalthea* ketskét, mellynek *szarva sok jóval* (33)

Tele vólt hajdan, ellenbe most úgy mondják köz szó-
val:

D 4

Hogy

(31) *Aviga Eriktionius*. Azért neveztetik kotsisnak, mert mivel neki kígyó formára nyúlt-ki a' lába, vagy hátúlsó része; mind a' járásnak könnyebbítésére, mind tsuda teste' el-takarására, kotsit tsinált, és az azzal való élést ő kezdette.

(32) *Capella cum Hedis*, vel *capra Amalthea*,

(33) *Cornu copiae*.

Hogy veszedelmes tsillagzat ez a' hajókázóknak,
 'S többnyire tengeri veszélyt szokott hozni azoknak.
 De ha *Eriktónius*nak a' felső lába mellett
 Két tsillag van, úgy ő neki lábának lenni kellett,
 Talám más *Eriktónius* hát ez: Trója' Királyja,
 A' híres *Dardanus*' fija, *Teuczer*' unokája,
 Mert ezeknek nemzetiségét *Ammon* nagyon ismerette,
 'S lehet: hogy *Eriktóniust*-is tsillaggá tehetette.
 Szintűgy a' mint *Ganimédest* magához fel-ragadta,
 'S neki a' Pohárnokságot az égből által adta.
 Nagy dolog — de lám Mómustól érte meg-is szenvedett,
 Fel-hányván a' lakosoktól nagyon meg-terhesedett.
 Egnek új Isteni között e' Trójai ifjat-is,
 És a' *Sast* a' mennyköveket fel-hordó madarat-is,
 Tudni-illik látván *Ammon* ama' *Trós*' udvarában,
 Melly szép gyermek *Ganimédes* a' szép Ifjak' forában,
 Sajnálta, hogy szerelemmel veszesse szüzeségét.
 Vagy talám magának vélte reá lenni szükségét,
 Le-repült a' magas égből *Sas-keselyű* képében,
 'S fel-ragadá *Ganimédest* maga lakó helyében.
 De utóbb talám hajolván a' Mómus' panaszfőzára,
 Ne hogy tovább görbe szemmel nézzen szent madarára.
 El-küldötte szárnyas *Sassát* a' tsillagok' forába,
 Mellynek egy szép tsillag vagy on szárnya közt hónaljába,
 De miért-is ne-lehetett ez Jupiter' kedvére,
 Holott majd a' Romaiak nemzetiek' szégyenére
 Nem csak a' nagyobb Istenek' fattyait 's barátjait,
 Hanem a' magok leg-rosszszabb 's bűnössebb Királyjait
 Hóltok után Isteneknek hinni nem szégyenlették,
 Sőt az otsmány *Antinoust*-is tsillagzattá tették,
 Tsak azért hogy *Adriánus* Császár őtet szerette,
 'S ez az, a' mi a' most le-írt fasnak látszik mellette.

Hát

Hát tsak alig látszó tsillag, 's Rómának szégyenére

Nem akadtak a' régiek ez tsillagzat nevére.

Hanem Róma nevezte-el ezzel a' nevezettel —

De, ki nyelve 's szeme bírna annyi fok képezettel?

Mellyel az ég Kárpitjai ezer fénnyel be-festve

Látzanának; kíváltképpen mikor a' fetét estve

'S reggel között hosszabb az éj; ama' fél-ember, fél-ló

Kiron, a' kivel a' fiát taníttatta *Apolló*

Egynehány szép tsillagokkal ragyok a' Déli részenn (34.)

A' *Hajó*-is mellyen *Jázon* a' tengerenn merészenn

El-indúlt *Kolkhisba* talám negyven ötöd magával,

Mert most a' hajó tündöklék negyven-öt tsillagával; j

Orion, mivel vadászó társa volt Diánának,

'S sokszor a' vaddal küzködvén, erős izmos markának
(Mert *Orion* Óriás volt) Diána hasznát vette,

Ötöt olyan különösen szép tsillagzattá tette;

Hogy az égenn egy fints mássa; mi nevezzük *Kaszds-*
nak, —

Egy tsillag ván, mellyet ketten nem engednek egy-más-
nak, —

Eridanus és *Orion*, *Rigel*nek neveztetik,

Most-is, a' melly név, az *Arabs* nyelvből költsönöztetik.

D 5

Az

(34.) A' régi meséknek egy-másból folyása nem engedte, hogy az Északi Tsillagokból imitt amott a' Déliekre-is által ne ugorjam; egyéb aránt szándékoztam azokat, az ég' vizsgálás tudományjának több részével együtt, Téli éjtszaka nevezet alatt öfzve írni; de mivel halandók-is vagyunk: nem-is mindenkor ülhetünk a' Parnaszszus' Erdeje' árnyékában, most egy két versben a' nagyjából emlékeztem, azokról-is, hogy a' könyvetskét a' végső negyedik Óránn úgy rekeszthessem bé; ne-hogy magamat többekre előre kötelezzem.

Az a' *tzethal*-is az égben tsillagzattá tétetett,

A' melly hajdan *Andromedát* meg-enni rendeltetett.

Neptunustól; és más egy hal, mellyet azért ragadott

Fel, hogy *Amfitrite* körül jó szolgálatot adott.

Mit mondjak? még a' *szamdr*-is az égbe fel-vitetett,

Azért, hogy hajdan segített, ha ugyan segíthetett

Ordításával Bakhusnak amaz crös hartzában,

Mellyet még úgy mint fél Isten visele Indiában.

Tsak alig vagynak egy-néhány tsillagzatok az égben,

Mellyeknek neve ne volna már a' régi mesékben. (35)

Hanem a' mellyek' formáji újonnan találtattak,

Vagy az előtt tsak formátlan tsillagoknak tartattak,

Vagy

(35) A' tsillagzatokat, névről névre, és tsillagról tsillagra el-nevezték és rendbe szedték a' régi Böltsek: A' Krisztus születése előtt száz húsz esztendővel már Hipparkus, a' természeti tsillagoknak helyét, formáját, látszó nagyságát, és számát rendbe szedte, ezer és hufzon-kettőig. — Ptoleméus, Kopernikus Tikho, Kepler, Rikcziol', Heveli, Flamstéd, és mások, fokasították, és tökéletesítették ezt a' tudományt: hanem a' formájokra nézve sokann fokképpen különböztették; az egyenlőségre nézve ugyan, nagy része az ég' vizsgálóknak, meg-tartja még ma-is, az itt nagyából elő hordott régi mesés nevezeteket; de vagynak a' kik a' Királyok 's Országok czimereikről nevezik; különösen pedig Siller (Schillerus) talám a' Pogány meséktől ifzonyodván, Szent neveket adott a' Tsillagzatoknak. — A' nagy Gönczöl szekerét nevezte *Szent Péter* hajójának, a' Sárkányt *Apró szenteknek*, a' Berenicze haját *Krisztus' korbátságának*, az Északi koronát *Krisztus' tövis koronájának*. Herkulest *Három Szent Királyok' szekérének*, Czéfeust *Szent Istvánnak*, Kassiopeját *Magdalénának*, Perszeust *Szent Pálnak*, *Andromedát Krisztus' koporsójának*, Óriont vagy Kufzást *Szent Józsefnek*, a' Czentaurost vagy Ló-embert *Abrám' és Izsáknak*, 's a' t.

Vagy mint az *Amerikai Lúd's* a' két fellegzetek,
 Mellyeket ti nem láttatok 's nem-is szemlélhettetek,
 Hajdani bődög mesélők! főt ma mi sem láthatunk,
 Hanem-ha a' Déli ponthoz közelebb vonúlhatunk.
 De elegek azok nekünk a' miket szemlélhetünk,
 Ott-is elég vagyon a' mit észszel fel-nem érhetünk.

K É T Ó R A.

Oh magasfágos egeknek gyönyörű bółtozati!
 'S a' bółtozatonn szanaszét ragyogó tsillagzati!
 Mellyeket így el-öfzlata külömb-külobnb rendekben
 A' Teremtő; mi vagyok én? főt mi e' nagy Seregben
 A' *Föld*? ez, lakozásunknak tsak egy porfzemnyi helyje.
 'S óh! miért olly igen rövid életemnek ideje?
 Hogy, egy a' Felféges Isten' képére teremtetett,
 A' tsillagi tudományban tsak ennyire mehetett:
 Hogy annyi fok tudós elmék, egy-más' tudományjait
 Öfzve fűzvén-is, nem látják az egeknek titkait.
 Hová lettetek? Óh első Atyáktól emeltetett
 Magas kő öfzlopok! hová? az azokra mettetett
 Tsillagi bółts tudományok! hadd látnám-meg rólatok;
 Mik azok az égi testek? 's mitsoda fordúlatok,
 Azok? mellyeknek egyikét másikkal öfzfze tóldva
 Ujjabb tsmókat talállok soha tsmót nem óldva:
 A' mi kitsínyt ki-találtunk rendes fordúlatjokról;
 Mind az a' többi — de semmit sem tudhatunk magokról
 Egyebet, hanem hogy testek; és két részre öfzthatók.
 Vagy a' nap körül forduló, vagy álló tsillagzatok.
 A' mellynek szemeink előtt tsillogó fűgáráza
 Látfzik; az mind egy-egy nagy nap, a' mi napunknak
 mássa.

Sok régiek, és még ma-is sok újabb bölts emberek,
 Azt hitték, hogy tsupa tüzek ezek 's nagy tűz-tengerek.
 Mint a' nap-is; de a' napnál semmivel sem kisebbek,
 Hanem, a' mint szemünk előtt nagyobbak 's fényesebbek
 Némellyek, úgy közelebb-is esnek a' mi földünkhöz,
 És azért botsátnak bővebb lúgarokat szemünkhöz,
 De a' mellyek lakásunkhoz leg-közelebb vagynak-is, (36)
 Olly nehéz mefzsiségeket meg-lelni azoknak-is

Hogy

(36) A' nagyobbik kutya tsillagzatnak, mellyet *Kánikulá-*
nak-is neveznek, és némellyek Orion' vagy *Kaszár* kutyájá-
 nak, a' szájában vagyon egy *Szirius* nevű tsillag; melly leg-
 fényesebb, 's leg-nagyobbnak is tettzik, minden álló, vagy
 természeti tsillagok között; úgy tartják közönfégesenn, hogy
 ez van hozzánk, leg-közelebb; De ennek sem tudták még
 eddig csak látható nagylágát-is (apparentem magnitudinem)
 ki-találni, mivel csak, mint egy fényes pont, (punctum lu-
 cidum) úgy látszik a' mefzsze mutató üvegekenn-is: és így
 semmi Vastaglát nem lehet észre venni. *Parallaxisát-is* csak
 imigy amúgy tudták találni (a' Parallaxist, hogy magyarul
 le-írhassem; szűkfég meg-jegyzeni, hogy a' tsillagnak a' föld-
 höz képpest nem igazi helyje (verus locus) hanem csak kép-
 zelt helyje (apparens locus) az, a' hol mi látjuk ötet lenni;
 Igazi helyje volna az, ha mi a' földnek közepéből néznénk
 a' tsillagot; és így ezen két helynek, a' földnek külső színerül
 képzelt, és a' földnek nyomának közepéből látszandó helyeknek kü-
 lömbözése neveztetik *Parallaxisnak*. Ezt a' Parallaxist, a' mefz-
 szebb való égi testekre nézve által tették az ég' vizsgálók, a'
 Földnek esztendeig való kerületének közepére, úgy hogy az
 igazi helye a' tsillagnak, (Locus verus) az légyen, a' melly-
 ben látnánk ötet, ha annak a' nagy kerületnek közepéből
 néznénk, mellyet a' föld tesz a' nap körül: de még ehez az
 igazi helyhez képpest-is, olyan csak-nem észre vehetetlen
 a' tsillagoknak Parallaxisa, vagy helyek változása, hogy
 minden tsillagok egyforma mefzsiségre tetszenek lenni)

Flam-

Hogy tsak a' körülünk forgó bújdosó tsillagoknak

Helyjéhez képpest gyanítva rendelünk helyt azoknak.
Nagyfágok-is ahoz képpest vagy olyan mint a' Nap, vagy
Még nagyobb, és néküink tsak-nem el-hihetetlenül
nagy. —

De hát természeti tüzek vagytok e ti? tsillagok!

Mert a' természeti tüzek tsilloghatnak tsak magok.
A' Hóld, mivel vastagabb test, nem láttszik ragyogása,
A' naptól van költsönözve tsak világosodása.

Az *est-hajnal* fényes tsillag, 's a' tsillagok' rendében
Tsak-nem leg-szebb; de, hogy nem tűz ő-is természeté-
ben, (37)

Ez a' jeles: mert nem láttszik szikrázni fényesége,
Mint más több, bár nála kisebb tsillagok' tüzesége.
De ha a' leg-fényesebb, és meleg nap, nem egélzen
Tűz, a' mint azt már fok böltsek állították merészenn.

'S

Flamsted próbálta a' *Pólus* tsillagot, mivel az mindenkor, tél-
ben nyárban meg-láttszik, és úgy találta, hogy, az igaz, és
képzelt helyeknek különbözése vagy Parallaxis, nem nagyobb,
hanem tsak 47''; az az egy Tzirkalomnak húszon-hét-ezer
öt száz-hetven-negyed része, és e' szerént a' tsillagok mi hoz-
zánk leg-alább-is, 165,729,200,000. Német mértföldnyire
esnek; őket pedig egy-forma meszsfiségre lenni nem gondol-
hatjuk, mivel némellyek, szemre, alig vagynak egy unyi-
ra egymáshoz, és így azok közül egyiknek, a' másiknál
fokkal fellyebb kell esni, hogy a' kettő között annyi tágas-
ság maradjon, hogy az ő Planétájik-is, akadék nélkül körü-
löttök foroghassanak.

(37) Alább világossabban lészzen erről, és tartózkodva
meg fog különböztetni ez a' kettő, hogy valamelly test maga-
tól ényeskedjen, és hogy tsupa tuz valóságú legyen.

'S okát-is adták; hogy azért, mint a' tsupa tűz ő-is
Égethet, ha nem egészen tűzi természetű-is,
Lehetnek nem tsupa tüzek úgy, a' több tsillagok-is,
Mivel a' naphoz hasonló égi testek azok-is. —
És kérdés, ha meg-egygyez e azzal a' böltsesféggel?

Melly szerént Isten hafzonra teremtet, és jó véggel
Mindeneket; hogy azok a' nagy testek tsak híjjában
Függjenek e' nagy üregben ki széllyel, ki forjában.
Híjjában, mert ha tsak az lett volna tzélja Istennek,

Hogy mikor a' nap el-nyugszik, ezek tündököljenek,
Ezt a' bölts Istennek tárgyát számtalan tsillagokra

Ki nem lehet terjeszteni, — találunk olyanokra
Már ma, a' jobb mészze-látást segítő-üvegekkel,
Mellyeket sem most nem látunk üvegtlen szemekkel,

Sem az előtt nem látfzattak; nem vólt hát az a' vége
Istennek, hogy ide hasson azoknak fényesége.

Vagynak olyan égi testek a' fűrű tsillag sorban,

Mellyeket tsak néha látunk, 's nem láthatunk akkorban,
Mikor azok az ő nálok alsóbb, vagy nagyobb testtül,

Szemeink elől el vagynak takarva mindenestül.
Méltán hát fok nemes elmék fellyebbre emelkedtek,

'S a' világítás' tzéljával meg nem elégedhettek;
Hanem állatokat hífnak lakni a' tsillagokban,

Hogy légyen, a' mi az Istent ditsóítottse azokban.

'S azt hífnak a' nap felől-is. — Hát már én mit gondoljak?

Hogy a' nagy Teremtő felől vak-merően ne szóljak.

Kell hennem, hogy a' mit szemem nem lát 's meg-nem-fog-
hatok,

Azért meg-lehet. A' rövid emberi gondolatok
Nem olyak, mint az Istené; — tett az egeknek Attya
Én bennem-is olyant, hogy azt sem szemem nem lát-
hatja,

Sem nem értem. A' napban-is lehetnek hát lakosok,
 A' kik az ott bőven termő tűzzel barátlagosok.
 A' mint a' tsillagokban-is; de bár tsupa tűz légyen
 A' nap; azt tudni nem titok 's állítani nem szégyen,
 Hogy vagynak a' mi napunknak bujdosó tsillagai,
 'S azok között a' Föld, mellynek vagynak fok lakossai.
 Miért nem hát a' többinek? a' mellyek színt ilyenek,
 És a' nap-körül hasonló törvénnyel kerengenek.
 Ha a' napnak vagynak: mért nem a' többi tsillagoknak?
 Illyen kerülő tsillagi: kiket színt úgy napoknak
 Kell tartanunk mint a' Napot. — ha hát nintsen magokban
 Lakos, óh bizony kell lenni a' körülök forgókban.
 Mellyeknek, hogy mi nem látjuk körül-forgódássokat,
 Nem tsuda — mert alig látjuk a' Napokat magokat. —
 Oh! vagynak, vagynak lakosi e' szörnyű nagy testeknek,
 'S talám még fokkal boldogabb forssok vagyon ezeknek
 Mint mi-nékünk, kik e' világ leg-első kezdetébe',
 Nyomorúságot hozánk-be lakozásunk' helyébe,
 Mellyet nyögnek nem tsak minden emberré-teremtettek,
 Hanem még azok-is a' kik mi velünk nem vétettek —
 Nem mondom azt; hogy emberek laknak a' tsillagokban,
 Vagy azoknak fok számtalan ezer *Planétá*jokban:
 De lehetnek más forinájú Isten-teremtései,
 'S mind azoknak külön-külön illyen nemessebbjei.
 Mint mi a' földönn lakóknak. — 'S ha a' Földi állatok
 Meg-érzik; miként változnak az égi fordulatok;
 'S a' kiktől mi, minden észet és értelmet meg-tagadtunk,
 Előre olyant éreznek, a' mit mi nem tudhattunk.
 Lehetnek a' tsillagoknak olly boldog lakossai,
 A' mellyek előtt az erős Isten' keze tárgyjai,
 A' tsillagok' esmérése, 's azoknak fordúlása
 Tudva van — De természeté már 's nem tsupa szokása
 A'

A' külömben-is felféges hallhatatlan léleknek,
 , Hogy a' maga elsőfégét minden teremteseknek
 Elébe tegye, — mit mondok? — igazánn-is teheti,
 És a' maga méltóságát okosann el-biheti,
 Mert mi köztünk Isten lakott. — Oh testel rakott egek!
 'S képzelhetetlen sokfágú teremtetett Seregek!
 Mondjátok-meg fordulásit a' Ti lakozástoknak,
 Mert mi eddig rendes utat nem szabhattunk azoknak,
 Tudjuk azt, hogy annyit mentek esztendőnként *előre*,
 Hogy mint-egy hufzon öt ezer kilentzszáz esztendőre
 Nap keletre menésteknek ugyan azon pontjába
 Vízfsza mennétek, a' mellyben látszatok mostanába.
 De magatok haladtok e? vagy titeket vizsgálva
 Mi megyünk hátrább, ti pedig helybe maradtok álva. —
 Azt már tudjuk, hogy a' földnek van három mozdulása,
 De még álló helyeteknek egy lassú változása
 Még-eddig ki-menthetetlen a' föld fordulásával,
 Mivel nem mentek egy-aránt a' napnak járásával,
 Hanem, a' mint résútsága a' tizenkét jeleknek,
 Által metszi abrónsait a' nap kerületeknek (38.)
 Ti azon a' nyomonn jártok, fellyebb tartván északnak,
 Itt már minden bölts még eddig vak vezérje a' vak-
 nak. (39.)

Mert

(38.) Motus fixarum in Consequentia, fit Eccliptice, non æquatori parallele, ez az, a' mi miatt, ha a' tsillagoknak mozdulást nem engedünk (a' mint-hogy ha a' napnak nints, azoknak fints) a' Neuton észére kell szorúlnunk, hogy mozdul a' földnek tengelyje-is, — és ez az a' mi fellyebb mondatott, hogy az egész Földben, tsak a' centrum, a' közép pont, mozdulhatatlan.

(39.) Mióta a' Föld tengelyének mozdulásából kezdik a' tsillagok fordulását magyarázni; még kevés idő volt hozzá; hogy

Mert ha minden természeti tsillagok odébb mennek,

Mozdúlni kell a' napnak-is, mivel szint olyan ennek
Valófága mind azok-é; melyből új kétfégeket

Kell találnunk, es tsinálnunk új nem-egyezéseket.

Ha pedig a' nap helyben áll, álnak a' tsillagok-is,

Mert hasonló természetü 's ilyen napok azok-is.

Tsinálly hát bölts emberi ész a' föld' kerülésében

Ollyan billenést, hogy minden tsillag e' nagy megyében
Odebb menni szemléltessék; 's ez résútt mendegelve

Egy-aránt légyen az észak mindenütt fel-emelve.

Bóldog Isten! tsak Te vagy Bölts — mi hár mint böltsel-
kedünk,

Minden új találmányinkban új új tsorbát szenvedünk.

Ha az észnek találmányi és a' tapasztalások

Naponként javúlnak abban, a' miben most munkások.

Ha többet tudtak most, böltsék! mint Atyáitok régen,

Találjátok ki azt az egy közép pontot az égen,

Melly körül a' nap, és minden tsillag napok fordúlnak,

Mert még az, a' mit a' Böltsék vagy tudnak, vagy ta-
núlnak,

Tsak ennyi; hogy a' Planéták' minden fordúlasoknak

Két tartalék pontja van, 's a' nap égyike azoknak:

De ha már a' nap, és minden látható 's láthatatlan

Tsillagok-is odébb mennek; az a' mozdúlhatatlan

Egy pont; hol van? melly ezeknek forgássit irányazza,

Vagy ha nints olly pont; láttzani ez mozgást, mi okozza?

Támadj-fel nagy Lelkű Neuton! és vakmerőségemet

Mentsd ki; Te bátorítottál magad erre engemet,

Hogy

hogy a' lakó helyeknek szélesfégét 's hosszafágát hozzá pró-
bálták volna.

Hogy a' Földben csak egy pontot higyjek mozdúlhatatlant,

'S azt a' billenést mi tölünk még tapasztalhatatlant,

Melly igen lassan forgatja mind a' két tengely véget,

Úgy higyjem, mint egy olly könnyen el-hihető kétféget,

Melly nélkül minden tsillagnak odébb menni kellene,

'S minden tapasztalásunknak 's hitelünknek ellene

Haladna a' tüzes Nap-is. — Ti többet érthettetek

Régi Atyák', kik nyóltz 's kilentz-fáz esztendőt értetek,

A' mi életünk ideje hatvan, hetven esztendő (40)

Addig-is a' gyermek 's öreg arra nem elegendő,

Hogy jól tudjon boltselkedni a' tapasztalásokból,

Úgy hogy azokból a' rövid 's alkalmatlan napokból

Alig van harmintz esztendő, a' mellyben tanulhatunk,

Es így, fok ha a' *Szturnus* tsillagra vigyázhatunk,

Szemessen: mivel fél híján harmintz esztendőt téfzen,

Még *Szturnus* maga útját el-végezi egészfen. —

Ez a' tsillag a' nagy Napnak leg-nagyobb *Planétája* (41)

Ollyan kemény test, mint a' föld, 's gömbölyü a' formája,

Leg-meszfzebb vagyon a' naphoz, 's leg-nagyobb kerülöbe'

Is járja körül a' napot, és a' régibb időben

Keveset tudtak a' Böltsek igazi formájáról,

Mig *Hugenius*, egy tsuda formájú polájáról

Vagy

(40) Veniet tempus, quo ista, quæ nunc latent, Dies extrahet, et longioris Ævi Diligentia; — ad inquisitionem tantorum, Ætas una non sufficit.

(41) Itt Szturnusnak, leg-nagyobbságát, és meszfziséget 's fordulatját-is, csak az eddig tudva vólt Planetárium systema szerént kell érteni; mert vagyon ő nála nagyobb-is, a' mint a' Harmadik órában lehet látni. Sőt nagyobb Jupiter-is, ha Szturnust a' gyűrűje nélkül gondoljuk.

Vagy gyűrűjéről hirt mondott, melly a' jó üvegekenn
 Meg-látfzik, mint bé-foglalja e' nagy testet kerekenn.
 'S sohol vele öfzfze nem ér, — és hogy ez változtatja
 Gömbölyűségét, és néha hofzfzúkásnak mutatja,
 Nagy ez a' test, és a' földnél nyoltzfáz kilentzvenfzerte (*)
 Nagyobb és a' vastagfága bővebb tizenötfszerte.
 A' mezfzfefege olyan nagy, hogy tsak nem leg-nagyobb
 test,
 Még-is leg-kissebbnek tettzik, és leg-halványobb szint
 fest.

Vagynak neki öt *hóldjai* kerülő tsillagai,
 Mellyeknek már rendbe vagynak fzedve fordulásai,
 A' leg-külső a' melly úját leg-későbbben fordúlja,
 Nagyfággal a' többi negyet jóval-is fellyül múlja.
 És ez kerüli *Szturnust* tsak-nem nyoltzvan nap alatt
 A' többiben pedig kisebb a' kerület 's foglalát.
 Szinte olyan tsudálatos a' *Jupiter'* tsillaga,
 Ez-is a' nap-körül fordúl mint amaz, 's ez fem maga,
 Hanem forgat maga körül még négy kisebb testeket,
 De olly böltsehn helyheztette a' Teremtő ezeket,
 Hogy *Jupiter Szturnus*nál alább járjon annyival,
 Ne hogy ezek a' *Szturnus'* bujdosó tsillagival
 Öfzfze ütközzenek. — Vagynak *Jupiternek* Poláji,
 A' mellyek körül kerítik, és azoknak formáji
 Ő magánál fényesebbek — az ő szomszédfágában
 Fordúlnak, 's egygyet kerülnek majd minden tíz Órában.

E 2

De

(*) Ezt a' nagyfágát *Szturnusnak* *Ricciolus* találta így;
 lehet hogy a' gyűrűjével együtt vette, mert egyéb eránt mind
Hugenius, mind *Neuton* *Jupitert* nagyobb testnek tefzik *Szturnus*nál: a' vastagfágát pedig a' gyűrűje nélkül kell ér-
 teni.

De *Kaszini* úgy találta, hogy azok nevelkednek
 És sokszor két ezrtendeig nőnek és fényeskednek,
 Sokszor el-tűnnek 's két, három ezrtendeig bújkálnak
 'S fel-tetitzvén, a' hol el-tűntek azon helyre találnak.
 Ez-is hatszáz - nyoltzvan ötför nagyobb a' mi Földünk-
 nél,
 'S útja tizen-kétszer nagyobb a' mi kerületünknel.
 Gyengébb az alsóbb testeknél ennek-is fényesége,
 'S egy kitsinyt halvány, mivel hogy nagy-is a' meszsze-
 lége.
 Sőt *Márs*, melly kissebb égi test *Jupiternél* fokkal-is,
 Sokszor szemre *Jupiternél* nagyobb tsillag jóval-is.
 És a' formája pirossabb, *Márs* már olly közel esik,
 A' földhöz, hogy a' gyors böltsek néha azt-is meg-lesik.
 Hogy változik-is mint a' *hóld* — és Frantzia Országban
 Annyira mentek a' Mársról fel-jegyzett tanúfágban,
 Hogy az ő benne ki tetsző fok feketeségeket
 Rendbe szedték, 's úgy találták ezeknek menésseket,
 Hogy szint úgy körül kerülök huszon-négy Óra alatt
Mársot mint a' föld' tengelyét ez a' külső foglalat.
 Végre *Vénus* 's *Merkurius*, ez leg-alsó tsillagok,
 A' napot minden apróbb *Hóld* nélkül kerülök, magok.
 Meg-látáznak változássaik, főt *Vénust* nappal nézve
 Durva testet lehet látni nagy bértzekkel tetézve.
 Még-is olly gyönyörű színe vagyon fényeslégének,
 Hogy ez, mint egy Királynéja a' tsillagok' fergének.
 Ezeket nevezzük hát mi *bujdosó-tsillagok*nak,
 A' mellyeknek egy pont körül való fordúlássoknak,
 El-találása, olly régen ad dolgot a' böltseknek,
 'S még most-is a' nem egygyező két-féle értelmeknek
 Helyre állíthatására találnak fok okokat,
 Mivel a' *Ptolomeustól* hajdan gondolt forokat

E' kettő öfzfze rontotta, 's nem-is tartjuk méltónak
Ptolomeussal tartani egy jó ég vizsgálónak.
 De *Kopernikus* és *Tikho* olly két rendet tsináltak,
 Hogy fok ideig fok elmék igazat nem találtak, (42).
 Melyk jobb? — az köz embereknek tapasztalásaival,
 'S a' meszszebb való testeknek sebes fordúlattal
 Ellenkezett *Kopernikus*, mikor a' napot tette
 Közép pontnak 's azt hitte, hogy a' Föld fordul mellette.
Tikhó pedig és mind azok a' kik ötet követték,
 Értelmek okai közé a' Szent-írást-is tették.
 De azomban az égenn tett fok tapasztalásokkal
 Ellenkeztek, 's ellenkeztek néha néha magokkal.
 Gondoltak tsak ugyan ollyan nehéz fordulatokat,
 Hogy ha a' természet rendi meg-engedné azokat,
 Kevés kétségek maradna fok gyors ég-vizsgálóknak,
 A' mellyet meg nem fejteni láttatnának magoknak.
 Hanem fel-nyitván nem régegn *Newton* éles szemeit,
 Úgy találta a' nehézség', 's mozdulás' törvényjeit;
 Hogy ha már most el nem hiszszük, hogy ez a' föld forduljon,
 Szükség: hogy a' természetnek minden rendje el-
 müljön.
 Sok gyönyörű gondolatok, elmés következtések,
 És minden fordulatok közt rendes meg-egygyezések

E 3

Lát-

(42) *Kopernikus Miklós*, a' Napot tette közép Pontnak; ahhoz leg-közelebb *Merkuriust* fordulni, azután *Vénust*, azután a' Földet a' Hóldal egygyütt, fellyebb *Mársot*, *Jupitert* és *Szaturrust* állította. De *Dánus Nemes Brahei Tikho*, hogy a' tsillagi tudomány ellen se vétsen, a' Szent-Írásnak-is ellene ne mondjon, a' Földet tette közép pontnak, mellyet körül kerül a' Hóld maga, és fellyebb a' Nap, de úgy, hogy a' napot egy-fszersmind a' maga öt *Planétáji* a' magok egeben, és ki szaboridejekben körül kerülök, és a' Nap a' földet kerülván, mind ezeket magával hordozza.

Látzanak e' testek körül, — a' föld kerületéből,
 És annak a' naptól való közép melfsziségeből.
 A' több forduló testekre következést tsinálnak,
 Hogy azok a' naptól, 's földtől milyen melfszire
 állnak.

'S ezek a' következesek mind semmivé lennének,
 Ha a' természet rendjétől nem erősítenének.
 Vagynak ezen nagy testek közt rendes *özfzje-jövések*.
 Vagynak *tüzes hármasságok*, 's más ilyen nevezések,
 A' mellyek között leg-nagyobb, 's leg-híresebb azoké,
 A' két leg-távolyabb való bújdosó tsillagoké,
 Melly mintegy nyóltz száz esztendő jártával következik,
 Nyóltz vólt már, és mindeniket nagy dolgokról ne-
 vezik.

Az *elsőben* ez alkotmány a' világ teremtetett,
 A' *másodikban* társaság, 's *vár-építés* kezdetett.
Harmadikat az *özön-víz* tette nevezetessé,
 A' többit más, — 's méltán tette Riktzioi kétfégeszé,
 Hogy a' mint a' bomlott világ' aggottlaga mutatja,
 Majd a' *hdromszor* *harmadik* örökre bé-zárhatja
 Az időnek folyásait, 's hét ezer esztendőket (43)
 Úgymint egy hetet, 's egy titkos szombatot képe-
 zöket

El-

(13) Én itt Ricciolus után mentem, a' ki így ír: Quid-
 si nona minax, ter triplex argeat Orbem. — — — Post se-
 ptém decades Seclorum & Sabbata magnæ Hebdomadis, —
 nem telik pedig-el hetven Szekulum a' kilentzedik tüzes há-
 masságkor, h nem tsak 6400. az az nyóltzszor nyóltz száz
 esztendő, mert az első, a' világ' kezdetekor vólt. — És így
 a' gyanított Világ' vége, a' hetedik Isteni napnak vagy
 nagy Szombatnak küzepe tályján esne. Ezen elmés gyanú-
 sággal, meg-egygyez jó formánn azoknak-is fel-tétele, a'
 kik

El-töltvén, ez természeti egy hétenn teremtetett
 Alkotmány, tsinál magának rettentő végezetet.
 A' tsillagok le-húllanak, és az egeknek Attya
 Az egeket, mint a' ruhát, úgy öszsze hajtogatja.

H Á R O M Ó R A.

Ez hat bújdosó tsillagot a' Nap körül forgani
 Régen tudták, 's meg-is mérték, — de talált a' mostani
 Tanúlt elmék serényfége, még egygyet a' hatonn túl,
Uraniát, melly annyira vagy on még *Szturnustól*,
 Mint van a' Naphoz *Szturnus*, — Ez testnek esmé-
 rete,

És azt tudni, hogy *Planéta Herscheli'* ditsérete.
 Ollyan lévén ez tsillagnak mind színe, mind nagysága,
 Mint az apróbb természeti tsillagok' valósága.
Flamstéd Anglus ég-vizsgáló, és *Majer* Göttingában
 Tsak úgy nézték ezt, mint egygyet a' tsillagok fo-
 rában.

A' mint úgy meg-is egygyez ez a' több tüzes testekkel,
 Hogy hitelesen gyanítják jó hozzá vetésekkel,
 Hogy ez a' napot kerülő leg-felsőbb, és hetedik
 Tsillag, nem a' naptól, hanem magától fényeskedik.
 Igaz: hogy olly mészfzire kell lenni *Uránianak*,
 Hogy még túl a' kerületén *Szturnus'* tsillagának

E 4

Ele-

kik a' Világ' végét akkorra várják, mikor a' természeti tsil-
 lagok egy negyedrészt kerületet, az az kilentzvenszer het-
 venkét, az az 6480. elztendöket el-töltenek. — Az leg-job-
 ban jár, a' ki ennek ollyankor hal-meg előtte, mint *Matu-*
lem az özön víznek.

Elegendő térje legyen, a' hol az ő hódjait,

'S (mint Herscheli-is sejtette) bújdosó tsillagait,
Maga körül forgathassa a' maga' megyéjében,

'S a' *Szturnus* Hódjaiba ne botlassa mentében;
A' *Jupiter* külső hódja' és a' *Szturnusé* közt,

Találunk mintegy nyóltzvan-egy milliom mértföld-
nyi közt,

'S a' mi Hódunkhoz-is annyit teszünk mezfziségenek,
A' *Jupiter* tsillagai' külső kerületének.

De mivel még mi közöttünk 's *Jupiter* közt *Márs* va-
gyon,

Külömböz már *Szturnusra* nézve ez a' szám nagyonn,

'S két annyi tért, száz hatvankét milliom mértföldeket

Kell engednünk, hogy azokat a' kerülő testeket,

Kik *Uránia*, 's *Szturnus* körül igen szélessen

Kerülnek, magok útjában mindég olly egyenesen

Meg-tarthassák, hogy ezeknek *költsönöz nehézsége* (44)

Miatt gántsot ne szenvedjen útjok egyenessége.

Ha-

(44) *Lex naturæ Neutonianæ: Omnia corpora, in se mutuo gravia sunt. — Gravitas hæc, materiæ quantitati Proportionalis est: ad inæquales distantias est inverse ut quadratum distantia. — Ez az a' költsönöz nehézség, vagy egymásra nehézkedés, — Hogy pedig ez az erő, nem csak a' nap, és első, rendbéli bújdosó tsillagok között vagyon, 's nem csak az első rendbéli Pláneták, és azoknak Hódjai, vagy Satteléseik között már meg-mutatták az égi vizsgálók; hogy Szturnus változtatja az útját, mikor Jupiterhez küzel vagyon; és így a' mint nevezik: *Jovem, & Saturnum in se mutuo graves esse*. Sőt Flamstéd már azt-is meg-jegyzette, hogy Szturnus néha meg-bontja útját a' *Jupiter* Satteléseinek, és így ha még közelebb volnának egymáshoz, egészfzen-is el-bonthatná. Mélán hát nagy köznek kell lenni *Uránia*, és *Szturnus* között; hogy egymásnak hódjait, Satteléseit, vagy a' Sattelések-^s egymást útjokban meg ne gátolják.*

Ha pedig ennyi köz vagyon e' két nagyobb testeknek
 Tsillagi között: jó formán annyira leízlz ezeknek
 Mint van *Szaturmus* a' *Naptól*; egymáshoz meszfziségek,
 Melly miatt már a' Bóltseknek méltán vagyon kétfégek.
 Hogy ez *Uránidt* a' *Nap'* fényje fényesíthetné,
 'S hogy ő fényjét ez nagy *közép-naptól* költsönöz-
 hetné. —

Igaz: hogy ha a' nehézfég', 's mozdulás' törvényei
 Meg-engedik, hogy az égnek ezek a' nagy testei,
 'S éppen *Uránia* (melly olly temérdek meszfziségre
 Vonúlt tőlünk, 's talám a' nap-súgártól üres égre)
 A' *naphoz* mint közép testhez *vonzó nehézfégétől*,
 'S azzal egy mértékű, *naptól el-futó erejétől* (45)
 Vezettesen, 's ez törvénynek ollyan ereje legyen,
 Hogy ő is nap' tsillaga leízlz, és a' nap körül megyen.
 Az az, ha vagyon a' *napban* annyi erő magában,
 Hogy forgassa *Urániát* a' maga nagy útjában;
 Lehetnek hát sugári is a' napnak olly élessek,
 Mellyek *Urániának* fényt adni elégfégesek. —
 El-hathattok e hát fényes nap sugárok ennyire?
 Hogy mintegy három száz hatvan milliomm mértföld-
 nyire

E 5

Fényt

(45) *Lex naturæ Neutoniana: Actioni contraria semper, & æqualis est Reactio: id est, nulla in corpus potest dari actio, sine resistentia ipsi æquali, & corporum duorum actiones in se mutuo semper sunt æquales, & in partes contrarias diriguntur.* Innen van osztán, hogy fordúlnak az égi testek a' nap körül. — Ez a' Neuton' törvényje első tekintettel nevetfégnek látszik; ha húz két ember kötelen egy hajót; azt gondolnám; hogy nagyobb a' húzó erő, mint a' hajónak tartózkodása, mivelhogy enged a' vonásnak; de pedig egy forma mind a' kettő, mert a' kötél egy formánn nyúlik mind a' vonó emberek' kezénél; mind a' hajónál.

Fényt adtok *Uranidnak*. — Ha nem — úgy már magának

Kell természeti fényjének lenni *Uranidnak*,
Mert ha a' tüzes tsillagok adnának fényességet
Uranidnak, nehezebb ezt az új nehézséget
Meg-fejteni; hogy azokhoz, hát közelebb kellene

Néki lenni; 's az erőnek nagyobb erő ellene
Állván, nem engedné őtet a' nap körül fordulni,

Hanem inkább más valamellyik tsillag felé vonulni.
Vagy tám inkább *Dechaesnek*, 's más némelly régib-
heknek (46)

Adjunk hitelt a' tsillagok felől vólt hiteleknek,

Ha

(46) Ha a' mi napunknak szörnyű melegsége nem tartóztatná hitelemet (noha ez-is tsudálatos, mert mi az *Æquátor* alatt el nem fzenvedhetnénk a' meleget; a' *Pólus* alatt pedig a' hideget: azomban a' Hóld minden hólnapban egyszer közelebb, egyszer távolabb esik a' Naphoz, mint mi: 's még-is a' napnak mind melegítő mind világosító erejének, minden változást el-fzenvedheti, és így nem a' tsupa égető ereje az a' napnak, hogy nekünk melegünk van, hanem a' testnek természet-eis, és egyiknek a' Másikhoz való állása, fekvése) és így ha a' Hóld tsak annyi-d-résznyire-is melegíthetné a' földet, a' mennyiféle kisebb test a' napnál; örömet el-hinném, hogy a' természeti tsillagok nem természeti tüzek (fel-tévén, hogy a' szóban játék ne legyen, mert különben a' jégben-is hiszek lenni tüzet) mert ha a' tsillagoknak, az okoskodás' rendi szerint a' naphoz hasonló természetiüeknek nem kellene lenni: azoknak egyéb külömbözéseiket a' Planétáktól könnyű volna ki-menteni. Leg-nagyobb külömbfég a' természeti és bújdosó tsillagok között az, hogy amazok szikrázni, ragyogni láttatnak (*scintillant*) emezek pedig nem. De pedig már az tapasztalható, hogy a' Planéták-is ragyognak, jóllehet sokkal

Ha durva test *Urania*, és meg-is hasonlíthat

A' természeti tsillaghoz, ez tán arra taníthat,
Hogy a' ragyogó tsillagok sem tűz természetűek,

Még-is lehetnek előttünk ilyen fényesfégek:

Isten tudja; talán a' kik nyóltzvan négy esztendőket (47)

El-töltvén, ez Uraniát, 's vele együtt menöket

Vizsgálásban, ki-találják jobban természetét-is

Úti tarsainak számát, útját, 's fényességét-is. —

Nékem

kal gyengébben, mint a' természeti tsillagok, és az ő ragyogásoknak szaporasága nevelkedik, mikor a' levegő ég jobban rezeg, vagy reng, és a' mi különös, mikor párázatokkal megtelik: és így a' tsillagoknak ragyogása, a' inozgó levegő égtől okoztatik, és az abban lévő gőzülésektől, mellyekenn által hatnak a' tsillagokból a' mi szemünkhöz jövő igen ritka sugárok. Sőt a' természeti tsillagoknak megsziszége-is sokat téfzen a' szikrázásra, a' minthogy a' közelebb lévőekben ezt a' szikrázó mozgást nehezebb észre venni, az ő tanyérjoknak nagysága miatt; és valóban, ha a' nap annyira volna tőlünk, mint *Szaturmus*, vagy mint *Urania*; jobban szikrázna. Sok Philozóphusok ezt a' szikrázást, vagy ragyogást tulajdonították annak, hogy minden tsillag a' maga tengelyében sebessen forog. Sokan a' Kopernikus értelméből-is rökösködnak, melly szerint a' minket körül kerítő levegő égnek, igen szaporá fordulatjának kellek lenni. Mások pedig mind ezeket az okokat egytt gondolják. — De akárhogy van, az igaz: hogy a' megszisebb valók jobban szikráznak, mint a' mellyek közelebből, és így nagyobbaknak szemléltetnek.

(47) Mintegy 84. esztendő alatt kerüli-meg a' napot *Urania*, a' szerint, a' mint Neuton természeti okokból-is mutogatja: de tapasztalás szerint is a' bűdosó tsillagoknak fordulatjokból lehet látni: hogy: *Quadrata temporum periodorum sunt ut cubi distantiarum a' Sole*. Ez volna a' proportzie *Szaturmushoz* képest: $\text{Cub. I: cub. 2} = \square 30: \square 84$. mellynek kevés hibája van.

Nékem ugyan *Urania* nagy kétséget szerezett,

Mert még eddig minden égi számvetés meg-egyezett
Egymással. — A' hányszor nagyobb a' föld a' mi Hól-
dunknál,

Ennél a' minket kerülő bűjdosó tsillagunknál,
Annyiszor el-fér *Szturnus* a' nagy napnak testében,

És így igaz törvény szerint a' napnak megyéjében
Körül foroghat *Szturnus*, meg-bírván a' nap' teste
Az ő testét; de mivel már Herseheli ki-kereste

Uraniát, 's úgy kell hinnünk, hogy két annyira vagyon

Ez a' naphoz mint *Szturnus* — 's rend szerint az-is
nagyonn

El-hihető, hogy az égi testeknek mészsiségek

Szerint, változnak egyfersmind az ő temérdekségek,
Úgy a' földnél *Urania* két ezerszer nagyobb lefűz,

És a' nap mint *Urania*, alig húz akkorát tesz,
Való, hogy már *Márs*, és *Vénus* e' törvényt meg-
bontotta,

Mert a' teremő a' földnél azt fellyebb szállította,
Es még-is kissebbé tette, de a' többi testekből,

'S *Uraniától szemünkig jövő fényességekből*

Méltán lehet gyanítani az ő szörnyű nagyságát —

Nyisd-fel most nagy lelkű *Neuton* nyisd-fel szemem
világát.

Tudtad e Te Uraniát? nem tudom — de törvényid,

És a' világtól bámúlást érdemlett leleményid,
Előre meg-tanították ez új tsillag nézőket,

Hogy minden égi testeket, a' nap körül menőket
Úgy kell néznünk, mint a' mellyek egymáshoz vonat-
tatnak,

'S nem tsak a' nagyságok, hanem mészsiségek ad-
hatnak

Erőt a' vonattatáshoz, de ennek erőssége

Úgy - is változhat, a' mint van a' testek' sűrűsége. (48)

Hát

(48) Neutonnak, már előre meg-mutogatott igazságokból következő törvényjei a' Planetarium Systemában a' többek között ezek:

a. Quantitates materiæ in corporibus quibuscunque in systemate nostro esse inter se directe ut cubos distantiarum, ad quas circa hæc corpora alia revolvuntur, & inverse, ut quadrata temporum periodicorum horum corporum revolutorum.

b. Ex temporibus periodicis, & distantiiis determinantur densitates, quas corpora haberent, si servata materiæ quantitate, & magnitudine corpora forent homogenea.

c. Magnitudo Solis, cum cæteris corporibus systematis nostri collati in causa est, planetas parum se se mutuo turbare.

d. Manente distantia, celeritas qua corpus ex gravitate fertur, pendet a quantitate materiæ in corpore attrahente.

e. Quando tempora periodica sunt æqualia, & distantia æquales a centro: vires centrales, sunt ut quantitates materiæ in corporibus, quæ revolvuntur.

f. Quando quantitates materiæ in corporibus circumrotatis sunt æquales, & tempora periodica sunt æqualia; vires centrales sunt ut distantia a centro.

g. Quando tempora periodica sunt æqualia, sed distantia a centro, & quantitates materiæ in corporibus revolutis differunt; vires centrales sunt in ratione composita quantitatum materiæ, & distantiarum. — azomban pedig

h. Omnia corpora sese mutuo petunt, aut de se mutuo tendunt, vi, quæ singulis particulis materiæ in singulas particulas competit. — Ezekből világos az; és tsak, a' természeti törvényhez szoros ragaszkodás nélkül is könnyen megfogható: hogy a' Testek' nagyságának, terhének vagy nehézségének, feszítettségének, és kerületének, egymáshoz bizonyos, és

törvé-

Hátha, hogy Urania - is meszirül fényeskedik

Az okozza, hogy a' többi testektől ez hetedik

Külömböz tömötségevel, — mert úgy is külömbözni

Kell, hogy a' nap vonó terhét meg-tudhasfa érezni.

Ször-

törvényes relatióinak kell lenni, és így ha az igaz: hogy (Quadrata temporum periodicorum sunt, ut cubi distantiarum, az az) Uraniának a' nap-körül való kerülése nem hibázhat, és annak ideje sem nem rövidedik, sem nem hosszabbodik, akar mekkora legyen annak teste: az is pedig igaz, hogy az Uránia *Szatelleszei* meg-kívánják; hogy ne sokkal legyen, ha van is, közelebb Urania Szaturnushoz, mint Szaturnus a' naphoz, nagyságáról is pedig igen nagyot kell állítanunk ha olyan szörnyű mesziségre meg-látszik, hollott Szaturnust gyűrűstől együtt-is csak alig látjuk, méltó gyanúság, méltó kétség, a' mit itt fel-tézek, a' Hóldnak a' Földhöz, és Szaturnusnak a' naphoz hasonlított nagysága iránt, az az, mintha annak bizonyos mértékének kellene lenni, mennyivel legyen nagyobb és több mértékű a' nap, az ötet körül-kerülő égi testeknél, úgy hogy azt (akarmi Astronomicus Calculussal is) nehéz ki menteni, hanem ha a' Testek tömötségével, és ha minden égi testek hasonló természetűek volnának, és hasonló terhűek, a' nagysághoz képpest, nem engednék-meg a' természeti törvények, hogy azon testekben, a' területnek késősége, és a' mesziségek között az a' hasonlatosság meg-álhasson, a' mit az ég vizsgálók valósággal tapasztaltak, (hogy, Quadrata temporum Periodicorum sunt ut Cubi Distantiarum) és ugyan azért már a' testeknek tömötsége között Newton külömböséget tsinált, és egynehányat össze hasonlítván úgy jött ki, hogy mikor a' napé 10000. akkor Szaturnusé 6567. Jupiteré 9385. a' Földé 39539. a' Hóldé 48911.

De különösen, mivel Uraniának felette nagynak kell lenni, és én a' nagyságnak ez egy-néhány versben mint egy mértéket láttattam tenni, 's azt is állítani, hogy felesleg nagynak kell lenni a' Napnak Urániához képpest: ez nem vak-

Szörnyűség az a' kerület, a' mit e' tsillag téfzen,

Két-ezer két-fáz milliomi mért földre megy egéfzen.
 És így ha minden tsillagok a' föld körül fordúlnak

A' szérnyű sebeslég miatt mindnyájan öszve hullnak.
 Urania (hufzon négyre fel-ösztván e' kereket)

Egy óráig megy kilentzven milliomi mértföldeket —
 Hogy

vakmerő állítás, öszve vetvén a' nagyságot a' sűrűseggel ;
 mert ebből a' Neuton' törvényéből : Quo major est materiæ
 quantitas in aliquo corpore, eo major est hujus vis centrifuga ;
 Azt hozom ki : hogy ha nagyobb mértékű test találna
 lenni Urania a' napnál, nem fordulhatna a' nap körül, an-
 nyival inkább a' fordulás idejének, és megszűzéségnek egyenlő-
 ségét a' többi testekhez képpest meg-nem tarthatná, mert a'
 test mértékével nagyobbodván a' naptól el-futó erő (vis cen-
 trifuga :) ha a' nap' mértékét meg-győzné *Urania'* mértéke ;
 végetlenül nagyobbodna az *el-futó-erő* is ; és így azon egye-
 nes lineám, a' mellyen el-indúlt futni a' naptól ; egyenes-
 sen menne mindenkor. Vagy a' vonó erőt a' nappal fel-tse-
 rélvén, a' Nap fordulna Urania körül : Ha tehát felesleg
 nagyobb Urania minden több Planétáknál, hogy olyan nagy
 megszűsége el-ne veszesse a' nap-körül fordulását ; a' mate-
 riájának, 's teste terhének kell különbözni a' többi Plané-
 táktól, 's ez lehet az oka hogy megszűzül is fényesnek tet-
 tzik. Egy szóval, hogy világosan ki magyarázzam, *Ma-
 gátúl fényeskedni nem azt teszi, hogy azért a' fényeskedő test tsupa
 tűz legyen.* Szerdahelyi Silva Pannonia p. 162. lakosokat en-
 ged Uraniának az Urania' vizsgálóival együtt, de azomban
 gyanítja hogy magától fényeskedik, és így világíthat azaz égi
 test magától, a' melly nem tsupa tűz : és így más testeket
 is világosíthat. Ez az a' mit én nagyon szeretnék el-hitetni
 sokakkal, hogy lakhatnak lakosok a' napban 's tsillagokban
 is, és hogy azok nem tsupa *tűz tengerek*, a' mint a' köz nép tartja,
 sőt némelly ég vizsgálok is, nem nevetéséges fel-tétel hát az ;
 hogy ha tsupa durva test lévén a' nap, az Isten a' teremtés-
 kor meg-tűzesítette volna ; még eddig is meleg volna, nagy-
 sága miatt.

Hogy van hát? áldott Természet! hogy úgy alkottál minket;

Hogy magunk észre nem veszük rendes kerületinket —
Azt gondoljuk: hogy egy helyben mozdúlhatatlan állunk. —

Óh! éltetisz e? Urania! bódogabbakat nálunk,
A' kik a' több tsillagokat közelebből nézhetik,
És az égnek törvényjeit bódogabbúl érthetik.
A' kik minden fordulatot láthatnak élesebben.

'S tán az üstökös tsillagok fordulásit is szebben
És igazábban tudhatják, mint mi ez alsó részenn,
Kiknél tsak nem ismeretlen ez tudomány egészén.
Mondjátok meg, Urania szerentsés lakosai!

Mert ti vagytok az Üstekös tsillagok' szomszédjai;
Ha lehet e hitelt adni Szaturnus' panaszszának (49.)

Hogy az üstökös tsillagok a' Planéták' Sorának
Zavarására a' tüzes tsillagok' feregéből

Néha néha ki rohannak — mert annak hiteléből
Sok rendeletlen kétfégek méltán következnének —

Ha fokaan Uranidig fel-emelkedhetnének;
Ott meg -találnák e' tsuda testek' lakó-helyjeiket,

Mert találunk ahól fellyül temérdek Üregcket
Urania-körül, a' hol négy lázann meg-férhetnek

Ezen üstökös tsillagok kik eddig említthetnek.
Mi még ezeknek keveset tudunk természetéből;

El-vagyunk ugyan hitetve sokszori nézéséből,
Hogy mind azok régi testek, 's nem a' Levegő égben
Támadnak; hanem forognak a' magasabb térségben.

Nem

(49) Szerdahelyi Silva Parnafsi Pannoni elmésfen hozza-be ezt a' Szaturnus panaszszát.

Nem olyan természetűek, mint a' többi bújdosók;
 De testeknek állatai 's útjok tsudálatosok.
Heveli egy olyant látott, mellynek nagyobb volt feje
 A' *Vénus'* tsillagánál-is; látzásoknak ideje,
 Ha leg-több-is fél esztendő — fokszor többen látzanak
 Fontenell ötöt jegyzett-meg, hogy Parisban láttanak
 Tsak kilentz esztendők alatt; 's tsak hamar el tűnének —
 A' nap felé van hajlása a' farkaik végének.
 Mellynek teste olyan ritka, hogy azonn által hatnak
 'S meg-látzanak sugárjai fok apróbb tsillagzatnak. —
 Hofzfzúk, néha igen hofzfzúk ezeknek a' farkai,
 Néha semmi flints, avagy tsak nem látznak sugárjai.
 Mint, egy száz nyóltz esztendővel ez előtt, tsak fejével
 Látzfott, 's mindég nap le-mentét követte menésé-
 vel. —
 Mindnyájoknak halvány színe, 's néha veres látszatik.
 Kétfélg kívül ez a' szín-is a' naptól hordoztatik.
 Nem lehet a' melfzsiségét egynek-is ki-tsinálni,
 Mellyből leg-alább ez egygyet jól el lehet találni;
 Hogy ezek nem laknak a' mi földünknek környékében,
 Hanem a' bújdosó testek leg-magassabb egében. —
 Fordulásokról mit tudunk, *Dorfel*, 's *Neuton* úgy hitték,
 (Noha ők-is különböző tekerületenn vitték.) (50)

Hogy

(50) Georg. Sam. Doerfelius, invenit figuram itineris Cometæ parabolicam in cujus foco Sol est. Neuton vero: Cometæ inquit probabile est, in orbibus ellipticis admodum eccentricis moveri. - - quosdam portiones Ellipsium valde eccentricorum, in quorum foco centrum Solis erat descripsisse. És már 's Gravesand talán e' kettő között kétlőgeskedvén, így magyarázza Neutont: Cometarum motus a lege gravitatis pendet — Solis gravitas pravalet, & hac gravitate a via recta deflectuntur:

Hogy tolyás forma; de nagyon hoszfzúkás kerületet

Telznek ezek a' nap körül; 's méltán érdemelhetett
Hitelt az ő állítások; mert ez hoszfzú útjokban

Ha a' naptól igen meszfze esnek fordulatjokban.

Akkor nem látsznak, el-tűnnek a' nézőknek szemétől,

'S nem vehetnek elegendő fényt a' nap' erejétől.

De még ezt a' görbeséget nem tudták ki-tsinálni

Úgy, hogy azoknak idejét el lehetne találni.

Cas-

tur: vice autem curvaturam, ab hac eadem gravitate pendere ex eo sequitur, quod corpus ex hac gravitate describat aut Ellipsim, aut Parabolam, aut Hyperbolam, quales descripsisse hos Cometas constat, quorum trajectoriæ fuere determinatæ. És erősségül elő hoz a' Neuton' törvényeiből egynehányat, úgymint:

a. Si vis, quæ in corpora mota, ut in quiescentia agit, æqualis sit ad distantias æquales a centro; in diversis vero inverse ut quadratum distantiae, hac poterit corpus percurrere ellipsim cujus focorum alter cum centro virium coincidit. Ugy hogy ezen esetben a' test fordulásának útja viszfza megy azon helyre, a' honnan indúlt, és minden fordulásban egyszer leg-meszfzebb, egyszer leg-közelebb esik a' közép ponthoz, vagy vonfzó erőhöz.

b. Corpus potest tali celeritate projici, ut in recessu a centro, vis, quæ aufla distantia minuitur, non valeat ad viam ita inflectendam, ut corpus redeat, percurrit in hoc casu corpus, aliam ex sectio-nibus conicis Parabolam, aut Hyperbolam. De még ezeket a' gör-be lineákat magyarul nem tudjuk jól ki-tenni; nem tudjuk meg-magyarázni, hogy a' Parabolának természete (natura parabola) vagy minden egyéb görbeség ktől meg-külömbözte-tő tulajdonsága ez az Aequatio: $yy - px$; az Ellipsisnek $y - px - pxx$ A' Hyperbolának $px + pxx - y^2$. Szerentsés

nyelv, a' melly a' Deákot e' felséges tudományban úgy utól éri; a' mint a' Deák tud élni a' Görög nevezetekkel.

Cassini két ilyen testnek hasonlatosságából

Ollyan következtetést csinált az elsőnek útjából:

Hogy mihelyest a' második meg kezd vala jelenni,

Meg-jövendölte: mitsodás, 's mennyi úton fog menni?

'S meg-is felelt némelly részben előre látásának

A' tsillag, de még annak-is fok tsorbáji valának.

Bernoulli-is vizsgálván ezen második testet

Annak vizsgálja jövésére elmés következtetést tett.

Harmintz nyóltz esztendőket vetett 's száz negyven-hét napokat

Vizsgálja jöttének, de bár mint számlálta az utakat.

Meg-tsalta ezt a' nagy elmét biztos jövendölése. —

Illy nehéz dolog ez bolygó testeknek esmérése!

Vagynak még más nemei-is a' bolygó tsillagoknak,

Új tsillagoknak nevezik, kiknek fordulatjok-
nak

Hasonló törvényje lehet mint az üstökösöknek;

És azért, nehéz útjokat el-találni ezeknek.

Hipparkus-is látott ilyen egy tsillagot már régen;

De annak helyét nem tudjuk, melly tályon volt az
égenn,

Azóltá hatott láttanak nevezetesebbeket,

Imitt amott nagyobbakat, és néha kisebbeket.

A' mit *Heveli* ez előtt több mint száz esztendővel

Látott, a' *Hattyú* tsillagban fénylett derék erővel,

Esztendő múlva kisebb lett, 's ismét meg-nevelke-
dett.

Két esztendő múlva el tűnt, vagy másuvá tévedett. —

Ezeknek - is szikrázási, vagy tüzes ragyogási,

Azt mutatják, hogy magoktól vagynak sugározási.

Noha *Volfius* azt hitte ezek felől nem régeni,

Hogy a' tüzes tsillagoknak, kik szanaszét az égenn

Ragyognak, lévén (mert vagynak) bújdosó tsillagai,
 Azoknak esnek el-vétve olyan fordulatjai,
 Hogy mi hozzánk bé-látشانak. — Óh! — hát az új
 böltseknek

Sok maradt még a' minn éles, és serény elméseknek
 Erejét törjék. 'S a' régibb böltsek' tudományjára

Ne panaszolkodjanak, mint Nagy Sándor az Atyjára.
 Maradt. — Oh áldott teremő! a' Te ditsősségeddel

Úgy meg-tölt e' nagy Mindenség, mellyet erős ke-
 zeddel

Építettél, hogy ennek tsak leg-kisesebbik része-is'
 Seebb, mint azt ne tsudálhatná a' leg-böltsebb elme-is.

NEGYED-FÉL ÓRA.

Ha tsak napot teremtetél volna ditső alkotó!
 Abban is kezednek míve annyira tsudálható;
 Hogy az attól következő munkák és változások
 Tsudára méltók — mit mondok? — tsupa tsudál-
 kozások.

Mint erefzti szem-fényünkre e' piros fényességet,
 A' Hajnalt; a' Régieknél e' leg-fzebb Istenséget.
 A' fetetléget elölünk részenként mint ofzlatja.

Testének a' föld alól - is fel-ható sűgárzatja! —
 Oh Álom! Te világtalan 's néma Halál testvére!

Miért vetfz olly erős békót a' halandók' szemére,
 Hogy mikor már a' madarak a' Teremtőt ditsérik,
 Fül-tsiklandozó szavoknak hangjait öfze mérik,
 És mint-egy öfzve esküdve, ezt a' kis tehetléget
 Mellyet mi meg-fem gondolunk, hogy miért? és mi
 végett

Adott nekik a' természet? ez egy tárgyra szentelik:

Hogy értetlen hangokkal-is a' Fő mívest tisztelik.

Az okosabb teremtések, a' kiknek nem csak lételt

'S nem csak erre az életre meg-kívántató ételt

Rendelt az áldott természet; hanem értelmes Lélek

Lakik benne; ez a' Lélek nem tehet annyit vélek,

Hogy azokat meg-fontolni érzékenyek legyenek,

A' miket az alább való Lelkek jobban érzének;

Feküsznek 's puha párnákonn hevertetik a' testet,

Mikor ez a' természetől gyönyörű színre festett
Levegő-ég a' szépségenn örvendező Lelkeket

Leg-jobban meg-illethetné, — valyha olyan szé-
meket

Adott volna a' természet, és meg-nem-unatkozást:

Hogy a' természet szépségenn szüntelen tsudálkozást
Meg-ne únná tunyaságra hajló érzékenységem.

Had lenne minden éjtfzaka ilyen gyönyörűségem. —
Holmi emberi kezeztől épült régiségeket

Tudunk tsudálni, 's úgy tartjuk volt különöségeket,
Mint egy tsudát: a' *Babilon' fala* készületeit

'S ama' Gazdag *Szemiramis'* híres függő kertjeit,
Mellyekenn háromszáz-ezer emberek izzadoztak

Naponként; 's még-is egy-nehány esztendeig dolgoz-
tak: —

Az *Egyiptomi bolygó ház* annyira tsudáltatik,

Mellyben a' mint Herodotus' tolla után tartatik,
Tizen-hat roppant 's Felséges Palota volt építve.

'S rendel az ország' szakaszi száma szerént készítve:
De az utak olyan formán voltak benne rendelve,

Minden nyomban egy görbeség a' másiknak felelve;
Hogy a' ki egyszer belé ment, ki nem tudott hatolni, —

Úgy mondják, hogy ezt akarta *Dedalus*-is majmolni.

Az Egyiptomi szegletre hegyezett oszlopokat

Harmadik tsudának hiszszük, úgy-mint szörnyű nagyokat.

Mert egyiket hat-száz-ezer munkások építették

Naponként 's hűsz esztendő tölt bele míg el-végzették.

Artemizia Királyné *Mauzolás*' Férjének

Egy *Kriptát* épített, mellyet negyediknek tévének

A' világ tsudái-között. — A' mit a' Nap Istennek

A' *Rodusiak* temérdek pénzel építtettek

(lásd fellyebb.)

Tsudának tartjuk. — *Phidiás*, egy halandó, dolgozott

Jupiter' tisztességére Aranyból fel-tornyozott

Egy magas képet; a' mellyet érdemesnek tartának

Közibe tenni, a' híres hét világ' tsudájának. —

Efezusban egy *Temploma* volt hajdan *Didónak*,

Mellyben tsak tsupa oszlopok száz hűsz számláltatának:

A' mellyeket mind különös Királyok építtettek,

Es fok Országok, kintsei ebbe be-meríttettek.

A' magassága tett ennek két-száz-hűsz lépésket,

'S ezt, mint a' hét tsuda között egy leg- tsúdább remeket

Úgy bámulta a' Régiség; — 's hát oh! a' természetet

A' mellytől ennél ezerszer több 's nagyobb ki-telhetett

'S telik, senki sem tsudálja? — Hord elő nagyságotat

Babilon! — Te *Labirinthus!* mutasd titkos zárodat.

Nagyobbak az égi testek; útjaik titkosabbak;

'S a' szegletes oszlopoknál végetlenül hosszabbak.

Jer elő pompás Temető, jer *Rodusi nap képe!*

'S hát a' Természet tsak ilyen nagy és tsak ilyen szépe?

Te *Jupiter aranyképe*! vallyon érsz e ezekkel
Az aranynál százfzorta szebb 's drágább Hajnal színek.
kel?

Roppant *Diána' Temploma*! mutasd Ditsősfégedet
Ez nagy Templom, ez *Mindenség*, úgy fellyül mül
tégedet.

Hogy ennek leg-kisfebb része szebb és nagyobb Te nálad,
'S te magad, tsuda létedre ezt a' tsudát tsudálad.
A' Földi minden királyok bár minden értékjeket

Reád költsék, a' mesterek minden mesterségjeket,
Meg-vefsk : a' természethez hasonlítottatva mi vagy?

Egy por-fzemnek század-része — egy semmi — sem
szép, sem nagy.

A'benned való festések 's remeki rajzolatok

A' gyönyörű Hajnal-színhez tsak hozzá sem foghatók.
Hol vetted Gyönyörű *Hajnal*! ezen ditső színeket? —

Hajnalnak mond az együgyű emberi nyelv Titeket,
Holott Ti tsupa *Nap* vagytok; — 's a' Napnak sugárjai,
Erejétől fényeskedvén az ég' boltozatjai:

A' Föld-színt, leg-elevenebb 's tüzesebb színt mutattok,
Mivel mind addig fejérre éppen nem változhattok,

Míg a' napnak egész teste fel-jövéen föld' szélünkre,

Minden sugárit egy-aránt ki botsátja szemünkre:

Ez az ég, mellyet felettünk kereknek nézünk 's kéknek,

Egy meg-mérhetetlen öbli egy végetlen vidéknek.

A' melly tele van üressel, és így ha nap nem volna,

Semmi színt sem látna szemünk, 's fekete színt gon-
dolna.

Mivel a' *fekete* nem szín, hanem *színnem-léte* —

'S hát a' Nap szemünk elébe illy ég-színt maga vet e? —

Nem, hanem ezen fekete semmibe keveredvén,

A' *Fehérség*, és ifzonyú mezfzízire ki terjedvön,

A' Fejérséget látásunk leg-végső határában

Ég-színnek nézzük ; — és ez is az Isten' hatalmában
Különösen imádandó, hogy a' gyenge szemeknek

Leg-könnyebb, el-tűrhetése az ilyen ég-színeknek.
Külömben a' fejérség-is, szín ugyan, de többekből,

Úgy-mint a' nap sugáriban lévő hét fő színékből,
Kevért szín — van a' sugárnak *veres, Arany' farga, kék*

Indegó-kék, zöld, viola színe; — minden folyadék
Meg-mutatja e' színéket. — és többnyire forjában, *

Szépen látsznak ezek ama' Noé szivárványjában.

Ezek egygyütt erefsz kedvén a' naptól szemünk felé,
Fejér színt téfsznek; főt nem is kell mindég hét szín belé,

Hogy fejér legyen: a' farga leg-jobban tartoztatja,
'S ennek kevesebb mértéki hamarébb változtatja

A' több színéket fejerre: négy szín elegend téfszen

Mellyből vévén külömb külömb mértéket, fejer léfszen.
Nem szénesek tehát azok a' miket széneseknek

Látunk, és semmi színe lints igazán a' testeknek.

Hanem, a' mint ők magokba veszik a' sugárokat,

Ollyan színűeknek látjuk 's hiszszük lenni azokat. —
Oh tsudálatos természet! Oh boldogtalan elme!

A' kinek szüntelen nem ég, 's nem gyúlladoz szerelme
A' természet-vizsgálásra; e' szörnyű kerületben

Miket talál a' gyors elme! az áldott természetben,
A' mellyeknek vizsgálása meg-némúltá teheti,

És szüntelen tsudálásra önként kényszerítheti.
Meg-némúlok, és szóttalan kö-bálványnyá kell lennem,

Ha a' természet munkáinn rendel e' ő kell mennem.
De el-tel lelkem örömmel közös tsudálkozással

'S fel-ébred bamúlásából illyen fel-kiáltással:

Szűnj-

* Sorjában, egymás mellett, tsaknem ezzel a' forral, hanem
hogy a' *zöldnek* negyedik helyenn kellene lenni.

N É G Y Ó R A.

Szünj-meg, Lelkem! a' természet derékségét tsudálni,
 Mellyet nap-kelet, 's enyészet meg-nem-fzün predikálni,
 Szünj-meg mondom tsudálkozni a' Természet, munkainn;
 Inkáb illik tudakozni a' hajnalnak óráinn.
 Mikor a' néma fetétség tsirkázó sugárokkal
 Ofzlik, és a' kies térség az égi madarakkal
 Nagyságát bizonyíttatja a' Természet Urának;
 Ki az? a' ki így forgatja részeit, és magának
 Létezt ád, és rendes folyást az áldott Természetnek;
 Tsinál minden-nap új tolyást fok új teremtetettnek.
 Emelkedj-fel az egekre én Lelkem: gyors szárnyakkal,
 Buzdúlj-fel ilyen énekre a' Mennyei karokkal;
 Szent! Szent! Szent! a' feregeknek Istene, teremője,
 Minden része az egeknek az ő Gondviselője?
 Ditsősfégével meg-telve énekeli nagyságát,
 Mellyre a' föld is feelve ditséri méltóságát.
 Ő ád újra meg - éledést a' füstkent el-múltaknak,
 Egy-más után következést a' valóknak 's vóltaknak.
 A' mit az ő hatalmával a' föld titkonn párazik,
 Hasonló titkos munkával mint a' mag ki-tsirázik;
 És terem apró tseppeket, kik öszve fereglenek
 Lassan lassan, és felleget 's zápor esőt Nemzenek;
 És így vízfzja jön a' pára maga eredetére,
 Le-hullván a' föld hátára; 's annak veteményjére.
 Termesztő erejét adja; hogy annak hasznosságát
 Noha minden szem láthatja, ne tudja valóságát.
 A' tengert, a' nagy tavakat látva látják mindenek,
 Mellyek nagy-foglalatokat árjokkal be-töltenek.
 'S tudják azt is, hogy ezeket folyó-vizek nagyíttják,
 De kérd-meg bár a' Böltseket; — kételkedve gyanítják:

Hogy, ha titkonna a tengerek ki-nem-gőzölgenének,
 Az oda folyó víz erek, benne meg nem férnének.
 Mi mérsékli hát ezeket olly igaz mértékekkel?

A' ki párázó tseppeket a' be-folyó tseppekkel
 Kitefzi olly egyenlőkké? kogy a' Tenger' mélyisége
 Ki nem szárad, sem örökké el-nem-fogy tellyessége.

Sem pedig partjainn fellyül soha sem emelkedik,
 Nem keres szárazt tér-helyül és meg-nem-szélesedik.
 Te vagy e az? oh *Természet!* vagy tsupa *rend* vagy e Te?

Hogy a' mi most el-enyészett, az másnak eredete
 Legyen tsak önként magától; — oh nem lehet képzelni

A' tsupa *rend* hatalmától ezeket így ki-telni.
 Kell lenni, meg-foghatatlan egy ollyan valóságnak,
 Mellyet maga-gondolatlan vakjai e' világnak,
 Vagy nem látnak, és nem vesznek észre a' látottakból,
 Vagy mind annyi Istent hisznek, és tsinálnak ma-
 gokból.

Mikor az örök Felséget heverőnek állítják,
 'S e' nagy roppant mindenféget magánn állni tanítják.

A' Földet mi kényszeríti? hogy távolyról érezzen,
 Vagy a' nyers fát mi fegíti? hogy ő úgy meg-egy-
 gyezzen

A' hóltnak fogya 's töltével hogy mikor a' hóld tele
 Van, a' fa gazdagabb lével egyfzersmind teljen vele.

Azt mondod: hogy a' hóld teste okozza mind ezeket:
 De vallyon: hát ki kereste-ki úgy ezt a' kereket?

Hogy az olly rendes úton jár, 's olly egyenlő tengelyenn,
 Hogy az ember hóld' töltét vár ez időben, ez helyenn.

Mi okozza meszszefégét olly egyenlőnn töltekor?

Hogy a' fának nedvesfégét bővítné éppen ekkor.

Sőt tsak azt-is mi okozza? hogy körülünk forduljon:

Most minden fényjét meg-hozza; majd egészfzen el-
 múljon.

Van e

Van e hát olly *Inquiesse* ezen forgó testeknek?

Melly mozgásokat vezesse, 's útat szabjon mentteknek.

Ha vagyon, mint az Órának vonó terhe, 's mozgója;

Ezen mozdulás okának mi az igazgatója?

Ez nagy órát ki tekeri fel? ha le-foly kereke,

Vagy azt is új erő veri, 's más természet' remeke?

'S hát ennek az új erőnek ki ad erőt mozganival?

Mert azt-is önként menőnek lehetetlen tartani.

Ha önként megy itt a' lélek, ez a' mindenhatóság,

'S ez, a' mi így bánik velek, nem *rend*, hanem *Valóság*.

Ha pedig ez a *Mindenség*! öröktől fogva vagyon,

És így nem kell rá Istenség, hogy mozgó erőt adjon.

Bolond! örökké valónak ha hihetd e' világot,

Mért nem hihetfz meg-tartónak egy olyan *Valóságot*?

Kinek abban áll olly nagyon képzelhetetlensége:

Hogy ő vólt, léfzen, és vagyon, *nints kezdete, sem vége*.

Sőt: ha van örökké való, inkább az, *Isten* légyen

Mint *világ*; mert tudni való: hogy semmire sem megyen

A' Durva test ő magától, — nem hogy rendet tarthatna,

Ha tsak Isten hatalmától nem fűgne, 's nem tartatna.

Akár mit higj hát Istennek, Te! vak Isten-tsúfoló!

Az tsak igaz, és mindennek, 's néked-is tudni való:

Hogy nem lett ez nagy mindenség magában, sem fenn nem áll,

Ha tsak valami Istenség nem tart, éltet, és táplál.

És így a' meg-foghatatlan Isten' gondviselése,

Szinte úgy tagadhatatlan, valamint fenn függése

Ez roppant égi tüzeknek, 's azoknak karikáji;

'S a' mint élnek a' kerteknek füvei, és plántáji.

Nem

Nem az tehát tsudálásra méltó, hogy a' természet
 Most egy dolgot újúlásra hoz, más meg el-enyészet;
 Tsak az Isten a' tsudára méltó; Ő teremttette
 A' *mindent*, 's erős karjára elébe terjesztette.
 Hogy minden-tudó szemei nézzék, és úgy vezessék,
 Ne hogy forgó kerekei az útat el-veszessék.
 Méltó hát a' terméízetet, de okossan vizsgálni,
 Ne hogy a' mi teremtetett Istenál kezd tsudálni.
 Hanem minden ditsőséget adj egyedül Istennek,
 A' ki e' nagy Mindenséget alkotta, 's Ura ennek. —
 Áldott légy óh egy Felséges! Oh hatalmas Alkotó!
 Áldott kezed' erősfége, 's áldott a' Mindenható:
 Hogy magát teremtésiben nyilván-valóvá tette,
 'S az okos ember' testében Lelkét úgy helyheztette:
 Hogy fel-emelt fővel állva, az eget nézhesse. (*)
 Es a' Nagy Istent tsudálva magát gyönyörködtesse.

(*) Os homini sublimē dedit cœlumque tueri,
 Jussit & erectos ad Sidera tollere vultus.

Ovid. Metam.

A' nyomtatásba esett hibák,

- pag. 5. lin. 11, 12. igen-is Mózsés azt mondja, Első
 napon teremtette a' világosfágot; Proximus est aer
 illi levitate locoque, Ovid. ezen szók egészben ki-
 maradnak, mert kétszer vagynak.
- pag. 43. lin. 31. mont, *olvad*, ment
- pag. 46. lin. 11. harmadon. *olv.* harmadán.
- pag. 48. lin. 12. mind, *olv.* mint.
- pag. 49. lin. 5. 's békélhetetlent, *olv.* 's a' békélhetetlent,
- pag. 57. lin. 10. ragyok. *olv.* ragyog.
- pag. 61. lin. 14. jeles. *olv.* jele
- pag. 64. lin. 25. Eccliptice. *olv.* Ecclipticæ,
- pag. 72. lin. 18. költsönöz *olv.* költsönös.
- pag. 82. lin. 11. vice *olv.* viæ.
- pag. 87. lin. 19. sugárjai, *olv.* sugárjai'
- pag. 89. lin. 15. Gondviselője? *olv.* Gondviselője'
- pag. 89. lin. 25. veteményjére. *del. punctum.*

